

De vita scholastica aneb O životě ve školách

Vydáno při příležitosti 450. výročí vzniku jihlavské vyšší latinské humanistické školy
a slavnostního semináře konaného k tomuto výročí.



De vita scholastica
aneb
O životě ve školách

Vysoká škola polytechnická Jihlava
2011

Muzeu Vysočiny Jihlava děkujeme za poskytnutí podkladů ke grafickému doprovodu knihy.

© Vysoká škola polytechnická Jihlava

© Akad. malíř V. Netolička

© F. Marek - dědicové

© J. Novotný

Translation © M. Hemelík

Úvodní slovo

Publikace, kterou právě držíte v rukou, vznikla u příležitosti 450. výročí založení vyšší latinské humanistické školy v Jihlavě. Toto výročí je vhodnou příležitostí k zamyšlení nad vzděláváním a vzdělaností. V praktickém provozu vzdělávací instituce i v politické rovině konstituce vzdělávací soustavy stále více převládají otázky pekuniární, organizační, administrativní a technické a naopak v pozadí zůstává samotná podstata pojmů vzdělávání a vzdělanosti. Jedním z cílů této publikace je pokusit se určitým způsobem a zprostředkovaně připomenout důležitost těchto pojmů.

Publikace vznikla v prostředí Vysoké školy polytechnické Jihlava, která má v době jejího vydání za sebou sedm let existence. Je to tedy velice mladá vysoká škola. Absence tradice této instituce je v příkrém kontrastu ke staleté historii vzdělávání v Jihlavě. Proto se jeví jako nanejvýš vhodné položení si otázky, zda je možné nalézt v dávném století nějaký odkaz, nějakou zkušenost pro řízení mladé vysoké školy na počátku století jednadvacátého. Jsme přesvědčeni, že studium dějin a zejména dějin vlastního národa, města, obce apod. není jen samoučelným hledáním (možná sporných) kořenů, ale mnohdy přínosným poučením a inspirací.

Pohledy do dějin a jejich studium umožňují srovnání a odkrývají poznání, že každá doba měla svoje „zásadní diskuze“, „reformy“ a „politické změny“. Bez ohledu na konkrétní specifika, století, institucionální podobu, název či účel, vždy pro vzdělávací instituci platilo a platí, že její úroveň se měří úrovní vyučujících a úspěšností absolventů. Řečeno moderně a ekonomicky: „lidský kapitál“ je tím, co dělá vysokou školu vysokou školou a vyžaduje tedy největší pozornost.

Stejně tak zajímavý je i ohled praktické uplatnitelnosti absolventů. Počet těch, kteří vstupují z populačního ročníku na vysoké školy, je dnes historicky nejvyšší a je naprosto nesrovnatelný s nepatrným zlomkem vzdělané elity v dávných dobách. Tyto změny vyžadují diverzifikaci, tedy různě zaměřené vysoké školy s různými vzdělávacími cíli. Tento proces může logicky svádět k ostrému oddělování aspektu akademického vzdělávání a ryze praktického vzdělávání. Tyto dvě složky jsou ovšem od sebe neoddelitelné, byť může docházet k tomu, že jedna či druhá složka relativně převažuje či dominuje. Pohled do historie ukazuje, že aspekt ryze praktické uplatnitelnosti byl nosným i v době humanitní vzdělanosti, kdy vzdělání bylo zcela elitní záležitostí. Město vysílalo na věhlasné univerzity a formou stipendií podporovalo nadějně studenty, aby se následně vraceli zpět a své vzdělání, nabyté znalosti, vědomosti, dovednosti dali do služeb města – jako kazatelé, doktoři, písaři,

učitelé a podobně. Ani tehdy stejně jako dnes nemá smysl vzdělávat samoúčelně bez praktické uplatnitelnosti. Dokonce lze oprávněně tvrdit, že nelze hovořit o vzdělávání, pokud neposkytuje širší rozhled a nadhled teoretický i metodický.

Celá publikace se skládá ze čtyř samostatných částí. Nejprve je uveden český překlad textu *Chvalořeč života ve školách* od P. Melanchthona. Vyjma stálého odkazu této Melanchthonovy řeči je její zařazení i jistou připomínkou toho, že jihlavská latinská škola byla v mnohém směru organizována právě podle výchovných a pedagogických zásad tohoto německého učenice a školského reformátora. Ústřední je pak stat' F. Marka *Humanistická škola v Jihlavě*, neboť se jedná o ojedinělý text, který se zabývá jihlavskou latinskou školou a do dnešní doby slouží jako hlavní pramen a zdroj informací o této historické etapě vzdělávání v Jihlavě. Následuje stat' *O gradě bakalářském* od Z. Wintera, která slouží jako jisté dokreslení univerzitního vzdělávání té doby. Ale také jako připomínka tradice bakalářského vzdělávání, které se v moderním pojetí v České republice teprve formuje. Vše uzavírá krátká charakteristika první samostatné vysoké školy se sídlem v Jihlavě – Vysoké školy polytechnické Jihlava.

Chvalořeč života ve školách¹⁾

Philippus Melanchthon

Jest dvojice věcí, skrze které nemá lidská přirozenost nic lepšího jakož i božského - totiž pravda a spravedlnost. Jejich zkoumání a vysvětlování svěčuje se a doporučuje školám. Na tom, že poznání pravdy a spravedlnosti je v nejvyšší míře potřebné k dobrému životu a přináší mu největší prospěch, není věru nic temně nejasného. Bez pravého vědění totiž nemohou být uctívána náboženství, nemohou být sepisovány i zachovávány zákony. O kolik prospěšných a ochranných prostředků by byl ochuzen život, kdyby nikdo nestudoval nebo nevyučoval lékařství? Kolikero skvostných věcí by muselo být postrádáno, kdyby nikdo nestudoval matematiku, kdyby nikdo nepoznával časy minulé, kdyby zůstaly nepoznány staré věci, události, děje a jejich písemné záznamy?

Vám, kteří se na studijním úsilí podílíte, je zajisté velké množství těchto předností a výhod pravého vědění známo. Proto snadno pochopíte a usoudíte, že školy jsou nutnou součástí státu a že zejména z nich získává pospolitý život ve státě největší užitek. Vždyť každý vidí, že v životě záleží více na náboženství, zákonech a vzdělanosti než na dělnících a řemeslnících.

Přesto někteří uvažují o tom, že pravda a spravedlnost se více než ve školách nacházejí v kostelech a náboženských obcích, dvorských společnostech a vůbec ve veřejném životě. Život ve školách mají za pohodlný, protože se zde volný čas vyplňuje pouhými hrátkami důvtipu, kdežto v oněch uvedených místech, říkají, se duch bystří přímo v pravdě a spravedlnosti. Jistě, všichni, kdož jsou rozvášní a dobře vzdělaní, uvažují s úctou o křesťanských obcích, o dvorské společnosti a veřejném životě vůbec a vědí, že v těchto místech musí zajisté vládnout pravda a spravedlnost. Avšak záleží na školách, zda a jak jsou tyto skvostné věci vnášeny do oněch míst.

Jaké pravé vědění by totiž bylo v chrámech, kdyby nebylo pěstováno a vysvětlováno ve školách? Jaké barbarské činy a jednání by se objevovalo ve dvorských radách a veřejném životě, kdyby neexistovala vzdělaná právní věda?

Proto nezáleží na tom, co o všech důležitých věcech prohlašují biskupové, dvořané či advokáti, ale na tom, co se o nich soudí a prohlašuje ve školách. Zde je konec konců zkoumání a probírání těchto důležitých věcí prostě přirozené.

V náboženských obcích se v lidovém podání říkají mnohé věci nesprávným způsobem, mnohé se také mýjejí svým posláním, protože se lidé nemohou podle nich řídit. Hrůzu vzbuzuje konstatování,

kolik je ve veřejném životě sofistů²⁾. Proto mi často přichází na mysl starobylá báje o Astraie³⁾, kterou zbitou a pošlapanou nesou občanům, poté co o ní dlouho na venkově usilovali rolníci. Jeví se mi to bezmála tak, že pošlapána a vyháněna z dvorských společností, z veřejného života, z chrámů a jiných lidských shromáždění spočinula Astraia, tj. věda o pravdě a spravedlnosti, poklidně až ve školách.

K tomu, aby bylo ve školách méně sofistů než jinde, aby zde bylo studium pravdy, jež musí být nalézána, spojeno s dobrými lidmi, bude zapotřebí v nejvyšší míře chválit život ve školách. Neboť on je vskutku obrazem blaženého života, v němž by lidé žili v onom zlatém věku⁴⁾, pokud by nastal. A byli by žili i nadále, pokud by byla lidská přirozenost imunní vůči otřesům hříchů a smrti. Čím jiným by tehdy býval byl život lidí, jestliže ne převelice radostnou školou, v níž by starší a zkušenější poučovali ostatní o věcech božských, o přírodě, o nesmrtnosti lidských duší, o nebeských pohybech, o všech záležitostech života? Vůbec by mladí i staří trávili čas v těchto disputacích a v podobném filosofování. Soudím, že jiný nemohl být ani život Adamův a podobných prvních lidí. Život ve školách je obrazem tohoto blaženého stavu.

Pohovořil jsem krátce o potřebě a užtících, přidám něco málo i o svatosti tohoto života. Žádná záležitost není Bohu milejší než studium a prosazování pravdy a spravedlnosti. To jsou hlavní dobrodiní a dary Boží, ve kterých může být přítomnost Boha v nejvyšší míře rozpoznána.

Bůh ustanovil, že především je třeba zachovávat studium a prosazování pravdy. Právě k tomu účelu jsou lidé prvořadě určeni, totiž aby jedni druhé poučovali o Bohu a jiných dobrých věcech. K tomu Bůh nadal lidský rod schopností řeči a jejího sdílení a sdělování. Nelze tedy pochybovat o tom, že způsob života, který spočívá v potřebě učit a být vyučován, je Bohu nejmilejší. Ve jménu toho školy předčí chrámy i veřejná shromáždění, protože ve školách je studium pravdy vyšší a dokonalejší.

Z toho důvodu ten, kdo hledá život ve svatosti, neuchyluje se do samoty a netvrdí, že existuje nějaký jiný, svatější druh života, ale zdržuje se ve společenství těch, kteří studují. Zde ať se zasluhuje o dobro lidského rodu, vyučuje jiné a ať zví, že tato záležitost přispívá k zachování a prosazení nejlepších věcí, ať vzdělává ty, kteří se prou, ať vypovídá o právu a všech záležitostech života, zkoumá přírodu, léky proti nemocem, příčiny změn v přírodě, pohyb a účinek nebes, mladé připravuje k vyšším naukám, vypráví o dějinách, pěstuje literaturu a vysvětluje pravé vědění.

Tak se stane tím, kdo činí to, co prokazuje Bohu poctu nejmilejší a získává znamenité zásluhy o lidský rod; uchovává totiž vědění životu nejprospěšnější, utváří mravy, formuje úsudky lidí, přispívá k zachování míru a k odstraňování mnohých zel a špatností z veřejného života. Takový způsob života nejen předčí život mnicha, ale je vpravdě životem božským.

Cicero⁵⁾ vytýká Platónovi⁶⁾, že prohlašoval, že filosofové, byť jsou mimo správu státu a věcí veřejných, jsou přesto spravedliví proto, že samu spravedlnost a jiné důležité věci zkoumají.

Ale Platón to pochopil velice správně. Spravedlnost totiž znamená činit své vlastní záležitosti a plody této činnosti přinášet ke společnému blahu lidského rodu. A to filosof v míře nejvyšší činí, vysvětluje-li záležitosti náboženské, přirozenost věcí, příčinu všech nejvyšší úcty hodných věcí, zákony a tyto božské záležitosti poskytuje ostatním, pěstuje-li vědy nebo vyučuje; a konečně činí tak i tím, že usiluje o to, aby bylo pravé vědění o pravdě a spravedlnosti poskytnuto k užtku druhých. Proto nelze usuzovat, že se lépe o lidský rod zaslouží advokáti, kteří veřejné spory rozdmýchávají nebo naopak urovnávají, nebo stavitelé, kteří stavějí mosty pro druhé lidi, nebo obchodníci, kteří dovažejí zboží za spravedlivou cenu. Správně tedy Platón řekl, že filosofové jsou spravedliví, když pěstují a udržují vědu životu užitečnou.

Isokratés⁷⁾ nezastával žádný úřad, ale svými radami ovládal ctihodného admirála Tímothea⁸⁾ a působil na rozum mnohých, kteří později zastávali ve státě přední úřady. Ani právní zástupce Aeschines⁹⁾ se o stát nezasloužil více než Aristoteles¹⁰⁾, který nevykonával a ani neměl důvod vykonávat úřad a přece Alexandra¹¹⁾ a mnohé jiné velmože vedl ke spravedlnosti a dobrodiní. I dnes se proto o stát dobře zaslouží ten, kdo po sobě zanechává užitečné příspěvky k výkladu náboženství a zákonů, připravuje lékaře a ovlivňuje úsudky mnohých, kteří působí ve veřejném životě.

Aso, znalec práva, vládl velké části Itálie a přece se o stát zasloužil méně než Bartolus¹²⁾, který dlouhou dobu neopustil školu. Lékař Philippus vedl Alexandrova vojska a samotného krále uchránil před mnohým nebezpečenstvím. A přece se o stát zasloužil méně než Galenos¹³⁾, který žádné vojsko nevedl, ale seděl ve škole a sepisoval pilíře svého pravého vědění.

Život ve školách je lidskému rodu prospěšnější, potřebnější, posvátnější více než kterýkoli jiný způsob života. Je-li tomu tak, je snad dostatečně zřejmé, že je to zároveň stupeň života nejvznešenější. Taková opravdová chvála měla by přimět dobré duše k tomu, aby ještě více milovali život ve školách a studiu přikládali jak důstojnou svědomitost, tak je ozdobili i nejlepšími mravy.

Vždyť co může být hanebnější než to, že mnozí tráví čas ve školách tak, že předně nechápou vlastní

poslání, a zadruhé tak, že čas vzdělců utrácejí a promarnují v naplňování nejhanebnějších tužeb. Dokonce pro sebe hromadí odpustky všech zločinů, jako kdyby školy nebyly institucemi pravdy a spravedlnosti, ale svévole, nevázanosti a drzosti.

Vám, kteří máte příležitost působit ve školách, přísluší stejná pokora jako těm, kteří přicházejí do chrámu vykonat bohoslužby. Ve školách se totiž pojednávají věci božské a je třeba vynakládat nejvyšší starostlivost a péči, abychom naše posvátné akty činili správně, aby pravé vědění nebylo narušeno naší neznalostí nebo nějakou jinou vinou. Není menším hříchem narušit pravé vědění než urážkou poskvřnit obřady v chrámech.

Proto byly školy pojmenovány slovem označujícím volný čas¹⁴). Jejich prostřednictvím nám stát umožňuje osvobodit se od potupných a nízkých činností, abychom mohli být obdarováni věcmi božskými. A dokonce nám poskytuje odměny jako vojákům. A přesto jsou výsledné užitky malé, pokud nevzdělání nejen nedbají, ale dokonce až ukrutně nenávidí vzdělanost jako něco, co dává pouta jejich tužbám a chtíčům. Bůh však nepřipustí, aby se nedostalo odměny těm, kteří pravé vědění studují, a těm, kteří ho vyučují. A čím je stát lépe zařízen, tím je vstřícnější a liberálnější vůči studujícím.

Nám ovšem přísluší zkoumat filosofickým duchem nespravedlnost štěstěny či náhody a pochopit příčiny toho, proč sprostý lid pohrdá nejlepšími věcmi. Proto klademe proti nevýhodám výhody, tj. profesní důstojnost a posvátnost a posléze i veselost a radost. O ní hodlám také něco málo dodat, protože je zřejmé, že žádný způsob života není příjemnější či veselejší než život ve škole.

Všechny zdravé mysli vnímají neuvěřitelný požitek z poznání pravdy; neboť k takové vnímavosti jsou lidé v nejvyšší míře uzpůsobeni a ve školách vzrůstá tento požitek z mnoha příčin.

Předně zde je velká rozmanitost vědění a dovedností. Bývá zvykem, že profesori všech oborů mohou poradit v libovolné nauce. Školy navštěvuje mnoho studentů, mezi kterými se setkáme s velikou růzností mínění a úsudků. Proto můžeme sdílet naše poznatky s mnohými lidmi, můžeme poslouchat, co jiní soudí, napodobovat lepší příklady. Hesiodos¹⁵) chválí právě takové úsilí, o kterém říká, že tak lze získat skutečné poklady. Rovněž Euripides¹⁶) správně uvádí, že pravé vědění se rozvíjí tam, kde je hojnost názorů a jejich sdílení a výměna. A Cicero dí, že sdělované a sdílené vědění, které sám nazývá *sythetesin* (συζητησιν)¹⁷), má velkou sílu. A Šalamoun¹⁸) praví: Jako se železo ostří železem, tak muž podněcuje muže. Právě to je totiž příznačné, že ducha povzbuzují rady a názory a podněcují příklady. Kvůli tolikerému užitku tedy přichází /do škol/ tak veliký počet těch, kteří

chtějí ochotně studovat. Nakonec je to přece přirozené, že ti, co se podobají, mají zálibu v podobných věcech, zvláště ti, kteří jsou obdařeni podobnými vědomostmi a dovednostmi. I samotná vynikající osobnost potěší ducha mnohých a raduje se z toho, že vidí dobře sestavený sbor vyučujících a učících se.

Z toho, co je určeno k poslechu, není sladší věci než slyšet, co jiní, zkušenější smýšlejí o nejlepších věcech, o různých podobách přírody, o státě, o náboženstvích. Starý je výrok: Mimo universitu /společenství vzdělaných a vzdělávajících se¹⁹⁾/ není života. Ten potvrzuje, že život ve školách je nejpříjemnější. To bylo, tuším, řečeno vzdělanci a prozíravými lidmi, kteří pochopili, že požitky plodí a velkou sílu má právě důvěrný styk a slovní komunikace. To totiž těší dobré lidi a posiluje zdatnost těch, kteří svobodně předávají vědění jiným a z lásky se pokoušejí pomáhat potomstvu.

Přestože žádný způsob života není bez chyb a lidský rod nemá kvůli své slabosti žádný pevný řád, přesto je ve školách méně strojenosti, nenávisti a dalších podob zla a špatností než v jiných způsobech života.

Předně totiž pravé svobodné vědění pozvedává průměrné mysli ke zdatnosti a cti. Nikomu není dána tak pevná přirozenost, aby se vědami i průměrným způsobem vyučování nestal nějak lepším. Je však mnohem veselejší a radostnější být v důvěrném styku s učenými, kteří chápou příčiny všech vznešených záležitostí, než s nevzdělanci, jejichž úsudky o mnoha věcech se liší od našich. Proto bych rád potvrdil to, že ti, kteří ve studiích uvyknou lásce k pravdě a jejímu zkoumání, milují zářící jas a prostotu i v mravech a životě. Sofistické vědění však křiví chtění a vůli a proměňuje pomluvy studií na mrav /obyčej/. Kdo je však převelice snaživým studentem, je skrze to zcela oddán pravdě a sofistiku zprudka nenávidí.

Nejsladší však je spolužití s učenými a ušlechtilými lidmi, kteří dbají o to, co se sluší, a jakoby na uzdě drží všechny aktivity ducha a nápady mysli. Proto není sladšího a pevnějšího přátelství než filosofické, tj. přátelství vzdělanců a pevně propojené společenství studentů. Přirovej k těmto přátelstvím ve školách obcování s nevzdělanci, ve kterém byt' i jsou mužové dobří, přece setkání s nimi není požitkem, protože o pravém vědění s námi rozmlouvat nemohou. Ani přátelství Laelia²⁰⁾ a Scipiona²¹⁾ nebylo takovým požitkem, jestliže byli „hamousoi“ (ἄμωσοι)²²⁾.

Nedostatek času nám však nedovoluje shromáždit a představit všechny výhody školského života. Ty, které jsem uvedl a představil, slouží k tomu, aby dospívající mládež pochopila a milovala způsob ži-

vota, ve kterém se nachází. A rovněž aby myslela na to, kolik se od nich naopak vyžaduje v mnoha způsobech píle a snaha o to, aby tento způsob života zvelebila a zkrášlila.

Vzdělanci se nacházejí na samém vrcholku lidských věcí. Je vskutku velice obtížné dostat povinnosti tak, aby v tom, co má být vyučováno, bylo nasazeno co nejbystřejší a nejpronikavější úsilí. Způsob života, v němž se zachovává a prosazuje pravé vědění prospěšné životu, je nejposvátnější a Bohu nejmilejší. Vězme tedy, že Bohem budou potrestáni ti, kteří svými mravy hanobí školy a žádnými skutky nepřispívají k zachování pravého vědění.

Humanistická škola v Jihlavě

František Marek

Bohatá školská historie Jihlavska vyvrcholila v době předbělohorské latinskou humanistickou školou, která byla zřízena v Jihlavě právě před 400 lety jako první učená škola na Moravě. Městská rada o ní mluvila jako o „největším pokladu a klenotu v tomto žití.“ Tato partikulární škola vyššího typu vyznačila cestu všem pozdějším gymnáziím, až posléze, po čtyřech stoletích, tradice vyššího školství dospěla v Jihlavě ke novému vyvrcholení zřízením pedagogického institutu. I když jsou obě školy, humanistické gymnázium a pedagogický institut, odlišné učební osnovou, ideovou základnou a historickým prostředím, přesto je sblížuje nejen dobový význam a úroveň, ale také právě ono humanistické zaměření. Není to tedy jen zájem obecně historický, co nás vede k tomu, abychom si připomněli výročí založení této pozoruhodné školy a seznámili se s její zajímavou historií.

Rozkvět renesance v 16. století byl charakterizován mimo jiné také zřizováním a stavbami škol. Bohatší města stavěla nové a prostornější školy v renesančním slohu se zdobnými štíty, malováním a sgrafitovými ozdobami. Tyto majestátní stavby vyhovovaly rostoucí potřebě vzdělaných lidí ve správě, ale zároveň svědčí o tom, jak se v našich městech ujímalo humanistické hodnocení vzdělání. Jihlava nebyla v druhé polovině 16. století město chudé, hlavně díky vzrůstajícímu se soukenictví, a nezůstala v tomto směru za jinými městy pozadu. Jenže právě v této době, v letech padesátých, byl kulturně-politický vývoj Jihlavy vinou kolísavé městské rady poněkud zdržen. Zapuzení reformátora Alberta Crucigera a rektora Jana Tapinaea městu neprospělo. Nový správce školy Václav Mathusius nevedl latinskou školu úspěšně a Crucigerův nástupce Ulrich byl obojetný pokrytec. Luterská reformace se stala nejistou, ideologické vedení lidu se vůdcům vymykalo z rukou. Roku 1560 dokonce bylo pět měšťanů uvězněno pro styky s valdenskými, a protože si v domech sami kázali.²³⁾ Konsolidace poměrů spadá do počátku let šedesátých a s ní souvisí také stavba nové latinské školy. Městská rada se rozhodla řešit krizi ve školství velkoryse a opravu od základů. R. 1561 byla založena nová škola podle osnovy slavného Filipa Melanchtona. Stará budova latinské školy byla zbořena a nová, větší, v letech 1561/62 z gruntu postavena. Na dobu stavby se žáci s učiteli nastěhovali do klášterní školy u sv. Kříže.²⁴⁾

Z doby tohoto nouzového ubytování školy je zaznamenána jenom jedna zajímavá příhoda: jak se žákům podařilo chytit na hřbitově lupiče mrtvol a spoutat jej řetězy. Šlo o soukenického tovaryše jménem Venc Rössl, původem z Trutnova, jenž pak byl 18. října i s ukradenými věcmi za trest upálen.²⁵⁾

V sobotu před sv. Martinem roku 1562 pak žáci s preceptory, podle kronikáře, slavnostně vtáhli do nové školy, každý do svého bytu. Toho roku činily stavební náklady města 2304 kopy grošů, zatímco r. 1561 pouze 940 kop grošů,²⁶⁾ ač v tomto roce podle kronikáře městská rada koupila od Víta Michálka stáje a postavila z nich dva domy pro predikanty, mimo to ještě postavila před brtnickou branou dva domky pro chudé řemeslníky. Pro srovnání uvedme, že kutnohorská škola stála 1475 kop grošů. O velikosti školní budovy svědčí i okolnost, že r. 1563 byla její sýpka pronajata cechu řeznickému.²⁷⁾

S podobnou přesností jako dobu můžeme určit také místo novostavby. Z několika údajů je patrné, že škola stála v blízkosti farního kostela, jak ostatně bývalo zvykem školy stavět. Např. v kostelním řádu Izaiáše Třebovského z r. 1569 je ustanovení, že bohoslužba a škola mají být zařízeny tak, aby se vzájemně nerušila kázání a lekce. Celkem přesné je však umístění školy v záznamu Leupoldovy kroniky z r. 1604, kde je popsána studentská výtržnost, a z líčení události je patrné, že rektor bydlel ve škole, škola že byla u hřbitova, a to nedaleko „české kaple“.²⁸⁾ Česká kaple byl kostelík pro bohoslužby v českém jazyce, který stál u hradební zdi v blízkosti apsidy farního kostela. V těchto místech, tam kde je dnes zvláštní škola, tedy stála slavná renesanční latinská škola.

Jak tato renesanční budova vypadala zevně, není známo; jak byla uspořádána a zařízena uvnitř, o tom si můžeme udělat představu jen podle jiných tehdejších škol podobného typu. V budově nebyvalo mnoho místností. Žáci sice byli rozděleni do „tříd“, ale vyučování probíhalo asi jako dnes na vesnických jednotřídkách: jeden učitel učil současně v téže místnosti několik „tříd“, dáváje podle potřeby jednotlivým skupinám nepřímé zaměstnání. Proto byla v každé škole jedna velká hlavní místnost, zvaná auditorium nebo lektorium, v níž toto společné vyučování probíhalo. Zde byla katedra podobná kazatelně s příhradami na knihy učitelů, vedle ní dvě černé tabule, jedna na psaní, druhá pro kantora na noty a zpěv. Žáci seděli na nízkých lavicích bez opěradel, lekce si psali na kolenou, jiné písemnosti na dlouhém stole po straně. Lavičky byly, jako v selské jizbě, kolem velkých kamen, v nichž byl zasazen hrnc „kakabus“. Žáci si v něm ohřívali vodu a vařili polévku. Někde měli u zdi ještě malé varhánky.

Jinak bývala ve škole ještě jedna menší učebna, několik světnic jako byty pro učitele a velká jizba, kde bydleli žáci, pokud nedocházeli z města. Na chodbě před auditorií bývalo ukládáno různé nářadí a nádobí, škopky, putny, hrnce, konve na mytí hlav a nohou, truhly na chléb, na hrách a kroupy apod. Úplnou vzácností a výjimkou byl v některých školách „zadní pokoj“; obvykle žáci běhávali za svou potřebou přes hřbitov k žumpě. Tak nějak vypadala, jak musíme předpokládat, i nová latinská škola v Jihlavě.²⁹⁾

O nové jihlavské latinské škole víme tolik, že to byla škola vyššího typu, bezprostředně připravující pro univerzitu, a že to byla první škola tohoto vyššího typu na Moravě. Vyučovacími předměty ve vyšších třídách a svou úrovní se blížila škole vysoké. Předěl mezi takovými školami a univerzitou tehdy nebyl přesný. Když např. pražská univerzita měla nedostatek posluchačů, zvali si na přednášky i žáky z posledních tříd těchto škol.³⁰⁾ Můžeme tedy říci, že nová jihlavská škola byla něčím mezi běžnou městskou latinskou školou a univerzitou.

Že tak vysoká škola vznikla právě v Jihlavě, má jistě své příčiny. Nepochybně mezi ně patří stará školní tradice Jihlavy, hospodářský rozvoj města a silný vliv luterského humanismu. Tradice jihlavského školství byla vsuktu stará. Již ve 13. století byla v Jihlavě škola, neboť se tu k r. 1288 jmenuje rector scholarum Hermanus.

V době luterského humanismu v polovině 16. století bylo jihlavské školství už rozvíjeno i do šíře. Roku 1561 tu byly školy všeho druhu: elementární městské školy, a to nejen dvě německé, ale i jedna česká a jedna dívčí,³¹⁾ latinské školy, v nichž se vyučovalo gramatice jež byly jakýmsi druhým stupněm školy schválené městskou radou, ale také pokoutní školy neschválené, na které si stěžovali pro zkracování živnosti učitelé němečtí i čeští. Z četných zachovaných podání a žádostí k městské radě vidíme, že učitelství bylo tehdy živnost skromná, ale že o ni přesto dost lidí usilovalo. I o vzdělání dívek bylo postaráno. Už v roce 1436 uvádí se v Jihlavě magistra puellarum Eliška, jež bydlela v ulici bekyň. Pokud se o základní výuku dívek nestaraly jeptišky nebo bekyně, navštěvovaly dívky obyčejně učitele pokoutní. Nejčastěji je učila číst a psát švadlí, která s nimi zároveň šila.

Nejvyšší městské školy byly ty, které poskytovaly i část vzdělání univerzitního, tj. kde se vyučovalo logice, rétorice a úvodu do filosofie. A právě takovou školu získala Jihlava jako první město na Moravě v letech 1561/62. Poněvadž nepředávala na rozdíl od univerzity veškerou učenost, nýbrž její část (tj. pars), musíme ji počítat mezi školy partikulární.

SLAVNÍ ŽÁCI JIHLAVSKÉ LATINSKÉ ŠKOLY

Úroveň školy, jako byla nová latinská škola v Jihlavě, nelze určit podle typu nebo názvu, nýbrž pouze podle úrovně učitelů a žáků. Na normálních latinských školách vyučovali obyčejně bakaláři, na vyšších mistři. Ale ani to není rozhodující, neboť záleželo především na vědeckých a mravních kvalitách učitelů. Kde byli na vyšší škole vynikající učitelé, tam se pak také táhli z široka daleka

nadprůměrní žáci. Někteří vskutku jen kvůli vzdělání, jiní také proto, že škola požívala dobré pověsti a její absolvent měl všude otevřené dveře.

Uplatníme-li tato měřítká na jihlavskou školu, ukáže se, že její význam daleko přesahoval oblast města nebo Vysočiny. Učitelé sem přicházeli ze slavných univerzit ve Wittembergu, v Lipsku a ve Frankfurtu nad Odrou, tehdejších středisek luterské vzdělanosti, škola sama byla organizována podle Filipa Melanchtona, studenti do Jihlavy přicházeli bez rozdílu národnosti ze všech končin a také z ní odcházeli do různých krajů buď na věhlasné univerzity, nebo na svá působiště. Byl tedy význam jihlavské školy vskutku mezinárodní.

Bohužel nejsou zachovány žádné seznamy nebo jiné písemnosti školy, z nichž bychom mohli rekonstruovat její věrný obraz. Protireformace ničila nejen nekatolické knihy, ale pokud možno všechny protestantské písemnosti, včetně farních matrik. Badatelé tu nezbyvá než shledávat z různých konců útržkovitě zprávy a sestavovat je v neúplnou mosaiku s nadějí, že ji další pracovníci budou doplňovat v obraz úplnější.

Nicméně pokud jde o mezinárodní charakter jihlavské školy, máme o tom v městském archivu i přímý písemný, byť nedatovaný doklad.³²⁾ Podepsaný Gallus Hamaxurgus Montanus v něm žádá městskou radu o půjčku ze školské nadace, aby mohl pokračovat ve studiu na wittemberské univerzitě. Zdůrazňuje v žádosti, že chodil do jihlavské latinské školy, kterou navštěvovaly „různé nationes k dobrému jménu a náležitě slávě tohoto města“.

Je samozřejmé, že nás zajímají na prvním místě jména českých studentů, kteří prošli jihlavskou školou. Vzhledem k tomu, že známe jménem vůbec jen málo žáků školy, můžeme říci, že všechna jména českých studentů, o kterých zatím víme, jsou významná.

Zdá se, že brzy po založení školy v Jihlavě studoval *Martin Bacháček z Nauměřic*, pozdější rektor pražské univerzity a horlivý organizátor českého školství. Jako rektor univerzity pečoval podle zvyku i o městské školy, jimž doporučoval a posílal bakaláře za učitele. Roku 1611, když takto „podával“ do Nepomuku v západních Čechách bakaláře Martina Holcara Domažlického, „ukazatele toho listu“, Bacháček Nauměřický velice chválil Nepomučany za to, že se snaží o školy podle příkladu svých krajanů, „s kterými sem já před lety padesáti ve škole Jihlavské bejval, jmenovitě s panem Linhartem Nepomuckým, kterež snad na Mělníce přebejvá...“³³⁾

Bacháček se narodil r. 1539 v Nauměřicích u Zvoleněvsi blízko Slaného. Studoval na různých místech u nás i v cizině, ale kdy byl v Jihlavě, není přesně známo. R. 1567 studoval ve Wittembergu. Za-

jímal se totiž zvlášt' o astronomii a mezi jeho přáteli byli Tycho de Brahe, Tadeáš Hájek, Adam Huber, Jan Jesenský i sám Jan Kepler. Vedle přírodních věd pěstoval klasické jazyky a míval čtení z Iliady a Odyseie. Ač mnoho nepsal, patřil mezi nejvzdělanější muže v Čechách. Byl člověk praktický, a co vykonal jako neúnavný organizátor městského školství, nedá se vůbec docenit.

Z písemností, které nám tento nezdolně úsměvný pedagogický optimista zanechal, nás už nezajímají věci příležitostné, epitafy a gratulace, ale spíš jeho vydání Honterova zeměpisu pro naše školy. Mapy opatřil také českými zeměpisnými názvy a mimo to praktickým a zevrubným „indexem krajů, hor, řek a jednotlivých měst v zeměpisných tabulkách obsažených“. V přípise správcům škol v Čechách a na Moravě pak nadšeně psal o důležitosti zeměpisu a poznávání země vůbec. Tím si získal čelné místo v dějinách pedagogiky zeměpisu před Komenským. Jako pramen poznání našeho renesančního školství však je nejdůležitější Bacháčkova korespondence, sbírka dopisů školám a jejich patronům.³⁴⁾

Bacháčkova smrt byla velkou ztrátou nejen pro univerzitu, ale pro celé české školství. Pražská univerzita spolu se znamenitou školou žateckou, na níž Bacháček kdysi působil, vydaly k jeho poctě obsáhlý latinský sborník epitafů „Věčný památník šlechtnému a přeslavnému muži, Mistru Martinu Bacháčkovi z Nauměřic, rektoru pražské univerzity“. Redaktorem sborníku a také příspěvatelem, který popsal Bacháčkův život a vylíčil jeho osobnost, byl tehdejší prorektor Mistr Jan Campanus – rovněž bývalý žák jihlavské latinské školy.

Tragická poslední léta života Mistra Jana Campana jsou všeobecně známa ze slavného románu Zikmunda Wintra. Je samozřejmé, že román není životopis a že se z důvodů uměleckých odchyluje v detailech od historické skutečnosti. Už samo jméno Campanus není latinizovaný Zvoníček, neboť básník se narodil (asi r. 1572) jako syn Martina a Markéty Kumpánových, kteří žili a hospodařili na předměstí ve Vodňanech. Navštěvoval nejprve školu v Klatovech, pak dvě léta ještě pobyl ve škole v Domažlicích a pak se Campanus, tehdy jinoch Jan Kumpán, odebral na dovršení předběžného vzdělání na latinskou školu do Jihlavy.³⁵⁾ Důvod, proč šel právě do Jihlavy, byl asi dvojitý: a jednak jihlavská škola už předtím zvrátila některé jeho krajany a jednak ji tehdy vedl znamenitý učitel Jáchym Golcius.

Na jihlavské škole dobrosrdečný student Campanus uzavřel celoživotní přátelství s vynikajícími českými a slovenskými spolužáky, hlavně s Vavřincem Benediktem z Nudožer a s Václavem Vroutecským. Byla to přátelství pracovně i literárně plodná. Campanus byl podle všeho student velmi chudý,

ale vynikající nadáním a učeností. Jen s podporou Matouše Polenského mohl se totiž Campanus r. 1590 vydat z Jihlavy do Prahy, kde byl přijat do koleje národa českého. Svému dobrodinci Matouši Polenskému zachoval trvale vděčnost, neboť ještě roku 1600 mu vyslovuje uznání latinskými verši:

*Ty jsi mi, dobrý, umožnil patřiti na pražské Múzy,
potřebný kov jsi mi dal.³⁶⁾*

V téže sbírce vzpomíná latinskými verši také svého jihlavského učitele Mistra Jáchyma Golcia.³⁷⁾ Umění latinského veršování si do Prahy přinesl už z Jihlavy, a proto se záhy dostal mezi humanistické básníky. Veřejně vydal již r. 1591 chvalořečné skladby k volbě rektora Trojana z Oskořína a děkana Adama Zalužanského. Potom už se jeho verše objevují v téměř nepřetržitém proudu. Roku 1593 byl Campanus prohlášen bakalářem, načež se odebral do Teplic, aby se tam ujal řízení školy. Jako druhého učitele, tzv. kolegu, vzal si s sebou do Teplic svého spolužáka z Jihlavy Václava Vrouteckého.³⁸⁾

Také Václavu Vrouteckému byl Campanus dobrým a věrným přítelem. Vroutecký ještě r. 1619 vzpomíná v latinských verších přátelství a let prožitých s Janem Campanem v Jihlavě, v Praze a v Teplících.

*Tento můj z Jihlavy přítel později ve škole také
Karlové věrný byl, ochotný vždycky druh.
Mne si pak kolegou zvolil, sám když odcházel z Města
do Teplic, aby tam mládeži dával řád.
Učnil, abych v Šanově kolegou rektora stal se,
zpupný kde, běda, byl k učeným v lázních lid.*

Z Teplic byl Campanus povolán do Hradce Králové, kde zůstal do r. 1598, dva roky byl správcem školy u sv. Jindřicha v Praze a r. 1600 přešel na zvláštní doporučení Martina Bacháčka do Kutné Hory. Ač byl v lednu 1601 volán k profesuře do Prahy, setrval tam na naléhání Kutnohorských až do r. 1603. Je zajímavé, že v univerzitních a literárních sporech, které ho v Praze čekaly, stával na jeho straně nejen osvědčen přítel už ze školy jihlavské Vavřinec Benedikti z Nudožer, ale i stárnoucí

Martin Bacháček z Nauměřic. A tak se stalo, že v těžkých bojích na pražské universí počátkem 17. století vytvořila svornou a silnou skupinu trojice bývalých žáků latinské školy v Jihlavě.

Campanových drobných a příležitostných prací je tolik, že dosud nebyl pořízen jejich úplný seznam. Jsou mezi nimi i skladby věnované přátelům Martinu Bacháčkovi (r. 1595, r. 1612) a Vavřinci Benediktimu z Nudožer (r. 1615). Vlastenectví Campanovo se projevilo nejen jeho bojem o univerzitu, ale např. také veršovanou latinskou hrou z českých dějin *Bretislaus*. Největší slávy však si získal doma i v cizině latinským přebásněním žalmů a duchovních hymnů (Psalmi Davidici, Odae Sacrae). A opět stojí za zmínku, že k úmyslu převést žalmy kvůli zpěvu do lehké básnické formy přivedl Campana jeho přítel z jihlavských let Vavřinec Benedikti z Nudožer. Benedikti totiž pokládal za vzorný příklad kostelních písní latinský zpěvník Václava Nicolaida Vodňanského, vydaný r. 1554 ve Vitemberce s předmluvou Filipa Melanchtona a s elogiem Matouše Kolína. Doporučil toto dílo Campanovi a také mu je sám opatřil. Campanus pak v elogiu díla četl přání Matouše Kolína, aby obec vodňanská takovými muži (jako Nicolaides) hojněji oplývala. Toto přání pohnulo vodňanského rodáka a patriota Campana k tomu, že se s chutí dal do práce.

Dovršením tragédie Mistra Campana, šlechtného člověka a vlastence, je okolnost, že ho po smrti oslavovali jeho úhlavní nepřátelé jezuité. Nicméně tehdejší pokrokový svět se jejich podvodnou propagandou nenechal zmást a ocenil Campana správně, jak dokazují slova Pavla Skály ze Zhoře v jeho Historii české: „Jen Campanus, muž netoliko v království českém vubec hrubě známý a vzácný, jehož žakovstvo české samo za communem praeceptorem svého pokládalo a mnoho o něm a umění jeho smýšlelo, alebrž i mezi cizími národy dosáhl jména a pověsti slavné od mužů slavných pro své žalmy a písně církevní, jež zvláštním způsobem nebo formou do rytmtů latinských směle uvedl.“

Campanův neméně slavný přítel z jihlavských studií *Vavřinec Benedikti z Nudožer* byl aspoň o patnáct let starší, neboť se narodil ve slovenské obci Nudožery někdy už kolem r. 1555.³⁹⁾ Do počáteční školy asi chodil v Prievidzi, kde tehdy působil Albert Husselius, horlivý pěstitel správné češtiny. Vavřinec již v dětství osiřel a našel nový domov na naší Vysočině, u strýce Samuela v malé vesničce Panenské u Dačic.

Nevíme přesně, kdy a jak přišel do Jihlavy, ale studoval zde za rektora Jáchyma Golcia. Pravděpodobně pobyl na jihlavské škole déle než Campanus, neboť zde konal všechna vlastní studia, zatímco Jan Campanus Vodňanský už byl předtím na třech městských školách.

Asi r. 1593 přijal Benedikti místo učitelské v Moravských Budějovicích a r. 1594 odešel na školu v Uherském Brodě. Už tam si dělal první náčrty pro českou gramatiku. V Praze, kam po roce odešel, jej v této práci podporovali Adam Huber z Rýzenpachu i Daniel Adam z Veleslavína.

Po ročním správování na škole žatecké vrátil se Benedikti r. 1600 už jako mistr na školu v tehdejší Německém (Havlíčkově) Brodě. Zde dokončil svou českou gramatiku a vydal ji v Praze tiskem. Bylo to dílo nejen průkopnické, ale i znamenité, a Flajšhans je jistě právem hodnotí jako „nejlepší a nejsamostatnější plod českého písemnictví mluvnického téměř na dvě staletí.“⁴⁰⁾

V Německém (Havlíčkově) Brodě se Benedikti cítil dobře a navázal s měšťany nejedno trvalé přátelství. Ještě po odchodu na pražskou univerzitu píše brodským přátelům veršované skladby: ke svatbě primasova syna (1604), na smrt primátorovy manželky (Hanecia Catharina, 1607), na smrt měšťana J. Daubecia (1607).

Na univerzitě přednášel Vavřinec Benedikti hlavně o aritmetice (napsal také učebnici aritmetiky) a zároveň spolupracoval na školských reformách. Dne 4. června 1615 o polednách zemřel na úbytě. Byl neženat a odkázal univerzitě tisíc kop míšenských.

Z jihlavského studentského přátelství s Janem Campanem Vodňanským vzniklo v Praze doživotní přátelství literární a pracovní. Campanovi věnoval Benedikti několik skladeb, mezi nimi verše k sňatku se Zuzanou Rychiovou (1612) a verše na její smrt (1623). V jedné blahopřejné básni bakalářům z r. 1605 je také vzpomínka na pobyt v jihlavské škole, věnovaná Campanovi.⁴¹⁾ A naopak Campanus zase věnoval literární pozornost Benediktimu. Na rozdíl od většiny humanistů pokoušel se Vavřinec Benedikti, ač sám Slovák, o verše české. Roku 1606 vydal sbírku *Žalmové někteří v písni české uvedení*, na niž pak navázal Komenský. Tento pokus uzavírá devět distychů Campanových, v nichž Campanus velebí za zásluhy o český jazyk vedle Kolína a Veleslavína také svého přítele Vavřince Benediktioho z Nudožer:

*Uměním novým, jak českou báseň vhodně lze vésti
k rytům, nás učíš znát, Benedikte, jen ty.
Milá je tvoje píle Múzám, milá škole,
milá je dobrým, těm líbiti se chtěj.*

Po smrti Vavřince Benediktioho vydala univerzita svým nákladem epitafia, jež obstaral věrný přítel a jihlavský spolužák zesnulého Jan Campanus Vodňanský. V posledním čísle sbírky nastiňuje Cam-

panus ve dvanácti elegických dvojverších přítelův životní běh a charakter. Nazývá jej mužem vynikající učenosti a nesrovnatelné lásky k univerzitě. Také Zikmund Winter, nejlepší znalec poměrů, o něm píše podobně: „Mezi všemi tehdejšími profesory byl charakter nejčistší, idealista, obětavý horlivec pro opravu univerzity.“⁴²⁾

Univerzitní kariéra a literární sláva byla samozřejmě dopřána jen málokterým kandidátům humanistické učenosti. Proto také o těch žácích jihlavské humanistické školy, jimž nebyla údělem taková proslulost, víme mnohem méně nebo vůbec nic. Někteří odcházeli na vysoké učení do ciziny a ne vždy se odtud vraceli, jiní zastávali v různých krajích místa správců škol, kazatelů nebo městských písařů. Ale i z toho mála zpráv, které se o jednotlivých absolventech školy zachovaly, je patrné, že se dobře uplatnili a že prospívali dobré pověsti jihlavské školy.

Tak např. Matouš Carolides vystudoval latinskou školu v Jihlavě a odešel jako učitel do Čáslavi. R. 1599 se oženil, ale několik dní po svatbě, dne 3. listopadu, zemřel. Pravděpodobně studoval v Jihlavě s Janem Campanem, neboť Campanus mu věnoval epitafium.⁴³⁾

Vynikajícím způsobem se v cizině uplatnil *Jan Mylius Iglaviensis*. Narodil se v Jihlavě r. 1555, vystudoval jihlavskou školu a odešel jako stipendista na univerzitu ve Wittenbergu. Roku 1580 se za poskytnuté stipendium zavázal ke službě v Jihlavě a ještě r. 1581 kvitoval z Wittenbergu příjmem 50 tolarů stipendia.⁴⁴⁾ Později se stal rektorem škol v Levoči a v Kežmarku. V letech 1598–1629 působil v polském Pověslí, kde především řídil gymnázium v Elblongu a vytvořil z něho slavnou humanistickou školu s akademickým provozem, na kterou přicházeli žáci z celé východní a střední Evropy. Příležitostně psal také latinské básně a jiné spisy.⁴⁵⁾

V jihlavském archivu je zachován krásný latinský list, datovaný 7. května 1586, kterým město Modor (Modrá) v království uherském, v župě prešpurské, oznamuje Jihlavě smrt tamějšího rektora školy *Dr. Benedikta Salmutha*, jihlavského stipendisty, a vzpomíná jeho zásluh.⁴⁶⁾ V jiném zachovaném latinském listě čteme, že Mistr Joannes Wirkerus z Vratislavi, který už r. 1561 poslal Jihlavě své básně pro mládež a dostal odměnu, posílá a věnuje Jihlavě opět svá moteta „k užítku alumnů vaší školy“.⁴⁷⁾

Také rektor pražské univerzity Georgius a Sudetis projevil jihlavské škole zvláštní přízeň brzy po jejím založení. Navrhuje Jihlavě za rektora školy Mistra Matouše Racocia a dodává v témž latinském listě, že by poslal také pomocníky bakaláře, muže bezúhonné a učené, jazyka německého i českého stejně znalé, jejichž mravy a vzdělání se mu líbí. A to že udělá ne proto, že by snad pro ně

nebylo místa ve vlastních školách, ale „aby Vaše přeslavná obec poznala, že pražská univerzita v takové věci je Vaším slovutnostem a jihlavské mládeži ochotna a připravena vyhovět“.

V době před luterskou reformací odcházeli jihlavští studenti na vysoké učení do nejbližších sídel humanistické vzdělanosti, tj. do Prahy, do Krakova a do Vídně.⁴⁸⁾ V Krakově bylo od r. 1500 zapsáno Jihlavanů dvanáct, ve Vídni čtyřiačtyřicet. Kolik jich studovalo v Praze, nelze bohužel zjistit, protože pražské univerzitní matriky až do r. 1631 jsou ztraceny. Staroutrakvistická Praha sice Jihlavanům nevyhovovala po stránce náboženské, ale na druhé straně někteří volili Prahu zase proto, že tam měli možnost osvojit si užitečnou a v Jihlavě požadovanou znalost češtiny. Výslovně se tento důvod uvádí u *Izaiáše Tribauera*.

Reformace způsobila ve volbě vysokého učení obrat. V prvních dvou desetiletích je sice pozorovat celkové ochabnutí zájmu o univerzitní studia, ale zato od poloviny století, když se reformace v Jihlavě upevnila a město hospodářsky vzkvetlo, jsou protestantské vysoké školy velmi vyhledávány. Je samozřejmé, že převládla orientace na sever, do hlavních středisek luterské vzdělanosti. Tak je ve Wittembergu zaznamenáno 62 jihlavských studentů, v Lipsku 49, ve Frankfurtu nad Odrou 46. Na jiných univerzitách se Jihlavané vyskytují jen ojediněle. Do Prahy, kde nemáme celkový přehled, přišli r. 1581 k beáním tři absolventi jihlavské latinské školy, a je zajímavé, že dva z nich pocházeli z Vodňan a jeden byl Slezan.⁴⁹⁾

A tak vidíme, že netoliko rozsáhlý jihlavský mezinárodní obchod, proslulý export sukna a klobouků, ale také kulturní zájmy přispívaly v 17. století k zapojení Jihlavy do evropského společenství. Humanisticky vzdělaní lidé, učitelé, notáři, kazatelé a lékaři do Jihlavy z různých zemí přicházeli nebo zase z Jihlavy do různých krajů odcházeli. Studenti přicházeli na jihlavskou latinskou školu ze všech našich zemí, z Vodňan, z Nepomuku, ze Slaného, z Moravy i ze Slovenska, dovršovali své vzdělání na slavných zahraničních univerzitách a odcházeli na působiště i do vzdálených končin. Byla tedy Jihlava a v ní především její latinská škola významným střediskem plodné kulturní výměny v humanistické střední Evropě.

JAK ŽÁCI ŽILI A STUDOVALI

Jak žili žáci jihlavské latinské školy, jak studovali nebo jak trávili volný čas, o tom nám opět něco říkají zachované prameny a ostatní si musíme dokreslit podle poměrů na jiných školách.

Podle středověké tradice musela i humanistická škola ještě sloužit kostelu. Když se žáci ráno umyli, nastoupili na povinné modlení a zpěv. Návnik kostelního zpěvu patřil mezi učební předměty, pěstoval se chorál i vícehlasý zpěv. Tomuto předmětu vyučoval učitel zvaný kantor. Jeho pomocníkem byl sukcentor. Zpěvem se vyučování začínalo i končilo.

Hlavním předmětem v humanistické škole byla klasická latina. Ve vyšších třídách žáci pod trestem nesměli mezi sebou rozmlouvat jinak než latinsky. Na studium latiny navazovala rétorika, což byla nauka o ozdobách řeči, o jejím slohu a přednesu. S rétorikou pak souvisela logika, nauka o pravidlech myšlení a dokazování, i filosofie, jež k rétorickým výkonům poskytovala látku. Z přírodních věd se žáci mnoho nedověděli: matematika jim vrcholila naukou o „číslech zlámaných“ a základy geometrie byly v nejvyšší třídě zahrnuty do „astronomie“, kde však převládalo studium kalendáře a pohyblivých svátků.

Humanističtí organizátoři škol doporučovali také dějepis, hlavně studium domácí historie. Petr Kodíčil z Tulechova pro ni má pěkné a stále platné odůvodnění: „Žáci by měli znáti knihy o historiích domácích, ve vlasti zběhlých; bez jich povědomosti čísti historie jiných národů což jiného jest, než venku moudřeti a doma slepnouti?“⁵⁰⁾

Učebnic bylo poskrovnu a byly drahé. Proto se žákům diktovalo, žáci psali na kolenou do sešitů, ale chudí nemívali ani na drahý papír, Jihlavská škola tu měla dvě místní výhody: v blízké obci Starých Horách byla jak továrna na papír, tak tiskárna. Papírnu, kterou Čeněk Zíbrt označil jako „kolébkku českomoravských továren na papír“, založil již r. 1540 pražský měšťan Jan Frey, tiskárnu si přivezl jihlavský kazatel Kašpar Stolshagius ze Stendalu. Ač měl císařské povolení jen na kalendáře, tiskl též latinské, české a německé učebnice, Donatovu Gramatiku, Ciceronovy Listy, Vergiliovy básně, Ezo-povy bajky, hudebně výchovné návody, kompendia apod. Tiskárna zřejmě sloužila přímo potřebám školy organizované podle osnovy Melanchtonovy, jež tyto knihy předpisovala.

Žáci bývali velmi rozdílného věku. Třídy nebyly ročníky podobné našim, školní správce si každého nového žáka přezkoušel a podle vlastního uznání ho zařadil do některé třídy bez ohledu na věk. Nejprve musel nový žák zaplatit vstupní poplatek, tzv. introitales, a složit přísahu, že bude poslušný a pilný.

Někteří žáci bydleli přímo ve škole a měli tam i všechno zaopatření. Říkalo se jim expendentí, protože jejich rodiče platili škole expensí, tj. všechny výlohy. Poněvadž to bývali žáci cizí, volili si školu podle její pověsti, a když ze školy odcházel oblíbený učitel, ne jeden žák šel s ním na nové působiště.

Žáci, kteří bydleli ve městě u rodičů, příbuzných nebo i u cizích lidí, se nazývali domesticci (domáci). Třetí skupinu tvořili žáci žebraví, mendicanti nebo mendíčkové. Ve škole přespávali, ale jinak byli odkázáni na milodary a na žebrotu. Proto mendíci vyhledávali školy a města podle toho, jak kde byli měšťané štedří, a z některých se stávali toulaví žáci i pobertové. Za povolení bydlet ve škole museli mendíci zametat školu (školometi), štípat dříví a topit. Obcházeli také městské domy a vybírali od dobrodinců pro školu příspěvky v potravinách i v penězích. Z naturálií, které se pro školu sešly, vařili žákům po řadě v městských domech. Jídlo se pak v hrncích odnášelo do školy a tam s žáky jídali i nižší učitelé.

Také v Jihlavě mendikanti sbírali pro žáky potraviny dům od domu. Ale jihlavské městské radě se nakonec tento jinak obvyklý způsob stravování nezdál dost důstojný a pro školu přiměřený. Proto rada r. 1617 zařídila, aby se nedaleko školy koupil dům na stravování 36 žáků a několika mendikantů. Vařit jim tam měl kuchař. Náklady se hradily jednak ze školského nadání, jednak se na ně sbíralo týdně od měšťanů. Žáci byli do této školní jídelny dne 13. března slavnostně uvedeni a zároveň jim byla uložena pravidla chování.⁵¹⁾

O málo důstojnější než přímé žebrání žáků na školu byly koledy. O různých svátcích a o masopustě chodili žáci se zpěvem na koledu, strojili se v maškary a ke koledám přidávali i rozpustilé satirické písně. Výslužku si odnášeli do školy.

Lepší žáci bývali ve škole pověřováni různými funkcemi na pomoc provozu školy. Tito „úředníci“ jak se jim říkalo, mívali honosné latinské názvy: nomenclator (vedl seznamy a prezenci žáků), librophorus (knihonoš), claviger (klíčník), corycaeus (udával přestupky, např. mluvil-li některý žák jinak než latinsky).

Školským proviněním se čelilo tresty. Běžným trestem bylo pranýřování tzv. signem, tabulkou, na níž bylo něco posměšného namalováno a kterou musel žák nosit na prsou. Vážnějším trestem byl carcer (školní vězení) nebo šilink čili pardus (bití). Proti tělesným trestům tehdy neměli námitky ani nejosvícenější humanističtí pedagogové.

Je zajímavé, že ani v písemnostech městské rady, ani v kronikách nejsou záznamy o nějakých skutečných výtržnostech žáků jihlavské školy, ač jinde bývaly věci běžnou. Výtržnosti, o kterých se dovídáme, měly vždy vážný smysl. Když se žáci školy kdysi postavili za svého pokrokového rektora J. Tapinaea, a to proti příkazům městské rady a za cenu šatlavního věznění, byl to čin na tehdejší poměry skutečně revoluční.

Také výtržnost, kterou kronikář zaznamenal k roku 1604,⁵²⁾ je charakteristická, neboť opět šlo o věc ideovou a opět byli žáci zajedno se svým rektorem. Okolnosti této příhody jsou zajímavé a důležité. Roku 1600 správce fary Dominicus Manus, dosazený opatem strahovským, „ze samé zlomyslnosti a naschvál“ dal zavřít českou kapli.⁵³⁾ V této kapli u hradební zdi poblíž farního kostela kázával každou neděli nejprve Šimon Leva a později Marcus Krum, farář z Rančířova, protože, jak praví kronikář, „u tohoto města je značný počet českého lidu“. Všechny pokusy o otevření české kaple byly marné. Naopak r. 1603 došlo k další ofenzivě katolicismu, neboť v Jihlavě začal kázat „papeženský kněz“ M. Casparus, dosazený strahovským a želivským opatem Janem Loheliem. Byl to fanatik, a chtěl dokonce kázat i v české kapli, ale tentokrát městská rada nepovolila. Tito dva katoličtí kněží si dne 26. dubna 1604 stěžovali u městské rady na žáky i na rektora Caspara Pelarga. Šli prý s cizími mnichy po hřbitově, když tu na ně nějaký žák zavolal: „Mniši jsou vlci!“ Nato žák před nimi utekl do domu rektorova, a když kněží žádali o jeho vydání, rektor prý jim lál a zavolal na ně ještě další žáky. Kdyby prý se neutekli do české kaple, tak by je snad byli kamením a jinak umordovali. Rektor však vylíčil příhodu městské radě trochu jinak. Když kněží řekl, že o ničem neví, házeli prý po něm kamením. To že byl důvod, proč na obranu zavolal žáky. Buď jak buď, rektor si s žáky zřejmě rozuměl a ani tato „výtržnost“ jim není k necki. Fanatický kněz Casparus po dvou letech marných snah odtáhl zase z Jihlavy.

Z doby, kdy byla založena nová latinská škola, máme zachovány také první archivní doklady o tom, že v Jihlavě tehdy rozkvétal tzv. *mistrovský zpěv*. V šedesátých letech ještě neexistovala organizovaná škola mistrovského zpěvu, samostatné cechovní bratrstvo uměnímilovných mistrů a tovaryšů řemesla, takže tito lidoví básníci a pěvci museli žádat městskou radu o povolení každé veřejné slavnosti zvlášť. Nová latinská škola umělecké snahy řemeslníků podporovala, a to pravděpodobně z nejednoho důvodu. Vedle pochopení pro umění působila jistě také snaha posílit řemeslnický stav, jemuž byli učitelé sociálním postavením blíží než patriciům. V jedné nedatované suplice z této doby, kterou k městské radě podali tito milovníci umění, žádá se mimo jiné, aby k slavnostnímu průvodu přes město byla povolena také účast „latinské školy a městských muzikantů podle starého obyčeje“.⁵⁴⁾

Jiným starým obyčejem, při kterém jihlavští žáci vystupovali na veřejnosti, bylo *pořádání komedií*. Školské hry už doporučovali nejslavnější evropští humanisté Erasmus Rotterdamský a Filip Melancthon, u nás pak Kolín a Kodice. Luther nabádal k tomu, aby se do klasických forem vkládaly látky biblické. A právě tento druh her se u nás rozšířil nejvíc. Hrál se o tom, jak ctnostná Judita utřála

hlavu Holofernovi, jak moudrý Šalomoun rozsoudil spor dvou žen o dítě, anebo se předváděl příběh o silném Samsonovi a Dalile, o krásné Zuzaně v lázních, o Josefu a Putifarce a další poutavé historie ze Starého Zákona nebo z antických dějin.

Podle úmyslu pedagogů to měly být hry mravoučně tendenční, ale čím dál víc se do nich vsunovaly veselé mezihry, plné rozpustilosti a satirických posměšků, v nichž herci vybíjeli svůj vtip pod maskami čertů a různých komických figur. Hrávalo se ve škole, ale často také na rynku nebo na rathouze. Jevišťe se pořídilo snadno: na sudy nebo kozy položili žáci prkna a vzadu pověsili nějaký závěs. Kostýmy a rekvizity si vypůjčili od měšťanů. Hrát se začínalo už v deset hodin a někdy hra trvala až do večera, neboť herci hodně improvizovali. Obecenstvu se takové hry velice líbily a diváci žákům podle uznání a možnosti vždy rádi něčím přispěli.

O tom, v kterých městech a jak se žákovské hry provozovaly, jsou jen nahodilé zprávy. V Jihlavě se hrálo dokonce už r. 1512, ale zapsáno je to jen v té souvislosti a tou náhodou, že vypukl oheň, když se lidé k divadlu shromáždili. V letech 1550-56 připomíná se v Jihlavě školské divadlo několikrát, až tři hry za rok. Učitel vždy dostal za hru nevalný honorář. Názvy her známy nejsou, jen jednou se praví, že se hrálo o knězi Helím a jeho synech. Roku 1557 se platí v masopustě za nějaký „mumraj“, což možná byla komedie. Dva roky nato je v městských účtech zapsáno, že kantor obdržel 1 zl. 7 gr. za hru o Narození Páně a o Třech králich, učitel Petr Korvín pak 10 grošů za Vzkříšení Páně. Když r. 1592 měla být provozována hra o Esteře, nastaly nějaké nesnáze pro nepozvání městské rady.⁵⁵⁾ V nedatované suplice žádá M. Fetauer, rektor blíže neuvedené latinské školy v Jihlavě, o povolení pořádat veřejně komedii. Bylo prý starou výsadou této latinské školy, píše žadatel, pořádat actiones comediarum, jednak aby mládež viditelnými biblickými historiemi byla vedena k bázi boží a dobrým mravům, jednak aby rektor té školy měl accidens k rozšíření svého příjmu, ne jako povinnost, ale ex causa favorabili. Z vděčnosti chce žadatel actiones pořádané ve škole předvést také publice na rathouze ve stanovený den.⁵⁶⁾ Jiný nedatovaný dokument zase obsahuje stížnost na komedie německých škol, že jsou nevhodné a že komedie se mají hrát jen u latinských škol na cvičení mládeže.⁵⁷⁾

Jak takové komedie vypadaly, a to i na slavném jihlavském gymnáziu, a jak dychtivě je diváci vnímali, o tom si můžeme udělat jakousi představu podle kronikářova zápisu z r. 1594. Téhož roku po vánocích, čteme tu v kronice, konaly se ve škole komedie podle starého obyčeje. Jedna těhotná žena se zhlídla v představiteli čerta a pak druhého dubna porodila děvčátko s dvěma zaječími pysky, s dlouhým nosem do špice jako ta larva v komedii, na hlavě divný porost.⁵⁸⁾

Původně byly divadelní hry hrány jen ve škole, aby se žáci naučili zábavnou formou správnému a pohotovému vyjadřování, případně aby si osvojovali poučnou a morální náplň her. Nicméně možnost vedlejšího příjmu pro rektora i pro školu způsobila, že se o pořádání představení zajímaly i nižší školy, a jak se zdá, také jiné podnikavé osoby. I když byly hry více méně výsadou latinského gymnázia, musela být veřejná produkce vždy zvláště povolována městskou radou. Latinská škola si své přednostní právo na divadelní hry žárlivě střežila. Proto také, když r. 1592 blíže neznámá společnost nacvičila a veřejně ohlásila hru „Hester a Hamen“, avšak opomněla požádat radu o povolení, hned to „ti ze školy“ udali, a to s dodatkem, že se to děje jim na posměch. Pořadatelé pak ve své opožděné žádosti k radě velmi pokorně ujišťovali, že budou dbát toho, aby škola nepřišla ke škodě, a sami se skromně přirovnávali k jiným kejklířům, kterým rada častěji povoluje nějakou tu kratochvíli.⁵⁹⁾

Pokud divadelní hry zůstávaly ve škole a sloužily didaktickým účelům, jak je později pěstoval také J. A. Komenský, měly jistě svůj význam i úroveň. Ale když se pak stávaly veřejnými zábavními podniky, jejich úroveň zřejmě klesala i při představeních docházelo k různým nepřístojnostem. Proto rada později veřejným komediím asi nepřála, neboť r. 1594 dostal rektor „místo komedie“ odškodné dvě kopy grošů a r. 1596 mu bylo vyplaceno 5 kop 5 gr. 1 d. místo komedie, kterou chtěl uspořádat na rathouze. Divadelní hry nebyly jedinými veřejnými podniky školy. Příležitostí k veřejné slavnosti bývala každá zkouška nebo inspekce. Zkoušky byly veřejné za přítomnosti úředních osob, školdozorce z městské rady, pastora a městského fyzika, případně i širšího publika.

Avšak jihlavské školy mezi sebou řevnily netoliko ve veřejném předvádění komedií, jimiž si doplňovaly příjmy a získávaly přízeň obyvatelstva. Konkurovaly si také v *náboru žáků*. Učitelé nebo i starší žáci chodívali po domech a přemlouvali rodiče, aby dali svého synka na vzdělání do jejich školy, neboť existence školy závisela na počtu žáků. Je zachována žádost jistého Jana Steyera ze 14. března 1594, v níž prosí městskou radu o povolení obcházet domy a získávat žáky jeden den po latinské škole. Odvolává se na to, že takový způsob získávání žáků byl od pradávna zvykem v latinské i v německé škole a teprve minulý rok že mu to bylo zakázáno městskou radou na přání rektora. Jindy si stěžuje Volf Singer z německé školy na latinského školmistra kvůli rušení živnosti.⁶⁰⁾ Takových stížností na rušení školní živnosti čili na nekalou soutěž je zachováno víc, takže v té věci musíme přepokládat časté spory. Nejdůležitější zkouškou byla na latinském gymnáziu zkouška závěrečná, jakási maturita, kterou se zjišťovalo, zda má kandidát dost vědomostí a schopností, aby mohl odejít případně i na nejvyšší učení do ciziny.

Studium v cizině bylo drahé, ale protestantské Jihlavě nezbývalo než spolehnout se na cizí univerzity, protože Praha byla staroutraktivistická, a Vídeň dokonce katolická. Jestliže tedy Jihlava chtěla mít učitele, kazatele, úředníky a lékaře ze svého hlediska pravověrné, musela pečovat jak o svou latinskou školu, tak o studium nadaných žáků na cizích univerzitách. Není proto divu, že se v renesanční Jihlavě setkáváme s velmi pozoruhodným školským *zřízením nadačním*.

O jednom podpůrném zřízení jsme se už zmínili, když jsme si všímali denního života jihlavských žáků. Bylo to žákovská stravovna, otevřená 13. března 1617 v tzv. Honorově domě u věže, na kterou přispěli základním kapitálem Matouš Krum a Daniel i Baltazar Neumayerovi. Příznivec školy Baltazar Neumayer už r. 1596 odkázal žákům sto kop grošů a škole kapitál 800 kop grošů, který měl být investován tak, aby úroky mohly každoročně přicházet k dobru žáků.

Taková soukromá věnování však jsou v Jihlavě zastíněna zřízením veřejným, tzv. měšťanskou nadací, která byla ustavena r. 1573 a trvala plných padesát let, dokud se ji r. 1623 nezmocnila protireformace.

Opatrní otcové města záhy pochopili, že se absolventům latinské školy musí dát právně a hospodářsky fundovaná možnost dovršení studia v cizině na základě dlouhodobého plánu. Proto zřídili r. 1573 tzv. *měšťanskou nadaci*, jejíž zakládací listina je v opise zachována v jihlavském archivu.⁶¹⁾

Zakládací listina po obšírném zdůvodnění nadace ustanovuje, že správou nadačního majetku mají být pověřováni vždy dva nebo tři členové rady, kteří by finančními prostředky nejen shromažďovali, ale také vhodně investovali buď do výnosných pozemků nebo do půjček, a hospodařili podle směrnic rady.

Pokud jde o stipendisty, předpisuje listina, že se mají ke studiu volit přednostně domácí žáci. Jen kdyby nebylo dost vhodných domácích žáků, mohou se podporovat i cizí, a to za stejných podmínek. Moudře se pak radí, že se má posílat na studia jen tolik nadaných žáků, kolik je potřebí. Naopak však nemá být žádný vskutku dobrý talent zanedbán, opuštěn nebo odstrčen, nýbrž má jich být vzděláváno něco do zásoby, aby v případě budoucí potřeby byli k dispozici, protože „dobré talenty se nestřesou se stromu každý rok“. Rovněž se má dbát toho, aby se někomu nedávala přednost z protekce, zatímco by vynikající a schopné talenty zůstávaly pro nepřízeň odstrčeny, neboť by tím vznikala veřejná škoda. Naproti tomu však se žádá, aby byli stipendisté nejprve řádně vycvičeni „zde v naší škole nebo v jiné dobře zavedené křesťanské škole“ v nauce augsburské konfese „bez jakéhokoliv papeženství, kalvínství, schwenkfeldiánství nebo jiných bludů“. Mimo to mají ovládat

fundamenta artium dicendi, jako grammaticae, dialecticae, rhetoricae, rovněž mají mít noticiam linguarum Graecae et Latinae do té míry, aby v těchto obou jazycích dovedli napsat emendate orationem solutam a mediocriter carmen. Ti, kteří se chtějí věnovat teologii, mají vedle řeckého a latinského jazyka znát částečně také initia linguae Hebraicae. Dále mají ovládat také prima rudimenta reliquarum artium liberalium et philosophiae z těch důvodů, že by museli tato rudimenta, kdyby byli „přeloženi na univerzitu“, studovat na náklad obce, zatímco je mohou studovat doma na náklad rodičů nebo přátel.

Tento výčet studijních předpokladů pro udělení stipendia je pro nás velmi důležitý. Poučuje nás o tom, čemu všemu se na jihlavské škole vyučovalo, a dává nám tím nejdůležitější klíč k posouzení úrovně a stupně školy. Vidíme, že se v jihlavské latinské škole vyučovalo více méně všem univerzitním předmětům a že městská rada dbala na to, byt' z důvodu hospodárnosti, aby se její stipendisté části univerzitní látky naučili už v domácí škole. Můžeme tedy právem říci, že jihlavská latinská škola byla od druhé poloviny 16. století útvarem přechodným mezi školou partikulární a vysokým učením.

Každý žadatel o stipendium musel předepsané znalosti prokázat zkouškou před rektorem a dalšími úředními osobami. Bez takové zkoušky a vysvědčení nemohl být žádný stipendista přijat nebo vyslán na univerzitu. Výslovně se v zakládací listině ukládá, že se nemá zapomínat na úřad městského písaře, „na němž obci záleží nikoliv nejméně“. A když se takový vhodný talent vyskytne, má se včas dát vyučit v českém jazyce, a jestliže se vyšle na univerzitu, má tam studovat především práva a cvičit se v řečnictví. S každým stipendistou se pak mají smluvit roční příspěvky, jak dlouho asi bude studovat a na kterou fakultu by se měl zapsat, aby se na ni co nejvíc hodil a aby to pro potřeby obce bylo v ten čas co nejvýhodnější. Stipendista se musel zavázat, že po skončení studií bude sloužit „svému městu a své vlasti“ na tom místě, na které bude povolán. Aby snad město nepřišlo o peníze, které stipendistovi poskytlo, zaručovali se za něho důvěryhodní měšťané, kteří by městu náklady nahradili, kdyby pak stipendista z nějakého důvodu nechtěl sloužit městu. Ale kdyby stipendista zemřel jako nemajetný, městská rada by od ručitelů nic nepožadovala a nesla by škodu sama.

Měšťanská nadace byla zřízena už r. 1573, ale další zprávy o ní máme až od r. 1584 neboť od tohoto data je zachován její účet. Z něho také víme, že kmenový kapitál nadace tvořily pozemky, pole a louky, které byly propachtovány, dále čtyři rybníky, jež byly tehdy zvláště výnosné, a od r. 1619 i výnos jednoho mlýna. Nadační příjmy však byly velmi nestejně: největší, totiž 1522 kop, byly

r. 1591, nejmenší, to jest žádné, r. 1601. Celkový příjem nadace činil od r. 1584 až do zrušení v r. 1623 přesně 9402 kopy 20 gr. 1d., zatímco vydání jsou za tuto dobu zaznamenána v částce 4652 kop 20 gr. 1 d. Daleko největší část vydání tvořily náklady na studia v cizině. Z žáků městské školy dostal r. 1590 Simandl, „syn chudé pradleny“, 57 gr. 2 d., a student, který věnoval městské radě „dedikaci“, dostal téhož roku dvě kopy. Škola dostala r. 1592 pro interní žáky 32 loktů plátna, z něhož byla pořízena prostěradla.

Pokud jde o studia na cizích univerzitách, máme od r. 1589 doloženo 33 studentů, kteří pobírali městské stipendium. Po skončení studií působili skoro všichni v Jihlavě, někteří na latinské škole. Z nich Petr Schmilauer (studoval do r. 1596) byl rektorem, Jiří Rudlof, Jan Cardinal a Pavel Schuberth byli na škole jako kantoři, Pavel Austerlitz byl až do zrušení školy konrektorem a Jan Eberhard, který studoval v letech 1612-15, byl nejprve konrektorem a pak posledním rektorem školy. Při zrušení školy protireformací likvidoval císařský komisař prelát Questenberg také měšťanskou nadaci. Vykazovala při likvidaci r. 1623 aktivum 4750 kop.

Dobrá pověst Jihlavy jako školského města způsobila, že se dne 26. října 1574 obrátil na jihlavskou radu Jan Bedřich z Hardeku, na Kunštátě, Letovicích a Jaroslavicích listem, v němž vyložil Jihlavě svůj plán zemské nadace a zemské vysoké školy, na kterou by přispívali stavové i města.⁶²⁾ Jihlava, která už tehdy měla vlastní školu a nadaci, na návrh nepřistoupila a k realizaci plánu pak vůbec nedošlo. Vedle vlastního plánu školy je v návrhu zajímavé i odůvodnění, v němž zbožný šlechtic Hardek velmi ostře kritizuje současné nevzdělané kněze, kteří prý žijí jako divoká zvěř, věnují se pití, obžerství, rvačkám, výtržnostem, lehkým ženám, lakomství a takovým neřestem, na kázání celičků rok nepomyslí, a když vystoupí na kazatelnu, vytáhnou starou kartičku, opsanou od nějakého faráře, a sotva ji dovedou přečíst.

Také bývalý jihlavský rektor Dr. Jáchym Pistorius, který se stal univerzitním profesorem ve Frankfurtu nad Odrou a trvale projevoval jihlavské škole přízeň, obrátil se r. 1585 na městskou radu s návrhem, aby si Jihlava zřídila při univerzitě ve Frankfurtu nad Odrou dvě stálá stipendijní místa. Avšak Jihlava už svou nadaci zaměřila na Wittemberg, hlavní středisko luterského humanismu, a váženému příznivci Dr. Pistoriovi nevyhověla.

Obě tyto doložené skutečnosti nicméně dokazují, že jihlavská latinská škola spolu s měšťanskou nadací učinily Jihlavu po stránce školské i kulturní politiky nezávislou a daly jí na Moravě výjimečné postavení.

SOCIÁLNÍ POSTAVENÍ JIHLAVSKÝCH UČITELŮ

Rektoři, konrektoři a kantoři byli hlavními představiteli humanistické inteligence ve městě.⁶³⁾ Jejich učenost a charakter ovlivňovaly nejen úroveň školy, ale vůbec kulturní život celého prostředí. Proto si je Jihlavští vybírali zvláště pečlivě. Na konci již citované zakládací listiny měšťanské nadace je odstavec nadepsaný „Co se týče školy“ a tam se praví, čeho je třeba, aby žáci byli dobře vychováni v čistém učení, v uměních, jazycích a dobrých mravech. Především je tedy třeba, jak čteme, aby zdejší škola měla vždy takového rektora, který je v těchto uměních sám velice zkušený, neboť by se zle vyučovalo něčemu, co člověk sám nezná. Slavná nadace by byla nadarmo zřízena, bez užítku strávena a nakonec zmařena, kdyby rektor nepřipravil žáky dobře na univerzitu. Proto prý bude muset ctihodná rada dbát a pečovat, aby na jihlavské škole vždycky byl schopný a učený rektor.

Jihlavská městská rada se o dobré učitele latinské školy skutečně starala a velmi si jich vážila. Svědčí o tom např. rozhodnutí, které rada učinila „na radu učenců“ r. 1594. Tehdy učenci, pravděpodobně lékaři, upozornili na to, že se ve městě příliš často pohřbívá další nebožtík do téhož hrobu, čímž prý se při otvírání hrobu otravuje vzduch, zvláště zjara, když vystupují ze země páry. Proto bylo rozhodnuto, že se „na tom hřbitově ve městě“ nemá napříště nikdo pohřbívát, „leďa by to byl duchovní, rektor, konrektor, kantor, radní a jejich ženy a děti“.⁶⁴⁾ Pro ostatní už byla vyhrazena jen místa na novém hřbitově.

Také hmotné zabezpečení učitelů jihlavské školy se v druhé polovině 16. století včihledně zlepšovalo, a to úměrně s rostoucí vážností školy a učitelského stavu. Původně byli i jihlavští měšťtí učitelé odkázáni na příjem ze čtvrtletních školských příspěvků, ze všelijakých školních poplatků žáků, jako byly introitales, pretiales, jarmarkales, masopustales, paškales, ovací, sobotales a mnohé jiné, dále pak na příjmy příležitostné, např. ze slavných pohřbů „s účastí žáků“, z pořádání žákovských her, z koled nebo z minucí, tj. malování kalendářů s novoročním přáním. Ale už k r. 1564 čteme v městské účetní knize, že se na školu věnují příjmy z městských vsí Kostelce a Louček o ročním průměru 100 kop, z nichž dostali rektor s kantorem 52 kopy.

Význam jihlavské latinské školy však rychle vzrůstal a městská rada na ni přispívala čím dál víc. Počátkem let sedmdesátých byla zřízena nadace pro žáky, ale také učitelský sbor se rozšiřoval a město přispívalo na učitelské důchody stále více, až se posléze r. 1604 výslovně zavázalo všechny učitele platit z obecních peněz.⁶⁵⁾

Jen v málokterých městech si učitelé stáli tak dobře jako v Jihlavě a málokde požívali takové úcty. V jiných městech bývalo v době předbělohorské plno stesků na neukázněné chování učitelů, na pitky, hádky, výtržnosti a rvačky po hospodách. Takových hrubých případů porušování veřejného pořádku ze strany jihlavských učitelů, pokud víme, nebylo. Rovněž nevíme nic o tom, že by učitelé jihlavské latinské školy museli vymáhat své platy, nebo že by si naříkali na bídu, jak tomu bývalo jinde. Podle účtu z r. 1596 měl rektor jihlavské školy roční plat 80 kop grošů. Ostatní učitelé, zvaní tehdy oficiálové, mívali odstupňované mnohem nižší platy. Tak měl v Jihlavě podle téhož účtu konrektor 30 kop, kantor 20, Jan Theodeor, Martin, Pavel Diaconus a varhaník po 15 kopách a jistý Fuchsius pouze 8 kop. Patřila tedy jihlavská škola i podle platových poměrů mezi školy „hojné“, tj. městskou radou dobře opatřené. Mimo to zůstávaly jihlavským učitelům i nadále některé příjmy vedlejší a příležitostné.

Přesto však patřili učitelé i v Jihlavě k nejhůř placeným představitelům městské inteligence. Z citovaného městského účtu totiž také vidíme, že r. 1596 dostal hlavní kazatel 180 kop gr. a za 20 kop naturálního dřeva, druhý kazatel 150 kop. Český písař Jan Hynek z Velínova měl příjem 140 kop, dva němečtí písaři po 120 kopách a městský lékař dostal od obce 100 kop grošů.⁶⁶⁾ Ti všichni tedy měli větší příjem než rektor latinské městské školy, o ostatních učitelích ani nemluvě.

Není divu, že za takových okolností i jihlavští učitelé považovali své zaměstnání za přechodné a hleděli se dostat na místa výnosnější. Někomu se to podařilo přiřazením do měšťanského domu, jiný odešel na cizí univerzitu nebo do služby lékařské, ale většinou získávali výhodnější místa ve službách církevních.

HISTORIE LATINSKÉ ŠKOLY A JEJÍCH UČITELŮ

Poslední rektor staré městské školy Václav Mathusius (1556 až 1560) nebyl silnou osobností a pravděpodobně byl i churav, neboť už r. 1560 zemřel. Za jeho správcovství škola upadala a také stará budova školní úplně zchátrala. Když se pak r. 1561 městská rada rozhodla postavit budovu novou, uznala zároveň za důležité postarat se také o novou a lepší správu školy. Tímto úkolem byli pověřeni radou volení členové, kteří měli nad školami dozor. Byli to jacísi inspektoři, počtem dva nebo tři, a na štěstí v tu dobu byl jedním z nich Jan Leupold, otec kronikářův. Sám byl člověk vzdělaný, absolvoval vysoká studia ve Wittembergu, a poněvadž mu bylo teprve 33 let, měl tam zřejmě ještě

známosti. Jeho prostřednictvím povolala r. 1561 městská rada jihlavského rodáka a tehdy už vi-temberského mistra Matyáše Eberharda na místo rektora nově budované školy. Matyáš Eberhard pozvání rád přijal, neboť o službu v Jihlavě stál už dříve.

Na jihlavské škole jako její první rektor působil *Matyáš Eberhard* deset let (1561-1571). Pokud jde o jeho humanistickou učenost, víme jen tolik, že byl latinský básník. Jak si počínal při správě školy, to podle pramenů zjistit nelze.

Dva různé kronikářské záznamy nasvědčují tomu, že rektor Matyáš Eberhard byl člověk povahy prudké a horlitelsky nesmlouvavé. Roku 1568 řešila městská rada spor mezi ním a českým kazatelem Šimonem Levou. Oběma bylo uloženo, aby se k sobě chovali přátelsky a mírumilovně, ale z předepsaných formulí usmíření je patrné, že příčinou sporu byla nějaká příliš ostrá kritika Šimona Levy a jeho manželky z úst Eberhardových. Rektor Eberhard musel totiž prohlásit: „Jestliže jsem tě v hněvu slovy urazil, nic špatného o tobě a o tvé manželce nevím.“ Šimonu Levovi zase byla uložena věta: „Jestliže o mně a o mé manželce nic špatného nevíš, ani já nevím nic špatného o tobě.“⁶⁷⁾ O jaké špatnosti tu šlo, není známo, ale podle dalšího zaznamenaného projevu Eberhardova lze soudit, že jihlavský rektor a pozdější městský kazatel bral své vychovatelské poslání neobyčejně vážně.

Na podzim r. 1571 mistr Eberhard opustil školu a stal se po zesnulém Izaiáši Tribauerovi hlavním kazatelem. Z této jeho nové, nejnásilnější a nejváženější činnosti máme záznam k r. 1573. Matyáš Eberhard byl tehdy předvolán před městskou radu, protože prý v kázáních zlehčoval vrchnost. A byla-li slova, která mu kladli za vinu, citována přesně, pak vskutku napadal vrchnost ostře a nebojácně: že na rathouze šenkují po 16 denárech víno, které má sotva cenu dvou denárů, že nalévají mošt, který připraví o život víc lidí než katův meč, že jistý nestudovaný konšel je hulvát a blázen, který malé zlodějčky soudí, ale sám je větší zloděj, že soudy jsou vůbec nespravedlivé a křivopřísežné. „Ty, soudce,“ pravil prý dál, „uvaž, jestli si nezasloužíš, aby ti ty dva prsty, kterými jsi přísahal, na pranýři neusekli.“⁶⁸⁾

Takové útoky na rathouz, i když to byly jen slovní výpady z kazatelny, byly ovšem věc vážná. Podobná slova, ne-li fakta, nesměla dráždit sluch lidu. Městská rada zneklidněla a viděla v kazatelově počínání nebezpečí vzpoury. Mistr Eberhard sice na zákrok městské rady ustoupil, ale zklamán hleděl se dostat z Jihlavy pryč. A to tím víc, že se zpráva o jeho vášnivých výpadech proti veřejným pořádkům dostala až do císařské kanceláře a vyvolala tam nelibost.

Případ bývalého rektora Eberharda se podobal historii kazatele Alberta Crucigera z let padesátých. Také Eberhard byl člověk zásadní a tak, jako Cruciger sotva dvacet let předtím, neváhal zaútočit proti všemu, co se mu ve veřejné mravnosti nelíbilo. Jeden i druhý nakonec z Jihlavy odešli, avšak způsobem nestejným. Cruciger, původem cizinec, chtěl v Jihlavě za každou cenu zůstat, ale z vůle městské rady ji musel opustit. Eberhard, jihlavský rodák, odešel z vlastního rozhodnutí a dokonce proti vůli městské rady.

Na jaře 1574 totiž dostal nabídku od městské rady v Banské Št'ávnici na Slovensku, aby tam přijal místo na uprázdněné faře. Jakmile se to jihlavští radní páni dověděli, odpustili Eberhadovi jeho příkrou kritiku poměrů a postavili se proti jeho odchodu. Odvolávali se nejen na to, že mu přispěli na studia, ale uváděli také, že nemohou postrádat muže tak učeného, zkušeného, schopného a bezúhonného.⁶⁹⁾ Nicméně rada města Št'ávnice trvala na svém, protože prý pro blízkost turecké hranice velmi nesnadno získává vhodnou osobu. I obrátili se Jihlavští na člena své rady Vavřince Stubigka,⁷⁰⁾ který tehdy právě dlal ve Vídni, aby v té věci vymohl císařský mandát. O podobný zá- krok pak ještě požádali listem Waltra z Biskupic.⁷¹⁾ Nebylo to nic platno, Banská Št'ávnice svou vo- kaci neodvolala, Eberhard se posledním kázáním 5. září s Jihlavou rozloučil a 20. září 1574 odejel na nové působiště, nic nedbaje proseb jihlavských měšťanů ani tureckého nebezpečí.⁷²⁾

Když první rektor jihlavské latinské školy Matyáš Eberhard r. 1571 dal přednost povolání kazatel- skému, nemuselo to být ze ziskuchtivosti. Jako čestný a zásadní člověk, přesvědčený o svém poslání, chtěl možná mít co nejširší pole vychovatelské působnosti a vlivu. Rektorské místo, které se po něm na škole uprázdnilo, nebylo však nově obsazeno ani snadno, ani hned. Jihlavští si nového rektora vybírali velmi opatrně. Obraceli se nejprve o radu a doporučení na známé učence, s nimiž byli ve styku, např. na Matouše Nefa z Vratislavi, a teprve po zralém uvážení se r. 1572 rozhodli, neznámo na čí doporučení, pro mistra Jáchyma Pistoria z Frankfurtu nad Odrou.

Jáchym Pistorius (také Bekerus) zastával úřad rektora v Jihlavě čtyři roky. O jeho pedagogické čin- nosti také nemáme přímých zpráv. Víme však, že to byl velmi učený humanista a člověk po všech stránkách bezúhonný. Nemusíme se tedy divit, že dostal do Jihlavy vysoké pozvání od markraběte Jana Jiřího, aby přijal místo rektora kurfiřtského pedagogia v Berlíně. Pistorius pozvání neodmítl, a r. 1576 požádal jihlavskou městskou radu o propuštění a dobré svědectví o službách Jihlavě pro- kázaných. Přesné datum jeho odchodu není známo. V Berlíně dlouho nezůstal, neboť r. 1578 do- sáhl doktorátu ve Frankfurtu n./O. a stal se tam univerzitním profesorem.⁷³⁾

Rektor Pistorius patří mezi ony učené cizí humanisty, kteří sice v Jihlavě nepůsobili dlouho, ale trvale si ji zamilovali. O Jihlavu projevoval stálý zájem a byl s ní v písemném styku. Ze zachovaných listů této korespondence poznáváme, že Pistorius byl už v Jihlavě člověk zámožný, neboť půjčil městskému fyzikovi Dr. Jakubu Horstovi 150 tolarů. Dr. Horst jej léčil a z pohledávky, vymáhané až později z Frankfurtu n./O. bylo odečteno 35 tolarů jako honorář za léčení. Městská rada měla v univerzitním profesoru Dr. Pistoriovi dobrou oporu a spolehlivého rádce, kdykoliv hledala vhodnou osobu na obsazení nějakého uvolněného místa.

Také Pistoriův nástupce v úřadě rektora jihlavské školy *Joannes Ursinus* (1577-1583) byl člověk humanisticky učený. Do Jihlavy však nepřišel na doporučení Pistoriovo, neboť ten tehdy na univerzitě ještě nebyl a Jihlavští byli dosud orientováni na Wittemberg. Tentokrát se tedy ještě obrátili na vitemberské přátele a ti jim nového rektora pro latinskou školu vyhledali a doporučili.⁷⁴⁾

Mistr Joannes Ursinus se narodil r. 1545 v Durynsku, studoval v Jeně a ve Vitemberce, r. 1567 se stal mistrem filosofie a vyučoval na chlapecké partikulární škole ve Wittembergu. Aspiroval na místo univerzitního profesora, ale poněvadž se ho ve Wittembergu nemohl dočkat, byl ochoten jít jako rektor na školu jihlavskou. Jihlavští Ursinovi nabídli pevný rektorský plat osmi hřiven a k tomu bohaté vedlejší příjmy, kladli však velkou váhu na to, aby nový rektor zastával čisté augsburské vyznání.

Ursinus dne 28. června 1577 nabídku přijal, ale stanovil si podmínky i ze své strany. Především žádal, aby mu Jihlava poslala až do Wittembergu průvodce znalého cesty a povoz, který by ho s ženou, s dětmi, knihami a šatstvem dovezl do nového působiště. Svůj rektorský úřad hodlal brát velmi vážně. Proto si přál, aby po jeho příchodu do Jihlavy městská rada uspořádala ve škole generale examen, při kterém by jeho předchůdce i s kolegy, každý před svou třídou, předvedli výsledky své práce a v přítomnosti městské rady a Ursinově ukázali, čemu a jak žáky až do té doby naučili. Nehodlá prý školu oslabit, nýbrž zlepšit a rozšířit.⁷⁵⁾

Zdá se, že Joannes Ursinus nejen dobře zvládl úkoly spojené se správou školy, ale že svou energií ovlivňoval i veřejný život města. Jak rychle a mocně se jeho osobnost v Jihlavě uplatnila, je opět patrné z výstižného eiteosticha městského písaře Bernarda Sturmia:

*Ursinus bravě Jihlavu do svých otěží dostal,
zákonem bezpečným řídí všech lidí brud'.*

Tak jako v případě Crucigerově nebo Eberhardově bylo i zde jen otázkou času, kdy dojde k střetnutí příliš vlivného rektora školy s nějakou jinou místní mocí. K nevyhnutelné srážce došlo r. 1581 a kamenem úrazu se pro Jana Ursina stal jihlavský pastor primarius Dr. Joannes Hedericus. Tento svárlivý strážce luterského pravověří je představitelem oné nasycené buržoazní reformace, které už nešlo o boj s reakcí, nýbrž naopak o dogmatické a mocenské upevnění pozic a potírání všeho, co by mohlo tyto pozice ohrožovat nebo ohlašovat další pokrok, tedy především o potírání lidových sekt. Přitom byl Hedericus člověk dobově velmi vzdělaný, ale panovačný, samolibý, nedůtklivý, ctižádnostivý, teologicky hašteřivý a útočný, tedy protivník jistě velmi nebezpečný. Pro svou fanaticky svárlivou povahu dostával se záhy do různých sporů. Napadl např. městského lékaře dr. Horsta, že neplní dost horlivě náboženské povinnosti. Avšak bezbožný lékař jej odbyl neopakovatelnými slovy, a když Hedericus žádal, aby dr. Horst byl propuštěn, nepochodil.

Ve své funkci prvního pastora měl Hedericus také povinnost vykonávat náboženský dozor nad latinskou školou. Tam se střetl s rektorem Ursinem, který byl člověk neméně učený a stejně houževnatý. Hedericus proti němu zaútočil zbraní nejobávanejší, kterou ostatně také nejlépe vládl: obvinil ho z kacířství. Ale rektor Ursinus se nezalekl, a jestliže byl sám obviněn z kalvínství, nařkl Hederica na oplátku z flaciánství.

Boj obou mužů byl tvrdý a dlouhý.⁷⁶⁾ Jeho teologický obsah nás pochopitelně nezajímá. A zdá se, že i současníky zajímal jen jako měření sil mezi školou a farou. Městská rada k urovnání nemilého sporu svolala na 19. prosince 1582 konferenci obou stran a okolních farářů. Ale mezi účastníky se názory rozcházely. Ani učený městský písař Bernard Sturmius, dotázán o dobrozdání, si nevěděl rady. I předložila městská rada tento spor univerzitám ve Wittembergu a v Lipsku. Po delších průtazích přišlo z obou univerzit vyřízení nepříznivé Ursinovi. Nepoddajný Ursinus trval na svém a obvinil univerzitu z předpojatosti. Ale jak znal poměry, bylo mu zřejmě jasné, že své místo rektora městské latinské školy dlouho neudrží. Proto si včas hleděl zajistit nové živobyčí.

Příležitost se naskytl. Ursinova manželka, s kterou přijel r. 1577 do Jihlavy, asi záhy zemřela, neboť Ursinus r. 1582 uzavírá už třetí sňatek. Jeho druhá manželka byla Jihlavanka a měla měšťanský dům s várečným právem. Ursinus právě vstupoval do třetího manželství s paní Agátou, vdovou po Volfu Jankovi, a žádal tedy městskou radu, aby várečné právo po zesnulé druhé manželce bylo přeneseno na jeho osobu a aby byl přijat do stavu měšťanů a várečníků.⁷⁷⁾ Odvolával se také (dne 16. listopadu 1582) na „věrnost a píli svého úřadu v pěstování dobrých umění a udržování dětské kázně“.

Ale tento smělý krok Ursinův jen urychlil další vývoj. K takovému posílení rektorovy pozice ve městě nesmělo dojít. Proto městská rada využila příležitosti k likvidaci vleklého sporu rektora s hlavním pastorem a rozhodla ve prospěch mocnějšího, že rektorství není slučitelné s měšťanstvím a várečnictvím. Přitom bylo Ursinovi nepokrytě dáno na srozuměnou, že si rada hodlá najít jiného rektora. Ursinus v několika listech městské radě protestoval a žádal o vysvětlení, ale marně. Posléze se raději sám rektorského úřadu vzdal a požádal městskou radu o vysvědčení, ježto prý by se jinak nemohl obrátit na krále o ochranu. V listě z 15. ledna 1583 si radě stěžoval, že byl zbaven rektorství vlastně bez udání důvodů a že z toho vznikají různé řeči a dohady. Odvolával se také na hlas lidu o této aféře, který zřejmě skutečnost vystihuje nejlépe, že se dr. Hedericus všude chlubí tím, jak Ursinus musel kvůli němu vyklidit školu, protože se opovážil jemu odporovat.

Mistr Joannes Ursinus tedy opustil latinskou školu a nakonec i Jihlavu. Jeho mocný protivník Dr. Hedericus, jehož útočností v tomto případě ustoupila i městská rada, v Jihlavě zůstal, ač ne na trvalo. V teologických sporech, které byly jeho živlem, pokračoval. Své bojechtivé pero, namáčené do žluči, zaměřoval pak hlavně proti Jednotě bratrské.⁷⁸⁾ Z celého Ursinova sporu s tímto bezohledným luteránským teologem je patrné, že rektor Ursinus řídil městskou latinskou školu vzorně a že byl i jinak v životě bezúhonný, neboť nepřítel tak zavilý jako dr. Hedericus by byl ve sporu jistě využil i sebe-menší Ursinovy slabiny.

Počínání jihlavské městské rady bylo v tomto sporu fary se školou více než podivné a horší než obojaké. Měšťanské opatrnickví se opět uplatnilo v takové míře, že způsobilo vědomou křivdu. Ursinus byl propuštěn, protože rektorství podle názoru rady nebylo slučitelné s várečným měšťanstvím, o které žádal, přitom však zůstala tato žádost nevyřízena. Ještě trapnější jeví se postoj konšelů k Ursinově prosbě o testimonium. Špatné vysvědčení město napsat nemohlo, protože pro ně nebyl podklad a bylo by to odporovalo veřejně známé skutečnosti. Dát posudek kladný bylo by zase nelogické, poněvadž by tím městská rada doznala, že rektor byl zbaven místa bez dostatečného důvodu. Rada tedy chytrácky navrhla, že posudek vyhotoví dva měšťané jako soukromé osoby. Avšak Ursinus takové neupřímné řešení odmítl. Nežil prý v Jihlavě šest let v nějakém koutě, nýbrž veřejně a nebojácně se ve městě pohyboval a také neměl příčiny, proč by se někoho bál. Když ho městská rada znala natolik, že ho z nějakých jí známých důvodů zbavila rektorství, jistě ho také dostatečně zná, aby mohla napsat svědectví o jeho chování. Hrdě pak prohlásil, že by v Jihlavě nezůstal za cenu ustoupení Hedericovi, ani kdyby mu nabízeli oba úřady.

Ještě v listě ze 4. listopadu 1583 si Ursinus stěžoval, že už pátý týden marně čeká na testimonium a že se hodlá v té věci obrátit na císaře. Avšak zatím se mu naskytlo výhodné místo rektora na nové škole ve Velkém Meziříčí, kde vynikajícího humanistického učence, básníka a učitele přijali s otevřenou náručí, a tak pro něho tento spor s jihlavskou městskou radou ztratil na významu.

Stal se tedy zapuzený rektor jihlavské školy Jan Ursinus prvním známým rektorem slavného šlechtického gymnázia ve Velkém Meziříčí.⁷⁹⁾ Pracoval dál nejen jako rektor školy, ale také jako humanistický učenec a básník. Jeho další vztahy k Jihlavě se týkaly převážně jednání majetkoprávních.

Meziříčské luterské gymnázium, jehož správy se nyní mistr Ursinus ujal, patří mezi nejzajímavější školy na celé Moravě. Pozoruhodná je už sama skutečnost, že do Velkého Meziříčí proniklo luterství, a nikoliv bratrství, ač bylo město i s okolím české a bratrské Ivančice poměrně blízko. Luterství totiž pronikalo do Meziříčí právě z Jihlavy, na níž bylo město ve věcech právních závislé.

Protestantství nacházelo živnou půdu nejen ve městech, zatlačovaných hospodářsky i politicky, ale také mezi šlechtou. Na pozvání paní Aleny Meziříčské z Lomnice sjeli se západomoravští šlechtici do Velkého Meziříčí na poradu. Na této schůzce bylo dohodnuto přijetí augsburského vyznání, zřízení knihtiskárny⁸⁰⁾ a vybudování vyšší luterské školy na způsob bratrské školy v Ivančicích.

Pro novou školu vystavěla paní Alena r. 1578 budovu v renesančním slohu⁸¹⁾ a k její správě byla hledána vhodná a pokud možno věhlasná pedagogická osobnost. Nějaký čas se luteránští šlechtici snažili získat z Ivančic slavného Esroma Rüdingera. Ač byla ivančická bratrská škola chudá, zůstal jí Rüdinger věren a pozvání na bohatší luterskou školu meziříčskou nepřijal.

Nová luterská škola byla trnem v oku katolickému císaři Rudolfovi II. Hned r. 1578 nařídil, aby byla zavřena, a když se příkazu nedbalo, poslal r. 1580 paní Aleně nový přísný list. Nicméně meziříčské gymnasium illustre trvalo i přes Rudolfovy zákazy a skončilo svou činnost až za protireformačních snah Ladislava Berky r. 1602.

O Ursinově práci na novém působišti máme jen nepatrně zpráv, ale jsou to zprávy příznivé. Adam Huber Meziříčský z Rýzenpachu připomíná v dedikaci Minuci r. 1589 Hynkovi Brtnickému z Valdštejna, že pan Hynek pomohl paní Aleně Berkovně z Lomnice a na Meziříčí vyzdvihnout v rodišti Huberově školu vysokou a osadit ji profesory ve svobodném umění a u vyučování jazyků dospělými, kdež i správcové skutečně hodní, učení a zběhlí, zvláště M. Jan Mylius a M. Jan Ursinus, věrně své povolání vykonávají.⁸²⁾

Z téhož roku víme také o básnické činnosti Ursinově, která zároveň svědčí o jeho stycích s českými humanisty. Napsal totiž *Žalozpěv na smrt M. Petra Kodícila z Tulechova*⁸³⁾ a přispěl jím do sbírky epitařů, které složili přátelé Kodícilovi po jeho smrti r. 1589 a vydali nákladem Martina Bacháčka z Nauměřic. Mimo to psal Ursinus různé jiné příležitostné básně, uveřejněné v *Collectiones poetarum bohemarum*.

Jak dlouho Ursinus pobyl ve Velkém Meziříčí a jak dlouho zastával místo rektora, není přesně známo. Víme, že r. 1590 byl na svatbě svého školského pomocníka Martina Blížkovského, ale v r. 1595 se vyskytuje nejasnost, neboť k tomuto roku je jmenován rektor Václav Plachetský. Naproti tomu je jisté, že Ursinus byl v Meziříčí jako rektor ještě 12. října 1598, neboť do tohoto data sahají Ursinova jednání s Jihlavou. U těchto styků jde už jen o jednání majetková. Roku 1587 si Ursinus stěžuje, že mu městská rada nevyhověla ve věci jeho várečného domu, a žádá o konečné rozhodnutí. Rada ho v odpovědi vyzývá, aby přijel s manželkou do Jihlavy a rozhodnutí si vyslechl. V roce 1590 Ursinova žena Agáta zemřela a zanechala pořízení o svém majetku. Ursinus však oznámil r. 1592 jihlavské městské radě, že se bude proti testamentu své ženy bránit, a v dalším listě vysvětluje, že testament nehledí k dřívějším závazkům, které jeho žena na sebe vzala. Z r. 1597 máme dopis M. Jáchyma Golcia z Banské Št'ávnice, kterým potvrzuje příjem 10 tolarů z odkazu Agáty Ursinové. Rok nato žádá Alena Meziříčská z Lomnice a na Budišově městskou radu v Jihlavě, aby vzala na vědomí listy, které vydala ve prospěch rektora meziříčské školy Jana Ursina, a téhož roku jihlavská městská rada potvrzuje, že jí Ursinus dal dvanáct listů do úschovy.⁸⁴⁾ Další osudy vynikajícího humanisty a rektora dvou nejslavnějších škol na Moravě nejsou známy. Víme jen tolik, že M. Jan Ursinus zemřel r. 1616 v Anhaltsku. Netrvalo tentokrát dlouho a Jihlava získala pro svou školu nového správce. Ale zdá se, že městská rada v tomto případě proti svým zvyklostem a ke své škodě příliš chvátila. Ne že by nový rektor nebyl muž učený a v kruzích humanistů známý, vynikal naopak i básnickým nadáním, avšak byl osobností vysloveně renesanční, smýšlením i mravy, a na takové počestní Jihlavané nebyli zvyklí. Je pro nás tedy tento nový typ humanisty v úřadě rektora jihlavské školy tím zajímavější.

Jmenoval se *Michael Abelus* a pocházel z Frankfurtu nad Odrou, kde se r. 1542 narodil jako syn kramáře. Po způsobu mnohých humanistů své doby vedl život nestálý. Císař Rudolf II. jej korunoval co básníka a s titulem poeta laureatus ho povýšil do šlechtického stavu.⁸⁵⁾ Kolem r. 1567 působil jako učitel šlechtických synků v lužické Lubani, ale dostal se do sporu s tamějším kazatelem Zikmundem Suevem⁸⁶⁾ a byl z města vypovězen.⁸⁷⁾

Kdo Abela Jihlavě doporučil, známo není. Už dne 8. listopadu 1583 oznamuje listem jihlavské městské radě příchod do Prahy. Chtěl v Jihlavě podle dohody nastoupit místo, ale právě řádil mor a školy byly uzavřeny, proto se ptal, zda a kdy má přijet.⁸⁸⁾ Přijat byl ve městě 11. prosince a dva dny nato byl slavnostně uveden do úřadu. Nejprve však byl požádán o dobrozdání dr. Hedericus, aby snad opět nevznikl mezi školou a farou učený spor o problému svobodné vůle, jak tomu bylo v případě Abelova předchůdce Ursina.⁸⁹⁾

Nový rektor Michael Abelus se s pastorem o svobodnou vůli nepřel, ale zato ji tím víc užíval. Věnoval se poezii, jak svědčí různé tištěné svazečky veršů, věnoval se i pěstování holubů, jak je patrné ze zachované žádosti školníka Hanuše Theodora o náhradu výloh „za krmivo pro holuby od M. Abelusa do opatrování převzaté“, ale méně pěstoval kázeň ve škole, neboť sám v sobě mnoho kázně neměl. Pohoršlivým životem nejen pokazil četné žáky, ale také kantor a kostelník napodobili jeho příklad. „Tak to vypadá“, poznamenává trpce kronikář, „když opat hraje vrhcáby.“⁹⁰⁾

Dobu Abelova rektorování na jihlavské škole zkrátilo milostné dobrodružství. Byl na stravu u počestného měšťana Lynhytla, jehož dcera Dorota galantnímu básníkovi příliš uvěřila. Aby se vyhnul otcovským povinnostem a manželskému jhu, dobrodružný rektor zčistajasna z Jihlavy zmizel. Avšak Dorotčin otec, rozzuřený zneuctěním dcery, se pustil do pátrání a nakonec básníka skutečně našel. Jednou v noci se Abelus v Praze na malé straně vracel v dobré náladě domů, když tu ho ve tmě chopily silné paže a nemilosrdně ho spoutaly. V poutech jej otec Lynhytl dopravil na voze až do Jihlavy a tam si ho držel ve svém domě pod zámek v domácím vězení, dokud by se nerozhodl vzít si Dorotu za manželku a vrátit jí ztracenou čest.

O jihlavské aféře dověděl se sám císař Rudolf II., Abelův příznivec, ujal se poety a v pondělí po Všech svatých jihlavské radě přikázal, aby mistra Abela „in contenti“ pustili na svobodu, že byl v procesu před duchovním soudem „ab instantia“ osvobozen. Avšak počestní Jihlavané byli s postiženým otcem Lynhytlem solidární, vztahující pohanu na celé město, a císaři nevyhověli. I obrátil se císař na svého radu Marxe z Lidlova a ten zas vyzval jihlavské radní pány, aby byl Abelus zproštěn „tak neslýchaného, ba od lidské paměti nebývalého v koruně české tyranského věznění“, jinak že se radní páni „do toho dostanou také“. Pohrozil jim císařovou nemilostí, že by se „něco stalo, co by mně nebylo milé a co bych pánům nepřál“. Za takových okolností ovšem městské radě nezbývalo, než zaříditi, aby byl jejich poeta a bývalý rektor školy zbaven pout.⁹¹⁾

Datum Abelova odchodu z Jihlavy a jeho další osudy nejsou přesně známy. Objevil se na různých místech mezi Dánskem, Vídní a Frankfurtem, až posléze, někdy po roce 1591, bídně zemřel v Řezně. Přísný kronikář k této zprávě poznamenal: „Jaká práce, taká mzda.“⁹²⁾ Ale historie bývá v podobných věcech shovívavější než současníci a sousedé. Pro nás je taková epizoda už jen pestrým kamínkem v historické mozaice. Michael Abelus jistě znamenal závan silnějšího a svobodnějšího ducha renesance ve městě zatíženém luterskou vážností, dogmatickým pedantstvím a měšťáckou úzkoprsostí. Mimo to byl básník, a to dosti slavený, o němž Kašpar Cunradus dokonce praví s obvyklou nadsázkou:

*Verši svých vážných elegií je líbeznyj Abel,
soutěžít s nimi smí jediný Ovidius.*

Už za svého pobytu v Lubani vydal Abel pamflet s názvem *O lípě školy lubaňské* (De Tilia scholae Laubenensis, Gorlicii 1567).⁹³⁾ Roku 1587 vytiskl v Olomouci *Elegii na Pavla Primuse Prostějovského* (Elegia ad Paulum Primum Prostannensem). Mladý Primus z Prostějova byl na obchodní cestě v Benátkách a jeho nevěsta se zatím provdala za jiného. Abelus mu v této situaci věnoval *Útěšnou báseň na zradu snoubenky*, napsanou příteli Pavlu Primusovi Prostějovskému (Consolatio super defectu sponsae...).

V Praze byl Abelovým přítelem humanista Tomáš Mitis, spolužák Pavla Vorličného a člen kruhu Jana Hodějovského z Hodějova. Abelus mu napsal r. 1587 dvanáct alkaiských strof do úvodu jeho *Katechese*, dále sedm strof velké chvály do *Synopse* a posléze r. 1591 epitaf (In obitum Thomae Mitis Lymusaei). Téhož roku vydal v Praze *Hrdinské Básně* (Heroicum poematum liber unus) a později *Elegie* (Elegiarum libri duo). Dále jsou z jeho pera *Čtyři knihy básní* (Carminum libri quatuor, 1590, 1594 a 1599) a *Úlitba Múze jedenácté neboli nejspíše veršotepecké* (Musae undecimae seu ineptae versificatoriae delibatio, Pragae 1591).⁹⁴⁾

Jihlavskou školu opustil mistr Abelus někdy na jaře nebo v létě r. 1585, není však známo, zda téhož roku opustil také město. V červnu obrátila se městská rada na bývalého rektora jihlavského Pistoria, později univerzitního profesora ve Frankfurtu nad Odrou, aby Jihlavě doporučil vhodné osoby na místa rektora i konrektora školy.

Už 1. září 1585 mohl dr. Pistorius Jihlavě oznámit, že má na místo rektora školy vyhlédnuty hned čtyři mistry, z nichž doporučoval především *M. Jáchyma Golcia*, a to jak pro učenost, pravověrnost

a skromnost, tak také proto, že se před půl rokem řádně oženil. Po teologické aféře s rektorem Ursinem, obviněným z kalvínství, hleděla jihlavská městská rada především na luterské pravověří, po aféře s pravověrným Abelem zase rozhodla, že bude napříště vybírat na místo rektora školy jen mistry ženaté. Vyhovoval tedy Golcius po všech stránkách a sám byl také ochoten jihlavskou školu převzít, dostane-li povolání do 16. října. Dr. Jáchym Pistorius se mimo to nabídl, že Golcia předem zasvětlí do poměrů na jihlavské škole.⁹⁵⁾

Jednání s Golciem bylo úspěšné a dne 20. dubna 1586 Pistorius do Jihlavy napsal, že Golcius co nejdříve přijede nastoupit na uprázdněné místo rektora. Senát univerzity ve Frankfurtu nad Odrou vystavil Golciově latinské vysvědčení. Uvedl v něm, že M. Jáchym Golcius pobyl na univerzitě několik let, že vynikal v latině i v řečtině a že s učeností spojoval obdivuhodný charakter. K vedení jihlavské školy akademický senát mistra Golcia po všech stránkách doporučil.⁹⁶⁾

O Golciově práci v Jihlavě nevíme z prímých pramenů vlastně nic. Jediné dvě písemnosti, které po něm zůstaly z doby vedení školy, jsou nevýznamné.

O vynikajících vlastnostech rektora Golcia však mluví přesvědčivě okolnost, že za jeho rektorství vyhledávali jihlavskou latinskou školu studenti bez rozdílu národnosti i z dalekých končin. Jeden z nich, mistr Jan Campanus Vodňanský, svého oblíbeného učitele dokonce vzpomněl latinskými verši:⁹⁷⁾

Mistru J. Golcioví, váženému učiteli

*Divíš se, GOLCIE, když jsem veliké věci kdys zkoušel,
v nestejný rozměr teď skrovná že slova dám.
Osud mě změnil. Osud mě, nikoliv příroda, přiměl
těsnými cestami kvilivé básně jít.
Či mám v hexametrech psáti předlouhou báseň?
V moře nezměrné má se Múza dát?
Snad se najde někdo, jenž by dlouhou báseň
z učenosti svým drabým poslat chtěl.*

A ještě v epitaflu na Vavřince Benediktího z r. 1612 čteme verše:

*Tato láska mě z vlasti v moravskou Jihlavu vedla,
původcem studia kde veliký Golcius byl.*

Mistr Jáchym Golcius zůstal na jihlavské škole až do roku 1592, kdy odešel na místo kazatele do Kremnice na Slovensko.

O dalších rektorech jihlavské latinské školy víme čím dál méně. Golciův nástupce *M. Casparus Pelargus* byl uveden v úřad dne 13. května 1592. Přišel podobně jako Golcius z Frankfurtu nad Odrou a pravděpodobně jej rovněž doporučil dr. Pistorius. Za jeho rektorství už nebyl jihlavský luteranismus tak sebejistý jako za zpupného pastora dr. Hederica. Kolem roku 1600 nastoupil i v Jihlavě katolicismus k důmyslné a široce založené protiofenzivě, jejíž výpady vedly nejednou k drobným výtržnostem. Pro tuto situaci stupňovaného napětí byla příznačná také ona epizoda z 26. dubna 1604, do níž byl zapleten rektor Pelargus se svými žáky a kterou jsme už dříve zaznamenali.⁹⁸⁾

Tak jako jiní rektoři usiloval i mistr Kašpar Pelargus o výnosnější úřad duchovní. Využil příležitosti, kdy se uprázdnila fara ve Stonařově, a od Nového roku 1606 tam nastoupil jako farář. Ale aby neutrphla škola, setrval vedle toho ještě ve funkci rektora do 16. dubna, než se našel rektor nový.

Jeho nástupcem na latinské škole se stal Jihlavan Petr Schmilauer ze Smilova. Narodil se r. 1575, absolvoval jihlavskou latinskou školu a r. 1593 odešel jako městský stipendista na univerzitu do Wittembergu. Vedle studia jazyků však se věnoval také medicíně a poslouchal lékařské přednášky nejen ve Wittembergu, ale také v Jeně, Štrasburku a Basileji. Lékařství ho zřejmě zaujalo víc než klasické jazyky, nicméně podle svého stipendijního závazku musel nastoupit v Jihlavě na místo rektora školy. Dne 8. května 1606 byl uveden v úřad obvyklým ceremonielem. Nového rektora uvedl jménem městské rady jako školní dozorce český písař Jan Hynek z Velínova. Vložil mu do rukou metlu a knihu, symboly úřadu, a také promluvil latinsky ke kolegům a žákům, aby nového správce školy ctíli a poslouchali. Odcházející rektor Pelargus se pak ještě rozloučil.⁹⁹⁾

Ale již po dvou letech se Petr Schmilauer rektorského úřadu vzdal, aby se mohl plně věnovat studio medico. Neodešel tedy do výnosnějšího zaměstnání duchovního, jak to tehdy bylo běžné, nýbrž z lásky k přírodní vědě opustil dobré místo a pokračoval v lékařských studiích. Když je r. 1609 zakončil doktorátem, byl ustanoven v rodné Jihlavě jako druhý lékař.

Jeho nástupcem na škole se stal od 12. května 1608 *Joannes Georgius Ficlerus Dresdensis*, kterého doporučil jeho přítel mistr Pelargus. Když pak Pelargus 18. února 1613 ve Stonařově zemřel, vzdal se Ficlerus vedení školy a ujal se po něm stonařovské fary.

Nějaký čas asi spravoval školu konrektor Pavel Austerlitzer, neboť nový rektor, mistr *Paulus Mullerus* z Wittembergu, přibyl do Jihlavy teprve 17. dubna 1614 a byl slavnostně uveden v úřad 25. dubna.¹⁰⁰⁾ Školu pak spravoval až do r. 1620, kdy požádal o propuštění z důvodů zdravotních. Jeho nástupce *Jan Eberhard*, který vystudoval jako jihlavský stipendista ve Wittembergu, byl posledním rektorem školy. Sotva se ujal úřadu, postihla český protestantismus bělohorská pohroma. Její následky neušetřily ani Jihlavu, která se odboje českých stavů proti habsburskému císaři aktivně účastnila. Protireformační císařští komisaři brzy tvrdě přikročili k dílu. Jedním z ničivých opatření bělohorských vítězů byl rozkaz z 30. října 1623, podle něhož musel navždy opustit jihlavskou latinskou školu její poslední rektor se všemi učiteli.¹⁰¹⁾ Tím také tato slavná renesanční škola skončila svou činnost.

Úroveň a činnost školy byla jistě určována především jejím rektorem, který školu také zastupoval před městskou radou a před veřejností. Proto je v úředních písemnostech a v kronikách o rektorech nejvíce zmínek, takže známe i jejich úplnou poslušnost. Je samozřejmé, že také mezi konrektory, tzv. kolegy a kantory mohli být lidé vynikající v humanistických vědách i v pedagogické praxi. O těch je zpráv mnohem méně. Poněvadž měli skromnější postavení, usilovali ještě víc než rektori, aby co nejdříve získali výnosnější místo v duchovní správě některé z okolních vesnic.

Tak odešel r. 1594 ze školy na faru v Kostelci kolega *Paulus Ferman*. Z téhož roku máme zprávu o kantorovi mistru *Michalu Nanticopiovi*, jenž soukenickému cechu věnoval kalendárium a byl za to odměněn třemi zlatými dukáty. Týž se r. 1598 ucházel o jihlavské měšťanství, „nikoliv aby hledal měšťanskou obživu a provozoval obchod, nýbrž aby požíval vydatnější ochrany vrchnosti pro sebe a svou rodinu“.¹⁰²⁾ Bylo mu vyhověno za obvyklý poplatek pěti kop grošů, ale přesto později odešel za kazatele „do uherských horních měst“, tedy někam do oblastí známého slovenského trojměstí. O uprázdněné místo si ihned zažádal Jihlavan *Jan Cardinalis* a nabídl městské radě, že by se ochotně podrobil zkoušce z věd i z muziky. Roku 1606 však dal přednost životu vesnického faráře. Nastoupil po něm kantor *Řehoř Rudlof*, a to nejen na škole, ale po Cardinalově brzké smrti i na faře. Po Řehoři Rudlofovi byl 16. ledna 1607 povolán z Wittembergu za kantora jihlavský stipendista *Paulus Schubert Iglaviensis*,¹⁰³⁾ který místo zastával až do r. 1614, kdy odešel na faru. Po Bílé hoře byl

mezi prvními, které zasáhla protireformace, neboť už 2. října 1622 dostal od císařských komisařů příkaz, aby do 24 hodin opustil město.

Jistý *Tobiáš Hačives* byl konrektorem do května 1608, kdy se stal sládkem. Jeho nástupce setrval v úřadě jen rok, než si našel farářské místo, načež byl r. 1609 povolán z Wittembergu ještě před promocií Jihlavan a městský stipendista *Pavel Austerlitzzer*. Za studií ve Wittembergu vydal *Čtrnáctero metafysických disputací* (Disputationum metaphysicarum XIV).¹⁰⁴⁾ Osud mu určil, aby se stal posledním konrektorem jihlavské protestantské školy.

Konrektor Pavel Austerlitzzer byl příkladem učitele, který žije pro své povolání a nehledá lepší bydlo. Na jihlavské škole působil třináct let a byl by tam věrně zůstal i dále, kdyby mu v tom nebyla zabránila pobělohorská perzekuce. Zachoval se nám z jeho pera dokument, který nás informuje o jeho odchodu z Jihlavy a zároveň také o povaze posledního konrektora školy. Nebyl s to přizpůsobit se požadavkům bělohorských vítězů, a proto dne 16. prosince 1622 sám složil svůj úřad s poznámkou: „Než bůh opět dopřeje exercitium religionis.“ Poděkoval radě za prokázanou přízeň a zároveň prosil, aby mu byly odpuštěny chyby, kterých se dopustil, a jiné nedostatky. Dostal od městské rady nejlepší vysvědčení a po odchodu z Jihlavy odešel na Slovensko, kde se stal rektorem školy ve Spišské Nové Vsi.

V Jihlavě zatím pokračovala násilná rekatolizace a s ní také personální i hmotná likvidace protestantské latinské školy. Už 1. října 1622 dostali pastor a diakon farního kostela příkaz, aby do 24 hodin opustili město pod trestem na těle a na životě. Hned příštího dne byli na jejich místa slavnostně instalováni katoličtí kněží za asistence vojska pěšího i jízdního, nastoupeného v bitevním pořádku pro případ nepokojů. Ač bylo město pořád ještě protestantské, byla fara předána strahovskému opatu Questenberkovi se všemi právy a majetky. Jihlavská městská rada ještě nechápala dosah porážky a chtěla se nějak bránit. Byla tedy hned vyslána do Vídně deputace tří členů rady a dvou měšťanů, aby vymohla pro město svobodu náboženských úkonů, návrat vypuzených pastorů, ponechání latinské školy a právo vyzvánět farními zvony i při evangelických pohřbech.¹⁰⁵⁾ Ale ve Vídni se ukázalo, že situace je mnohem horší než se komu chtělo věřit. Deputace nikde nepochodila, katolicko-feudální reakce triumfovala.

Opat Questenberk hned uplatnil nárok na školu, protože prý vzešla původně (tj. před sto lety) ze školy farní, také v období protestantismu prý měla úzký vztah k faře; samozřejmě hleděl převzít i bohatou měšťanskou nadaci této školy. Úmluvou z 19. ledna 1623 bylo stanoveno, že majetek

školy případně většinou (6000 rýn. zl.) městu, zatímco 6% zúročení kapitálu mělo jít k dobru fary. Při tom byl zkonfiskován také majetek školské nadace.¹⁰⁶⁾ Současně byli vyhnáni pastoři z jihlavských vesnic,¹⁰⁷⁾ vypuzen rektor a učitel latinské školy (30. října), a posléze 10. prosince byli vypovězeni i učitelé škol elementárních. Tak byla v Jihlavě do konce roku 1622 likvidována protestantská inteligence a bezohledný habsburský vítěz mohl nastoupit k rekatolizační ofenzívě na široké frontě. Jeho energický zákrok proti latinské škole a jejím učitelům svědčí o tom, že v ní viděl jednu z hlavních bašt odporu proti Habsburkům a jejich ideologické zbroji.

O gradě bakalářském Zikmund Winter

¹⁰⁸⁾ Od svého počátku ujala pražská vysoká škola po způsobě všech jiných universit právo příslušníky své po vykonané zkoušce pozdvihovati k učeným gradům.

Tyto grady byly dva: vyšší slul při fakultě theologické a při fakultě svobodných umění MISTROVSTVÍM, magisterium, graduovaný slul mistr. Na fakultách ostatních táž hodnost byla přezvána doktorátem, graduovaný slul doktor v právě nebo lékařství; jich příkladem i theologové, jakožto první a nej-přednější fakulta raději sluli doktory nežli mistry. Podstatně nebylo rozdílu mezi mistrovstvím a doktorátem, ale doktoři vyvyšovali se na všech universitách nad mistry in artibus, stávalot' se zvykem, že mnohý, než se přihlásil k doktorátu na své fakultě medické, právnické nebo theologické, prve dobyt sobě mistrství in artibus čili ve fakultě filosofické.

Druhý, nižší grad, bylo na všech fakultách bakalářství. O původě jména bakalářského psal r. 1615 decanus pražské fakulty artistské slavný humanista mistr Campanus Vodňanský, zova k promoci bakalářské¹⁰⁹⁾. Vyloživ, že se mu nelíbí odvozovati názvu té hodnosti od bacula, psal: „Grammatici certant, et adhuc sub iudice lis est. Sunt, qui cum Ludovico Vivete a bacula voce gallica pugnam significante hunc titulum in hac nostra academia Parisiensi Coloniam allatam esse censent; nostri majores a lauri baccis baccalaureos dici judicaverunt, quod doctrinae laus immortalis est.“¹¹⁰⁾

Nověji vyskytlo se mínění, že odvození od bacca lauri jest jalové, prý baccalarius slul druhdy v dobách rytířských ten zemanín nebo mladý rytíř, jenž neměl ještě svého praporce.¹¹¹⁾

Poněvadž lze universí přirovnati k učenému cechu, nebude snad nemístno říci, že bakalář byl asi jako tovaryš. S učením byl hotov a do mistrství scházel mu stupínek.

Husitská bouře přinesla s sebou opovrhování s tituly universitních gradů, v prvních prudkých dobách báli se mistři a bakaláři pražští vycházeti ve svých hábitech, aby nebyli uráženi od lidu. Z jiných příčin opovrhoval několik desetiletí potom humanismus tituly misterskými a bakalářskými. University lpěly totiž konservativně na středověkých methodách scholastických a stavěly se vůbec proti humanismu, proto tvrdíval ne jeden humanista posměšně, co prý do titulů doktorských, když lidé, kteří je mají, nic neumějí, nač červený biret na hlavě, když v hlavě tma¹¹²⁾. Humanisté novodobí spíš toužili po vavřínu císařského poety – každý chtěl býti poeta laureatus¹¹³⁾.

Grady učené však nikdy nevytizely, naopak kdo chtěl pracovat při školství a žít se školou anebo kdo chtěl skrze školu dojít bezpečnějšího a hojnějšího bydla na tomto světě, nutíval se, ať humanista nebo ne, aby došel gradu aspoň bakalářského; k mistrskému se hlásilo vždy málo kandidátů. Bakalářské jméno v XVI. století u nás zobecnělo tou měrou, že na konec značilo rektora školy vůbec. „Náš bakalář“ – bylo tolik, jako ředitel naší latinské školy, gymnasiarcha.

K dosažení bakalářského gradu bylo potřeba poslouchat na fakultě výklady jistých určitých knih filosofických. V staré době, kdy bývala studentů všude velká hojnost, obmezovaly řady universitní přípravu studentstva tak, že v semestru nesměl více poslouchat nežli o dvou filosofických knihách. Šlo bezpochyby o důkladnější vyučení studentovo. Tím vyvinulo se samo sebou, že kandidát bakalářství mohl být s přípravou hotov ve dvou letech a mistrem mohl se stát za tři léta. Tedy bylo filosofické biennium a triennium, jež studentovi filosofie postačovalo úplně. Tak bývalo u nás v Praze, tak v Němcích a všude jinde.

Úbytkem studentstva slevovalo se. Na německých universích konce XV. věku žádali, aby kandidát prvního gradu slyšel devět lekcí čili knih a účastnil se šestero cvičení čili disputac. Přípravu tu počítali na půldruhého roku. „Tripartitae sunt lectiones et exercitia; itaque in tribus mutationibus, quas integre complere poterit, id est in spatio unius anni cum dimidio; nempe una in mutatione tres lectiones duo exercitia recipere est necesse.“¹¹⁴⁾

U nás přes to, že počátkem XVI. století universita česká stonala znamenitým nedostatkem studentstva, r. 1533 nové se stalo snesení, aby ke zkoušce bakalářské nepřistupoval nikdo před dokonáním dvou let studia.¹¹⁵⁾ Ale neminulo mnoho let, a profesori vidouce nezbytí nenamítali, když hlásivali se ke zkoušce lidé, kteří nepobyli v universitě víc nežli semestr! Tedy půl roku universitní příprava mělo postačiti příštímu bakaláři nejen ke zkoušce, ale i ke všemu příštímu školnímu jeho úřadu. Tu opravdu mnoho musilo zanecháno býti soukromé píli; něco před tím také vykonala u tohoto neb onoho studenta latinská škola městská, kde v posledních třídách lecco toho, z čeho zkoušen bakalář, se vykládalo.

Než přes to uznáván od profesorů v universi čas půlletní přípravy za nedostatečný, a proto snesli se r. 1612 při reformě universitní, aby nebyl puštěn k zkoušce, kdo aspoň rok nepobyl na vysoké škole. Ovšem, jakkoli i to podle našich pojmů je málo, přece nevíme, nezůstalo-li pouze na papíře, naříkát' prof. M. Vavřinec z Nedožer tehda, že dlouhý zvyk nesnadno se napravuje.¹¹⁶⁾

Otázka, které lekcí, které knihy měl kandidát slyšeti.

Na cizích universích obyčejně chtivali, aby se vykázal kandidát, že slyšel knihy, jež slovou: Traktáty Petra Hispana, Prisciani Brevior syntaxis, Vetus ars, Libri priorum, posteriorum, Elenchorum, Physicorum, De anima a De sphaera materiali, což jest geometrie, vše z Aristotela.¹¹⁷⁾

Znalost latinské řeči jako kosmopolitické řeči učených ovšem předpokládána u kandidáta; ale zpráva k víře nepodobná, že v statutech Helmstädtských z roku 1576 žádají se od bakaláře jenom začátky řeči latinské a řecké.¹¹⁸⁾ Pravda-li to, pak věru nestálo bakalářství helmstädtské za mnoho. Tehda byl věk opravdu filologický, klasikové po všech stránkách probírání, zkoumání, vykládání, škola městská ani jiná ničemu téměř neučila nežli latinskému jazyku – a na učiteli chtělo by se tak málo!

Než at' je tomu tak nebo jináče, u nás chtivali při zkoušce, aby kandidát latinsky uměl. Nemluvili s ním ani jinak.

Knihy, žádané u nás, jsou s největší částí tytéž jako v jiných universích. Statuta university pražské ukládala kandidátovi prvního gradu, aby se znal in Syntaxi Prisciani, in rhetoricis, in Aristotelis, logica veteri priorum (προτερα), posteriorum (ὕστερα), elenchorum; in prioribus quatuor libris physicorum, de anima, in arithmetica et sphaera materialis, kteráž psána od Jana de Sacro Busto.¹¹⁹⁾ Knihy tyto držely v sobě, jak z nadpisů patrno, největší část tehdejší filosofie, ale ovšem jen stupeň nižší. Dětila se filosofie v logiku, filosofii přírodní a ve filosofii morální. Svrchu psané dílo Petra Hispana (papeže Jana XXI.) mělo v sobě summulae logicales¹²⁰⁾, jakýs přehled i vstup do logiky. Z filosofie přírodní ukládána Aristotelova „parva naturalia“¹²¹⁾, z nichž se uvozuje kniha De anima jmenovitě. O morální filosofii se tu nepřipomíná výslovně nic, ale něco z Aristotelových knih Ethicorum, Politicorum, Oeconomicorum¹²²⁾ kandidát přece musil znáti. Svědčíť o tom promoční quaeestie, o nichž doleji se položí.

Vyčítaje svrchu řečenou látku zkušebnou, mistr Vavřínek Benedikt z Nedožer volá: „Jam qui fieri potest, ut tot lectiones semestri spatio audiri obiter nedum recte intelligi possint!“¹²³⁾

Vedlo by daleko, bychom chtěli líčiti, kterak universí se přičiňovala svými přednáškami dovésti kandidáty k známosti těch knih, z nichž měli být zkoušeni. Věděti jest i uvážiti, že vysoká škola byl ústav vědecký v nejširším slova smyslu, tedy nebylo nikdy a nikterak jeho úlohou, aby vychovával a vedl k nějakým cílům. Učitelé mohli čísti, co libo, a v jakémkoli kdy pořádku chtěli, nic nebylo určeno.

A studenti mohli také poslouchati, co se jim zdálo a pokud chtěli; měli-li na jiném semestru dosti, směli jíti jinam, a vidělo-li se jim, že s uměním svým mohou vystačiti, přestali studovat zhola. Jak-

koli však universí neměla té povinnosti vychovati studenty ke zkouškám, přece si profesori ode dávna volívali přednášky s valnou část pouze na ten konec. Ba některý to ve své ohlášce i zřejmě řekl. Na příklad r. 1536 oznamuje rektor Písecký, že bude čísti liber elenchorum na prospěch adolescentium ad gradus baccalaureatus adspirantium.¹²⁴⁾

Tedy v programmatech obsahujících každý semestr to, co se bude čísti, zajímá vždy slušnou sumu hodin starobylé scholastické čtení o Aristotelově fyzice, logice, etice, rétorice. Jináč ovšem největší díl přísluší filologii. Na rozhraní XVI. a XVII. století přednášivali naši profesori z Vergilia, Horatia, řeči Ciceronovy, jeho liber officiorum, de fato, de optimo genere oratorum,¹²⁵⁾ a jiné věci jeho, čten Plautus, Seneca; z řeckých dostával se do školy vysoké nejhustěji Homer a Démosthenes. Mistr Campanus i něco z dějin rád přibírával v plán, Bacháček astronomii, matematiku i kosmografii. Zkouškám bakalářským věnována na fakultě vždy obzvláštní pilnost a vážnost. Lze to pochopiti. Profesori chtivali vážností té zkoušky donutiti studenty, aby v tom kratičkém čase průpravném přec aspoň něco pracovali sami, když nechťeli nebo nemohli v mnohých semestrech poslouchati nařízených knih.

Prvotně konány zkoušky čtyřikrát v rok, v době úpadku konány jednou za rok anebo i opomíjeny. V XVI. věku obyčejně před Suchými dny děkan fakulty svolával fakultu k schůzi. Tu se radili o budoucí examen bakalářský, má-li se vyhlásiti čili nic. Když nikdo nenamítal, a bezpochyby soukromými zprávami byli profesori jisti tím, že ke zkoušce někdo se dostaví přec, ustanoven den a hodina zkoušky a uloženo děkanovi, aby učinil vyhlášku o tom pod pečeti fakulty. Tato vyhláška měla se státi nejméně po dvakrát.

S intimací tou dával si kde který děkan pilně na práci. Psával ji obšírně tak, že mohla býti za celou přednášku. A nežli se dostal k posledním slovům, že zve ke zkoušce, podle povahy své osoby i podle času a jeho dějů nejrozmanitější věci vkládal děkan do zvacího listu, jež pedellus přibíjel na vrata koleje Karla IV.

Z některých příkladů at' pochopí čtenář ráz děkanských intimací. Jiří Písecký r. 1525 zova ke zkoušce bakalářské, vede si ještě dosti stručně. Ale dí, že zve jen ty, kteří se učili. „At e diverso eos omnes qui desidiam luxumque sequebantur inertem, ab hoc pulcherrimo Musarum certamine ceu asinum a lyra longe lateque arcemus propellimusque ad meliorem interea frugem.“¹²⁶⁾ Před tím r. 1518 mistr Tomáš Vlasimenus artium decanus¹²⁷⁾ v pozvání dal výraz tehdejšími bouřlivým běhům novotného hnutí náboženského dí: „Magister Thomas Vlasimenus...examen pro baccalaureatus gradu aperit.

Omnes vero malae fidei adolescentes erroneos, haeresi, infectos et blasphemos ab eo insigni titulo et vetitis diebus carnes vorantes tamquam faedas pestíferas ac carnivoras aves a praesipibus longe fugat et propellit.“¹²⁸⁾ K tomu přidává dvacet sedm strof básnických.¹²⁹⁾

Téměř sto let potom ve své intimaci děkan Mikuláš Troilus (10. Januári 1613) vyčítá mládeži, že jsou pečováci, nechťející do škol, mnohé matky prý vůbec nechťejí vychovávatí své syny, aby z nich byli doktoři nebo mistři. „Multi sunt hodie filii, qui ne gremio et vultu parentum priventur, literas culpant, exilium conservationem inter alios vocant et malunt harae quam arae inservire. Multae sunt matres, quae obloquuntur, nolo erudiri filium meum, ut doctor aut magister fiat, nolo eum extra patriam peregrinari.“¹³⁰⁾ Mistr Trojan Heřmanoměstecenus r. 1591 velebí v intimaci své gradus filosofie jakožto základ všech ostatních věd. Vědy filosofické, zvláště rhetorica a věda lingvistická jsou takřka nutny theologovi, bez těch věd i medikus a jurista jsou nevzdělaní, slepi a bludní. „Plurimi sunt hocce tempore, qui vix degustata utraque lingua et trivialibus artibus illotis manibus applicant animum ad summas disciplinas theologiam, medicinam et juris prudentiam, quibus tota vita hominum gubernatur. Ad quam recte id faciant experientia et eventus maximo cum malo totius generis humani testantur. Utrum non theologo necessarium est, ne sit ignarus artium dicendi et linguarum? Ita medicis et juris prudentibus opus est utroque eo instructos esse, si suae artis fontes et coryphaeos legere velint; medicus indoctus enecet et occidat innumeros sicut et juris consultus perplures spoliet.“¹³¹⁾

Po vydání intimace hlásili se kandidáti u děkana. Ale tím neodbyl vstup. Kandidátu bylo představití se fakultě.

Den před zkouškou svolána tedy od děkana per chartam¹³²⁾ fakulta a mistři otázení, an sint personae admittendae¹³³⁾. Kandidáti zatím už stáli za dveřmi. Když mistři svolili, studenti vstoupili a vyložili, proč vstupují, proč přišli. Při tom byli dotazováni, vědí-li či nadějí-li se, že by přišli ještě jiní ke zkouškám. Pak kázáno jim ven za dvéře.

Když vystoupili, brána rada o tom, mají-li všickni býti podle statut připuštění ad tentamen¹³⁴⁾. Když vstoupili zase, tázání byli o podmínkách zkoušky čili, an ea omnia, quae gradum hunc honestissimum concernunt, fecerint¹³⁵⁾. Tou příčinou tedy prvá otázka měla ten rozum, slyšel-li každý z nich knihy či lekcí, z nichž podstoupiti jest zkoušku bakalářskou. Druhá: pobyl-li z nich každý v koleji při nejmenším aspoň semestr. Někdy ptali se tou příčinou neurčitěji, an justum tempus in collegio exegerint¹³⁶⁾. Třetí: odložil-li každý na kozlu v beanii¹³⁷⁾ hrubé mravy a zapsati-li dal jméno své do matriky universitatis.

„Mores agrestes in hirco per beaniam deponere“¹³⁸) byl prastarý zvyk všech universit; před zápisem v album universitatis¹³⁹) bývalo symbolickým a rozpustilým aktem, posmíšky i týráním ze žáka městské školy hrubé, „selské“ mravy vypuzovány; studenti universitní nasadivše dřevěné rohy „beranovi“ a do úst vpravivše mu velký zub „hrubosti“: snažili se pak rohy a zub dřevěnými meči a noži utítí nebo pilou přeféžati. Při tom polévali beana vodou, jako by ho křtili pro lepší vzdělanější život. Teda o takové beanii byl kandidát bakalářství tázán.

Čtvrtou otázkou chtěla fakulta zvědětí, jsou-li kandidáti z počestného lože. Mezi otázkami kandidátům r. 1601 položenými čteme také poslední tu, an disputaverint cum magistris et baccalaureis.¹⁴⁰)

Fakulta měla věřiti odpovědém, ale vyskytl-li se odpůrce (antagonista), jenž přel něčí výpověď, musil kandidát zatím býti odstrčen.

Od některých kusů mohl vyprositi se a zaplatiti dispensaci. Od slyšení nebo neslyšení knih mohli se studenti již od roku 1394 vyplacovati složením polovice honoráru, profesoru za čtení povinného.¹⁴¹) Když s dosavadními odpovědmi byli profesoři spokojeni, tázal se děkan, míní-li žítí dle statut universitních, „an juxta normam et regulam statutis praescriptam vivere velint et promittere se statuta et statuenda integra servaturos esse.“¹⁴²) Při tom též ptával se děkan, míní-li kandidáti, ať přijdou v jakýkoli stav života svého, vždy dbáti dobra a prospěchu fakulty.¹⁴³) To zaslibovali kandidáti podáním ruky děkanovi.

Tím také již přijati jsou ke zkoušce, ale přidáno ještě napomenutí, aby byli vážných mravů a počestných, aby obcovali jen s dobrými, poctivě aby se nesli v šatech, majíce veřejně na sobě kandidátská znamení (insignia candidatorum seu epomides¹⁴⁴) in humeris palam ferant¹⁴⁵) tak, jak se sluší na „baccalaureandi“ a jak tomu chtějí statuta, slovem, aby si vedli tak, by nejen od jiných byli rozeznáni, ale aby též povzbuzovali vážností svou jiné k počestnosti.

To by bylo tedy malé kázáníčko, po němž ihned skládali dárky, peníz „munusculum in testimonium gratitudinis“¹⁴⁶). Dárky byly podle libosti a měšce.

Za starých časů pátrávala fakulta, kterak si vedl co do mravnosti kandidát v době studia; musívaltě napsati, kde bydlil v který čas, aby se zvědělo, jak se choval. Tehda bývalo v Praze studentů tolik ze všech národů, že nemohla universí než v té příčině opatrná býti. Však v XVI. věku nebylo potřebí po bytech pátrati. Kandidátů bývalo málo, a učitelé je dobře znali, byť i mnozí z nich roztroušeni byli po venkovských školách jako sukcentoři nebo nižší učitelé; vždyť právě universí to byla, která je za podučitele ven posílala, tedy je musila znáti.

Když odbyt vstup kandidátův, a oni ke zkoušce zapsáni čili „intitulati“¹⁴⁷⁾, voleny jsou čtyři mistrské osoby za examinátory, a ti mistři hned u přítomnosti všech ostatních skrze svého nejstaršího slibovali děkanovi, jemuž ke zkoušce vlastně byli přiděleni, že budou věrně zkoušeti (fidelitatem examinandi) tj. že se nedají podplatiti ani přízní ani nepřízní pohnouti; druhé, že budou spravedlivě a hodně zkoušence roztríd'ovati nebo umíst'ovati (juste et digne locandi), kterýmž zaslíbil se děkan stejně navzájem.

Zkouška bakalářská, jež konána, jakož napověděno, jazykem latinským, bývala složita velmi. Trvala po kolik dní. Dělila se ve dva oddíly, z nichž prvý se zval TENTAMEN a druhý EXAMEN. Tentamen držel v sobě nižšího rázu umění, totižto ony kusy, jimž učeno bylo na školách latinských nižší kategorie. Patrně, že se touto zkouškou hledívalo k učitelskému úřadu bakalářskému, jímž se měl zabývat při městských školách.

Tentamen měl v sobě tři částky: tentamen ortographiae, tentamen grammatices, tentamen logicae veteris¹⁴⁸⁾.

Examen držel v sobě vyšší vědy, vědy fakultní nebo universitní, a byl též ve třech kusech: examen in nova logica, examen physicum, examen in doctrina sphaerica.¹⁴⁹⁾

Tak bylo podle příkladu cizích universit nařízeno u nás již v prvních dobách a podstatně stejně tak zůstávalo za kolik set let. V XVI. století v Praze přidávali ke dvěma oddílům svrchu psaným třetí: písemnou zkoušku z rétoriky čili ze slohu. Znajíce program zkoušky, přihlédneme k drobnostem.

První den zkoušky shromáždili se kandidáti na fakultě a odevzdali škartice, na nichž musili mít psáno, které lekcí slyšeli, kdy byli zapsáni, kdy podnikli kozla nebo beanii, a konečně kterých disputací se účastnili, jaké odpovědi k tématům a sofismatům dali. Ty škartice jsou očíslovány a rozdány examinátorům. Než vpuštění kandidáti do síně, napomenouti měl děkan zkušební komisi znova, aby podle slibu svého zkoušeli věrně, aby neodcházeli bez zákonné příčiny, aby se scházeli v určené hodiny, aby zachovali pokoj a vážnost, aby tajnost nepronášeli.

Po té vpuštění kandidáti, aby vykonali na svých papírech zkoušku z ortographie, která ovšem byla hračkou. Po ní napomenuti kandidáti, aby nazejtří dostavili se v jistou hodinu.

Na zkouškách r. 1601 skutečně vykonaných se dvaceti šesti kandidáty,¹⁵⁰⁾ ohledáme čas, v kterém byla zkouška ta nebo ona do konce provedena. Tentamen in ortographia tehdež vykonán 13. března matutinis horis¹⁵¹⁾. Tedy asi za kratičký čas.

Když se nazejtří kandidáti sešli, napomenuti jsou graviter et serio¹⁵²), nejprv, aby k otázkám odpovídali příhodně (což ovšem nesnadno jest poručiti); druhé, aby mlčíce pilně poslouchali; třetí, aby nikdo nevycházel bez nutné potřeby; čtvrté, aby všickni časně a in puncto horae¹⁵³) se scházeli, kdo ráz hodiny zmešká, dá examinátorovi 2 groše pokuty; a konečně, aby nikdo neproněs tajností zkoušky pod pokutou. Po tomto napomenutí všickni pokleknouce modlí se nebo zpívají Veni Sancte Spiritus¹⁵⁴).

Pak je zkouška z grammatiky.

Kandidátům podle instrukcí neměly býti dávány otázky psané, ale examinátor mohl od děkana obdržeti otázku pro kandidáta na papíře. Zkoušeno, které části jsou grammatice, syntaxi, které figury. Děkan zkoumati měl půl hodiny, druhou půl hodiny ostatní zkoušející měli zabratí svými otázkami, ale tak, že každý profesor měl sobě jistý počet zkoušenců přikázaný. Kandidát postoupil tedy celkem hodinu zkoušky.

V našem určitém případě z r. 1601 začal se „tentamen in etymologia“ 14. března a skončil se (bezpochyby s přestávkami) 30. března. Do toho jim vběhlo, že se v tom právě čase dva studiosi z dalekého kraje přihlásili ke zkoušce. Profesori se usnesli, že pro dalekost cesty ti lidé ke zkoušce připuštění budou.

Když tento druhý stupeň zkoušky, stupeň gramatický, ku konci doveden, kázáno přítomným všem kandidátům, aby šli za dvěře.

V jejich nepřítomnosti měla uvažovati komise podle instrukcí, kterak kárati zkoušené, že tak zle odpovídali. Když se profesori shodli, vešli kandidáti a děkan měl jim říci, že diví se mistři, kterak někteří směli se opovážiti s tak malými vědomostmi mluvnickými na zápasistě filosofické přijítí, však aby poznali lásku otcovskou při komisi, že s lepší nadějí povoluje se jim přijítí zase, a to ke zkoušce z dialektiky. Kterou řeč měl děkan říkati, je zajímavá. Měl říci, „quomodo mirentur palaestram certaminis philosophici descendere cum grammatica, quae pueris nescire turpe est, ignorarint. Caeterum ut agnoscant examinerum paternum amorem spe meliori, quod eis concedatur facultas veniendi et in dialecticam certamen.“¹⁵⁵)

Půl dne měla jim býti přána respiratio¹⁵⁶). Rozpuštění jsou s napomenutím, aby přišli hotovější. V našem určitém případě byla respiratio tři dni. Konánatě zkouška z dialektiky neboli „in veteris arte logica“¹⁵⁷) teprv druhého dubna 1601.

Ve staré logice bylo zkoušeti na základě tří knih. Ex Porphirii libello de quinque vocibus, ex libris cathégoriarum, ex libris Peri Hermeneias Aristotelis.¹⁵⁸)

Děkan zkoušel půl hodiny, druhou půli ostatní mistři.

V našem případě vykonána zkouška ve dvou dnech, a byli k ní již 44 kandidáti. Tu patrně nezkoušen každý hodinu!

Po zkoušce zase vyjítí bylo kandidátům ven, a profesoři se pilně radili, lze-li všechny kandidáty připustit ke druhému vyššímu stupni zkoušek – k examenu – či měl-li by být ten onen vyloučen a k jiné době odkázán.

Výčitky pro neumění měly se jim dítí teď mírněji než prve. Na konec byli vyzváni, aby podle zvyku chvalitebného a starožitného pánům profesorům zaplatili za čtení (pro lectionibus). Povinnou sumu bylo donést děkanovi. Také pedellovi, sluhovi na fakultě čili školníkovi, bylo dáti taksu.

R. 1605 čteme v zápisech universitních, že napomenuti jsou kandidáti, aby přinesli po kopě a 30 groších míšenských, nisi deponent crastina die, non posse fieri, ut examina inchoentur¹⁵⁹). Pedel měl obdržeti po 10 groších.¹⁶⁰

Nastala zkouška in nova logica. Otázky dány písemně na papíře, ale ne všem kandidátům po jednou, alebrž asi šesti anebo těm, kteří v tu část dne měli odpovídati. Odpovídati měl každý půl hodiny; děkan zkoušel čtvrt hodiny, druzí druhou čtvrt. Zkoušen ze čtyř libris Analyticorum priorum a hned také z posteriorum,¹⁶¹ a třetí materie zkušební byla ex libris Elenchorum¹⁶²). Na to bylo dáti respirace půl dne.

Nazejtří hned zkoušeno dále v Aristotelově fyzice. Zkouška týkala se dvou spisů, totiž ex quator primis libris physicorum, a z knihy de anima.¹⁶³ Čtvrt hodiny examen měl trvati. V našem případě svrchu řečeném trvala zkouška tato se všemi kandidáty dva dni (5. a 6. dubna), což se s předešlou zkouškou, která dokonána za den, nesrovnává dobře.

V universitách všech i v pražské za starší doby zvyk byl, že po každém odstavci vykonané zkoušky byly po respiraci a rekreaci pitky strojeny, k nimž profesoři bývali zváni. To stálo kandidáty mnoho peněz. Na pražské škole dlením doby proměnili profesoři „convivia“¹⁶⁴ v plat, v dárek peněžitý, o nějž teď, když zkouška došla v stadium fyziky, děkan upomenul kandidáty.

Podle instrukcí měl děkan říci, „quod examinatores habita ratione candidatorum, ne expensas magnas facerent in convivia, quemadmodum in aliis academiis fit, et antea in hac academia moris erat, ut pro labore etiam convivia post singula examina praemio singuli afferant decano et seniori.“¹⁶⁵ Půl dne měli mít odpočinek a v ten čas platiti.

Nastal poslední kus oustní zkoušky. Examen in sphaericis.¹⁶⁶ Otázky dány zase na lístcích, každý examinátor podal je své partii. Zkoušelo se jen čtvrt hodiny, takže do oběda měli býti všickni kandidáti vyzkoušeni. V našem případě se tak skutečně stalo 7. dubna. Vyzkoušeni všickni horis matutinis¹⁶⁷.

Pak pozváni na druhý den, aby po obědích přišli s papírem, s kalamářem a pérem, že jich očekává zkouška (proba) z rétoriky. Mají prý ukázati, „quantum singuli in rhetoricis exercitiis et stilo profecerint.“¹⁶⁸

Látku bylo písemně zpracovati „epistolari stylo“¹⁶⁹. Děkan předložil zkušebním profesorům otázky čili argumenta; ti, bylo-li potřebí, poopravili je a povoláním do síně kandidátům k vypracování předložili. Bylo-li mnoho kandidátů, mohly i čtvery úkoly uloženy býti, jináč jedna část pracovala tuto úlohu, jiná jinou. Za hodinu musili býti s prací hotovi.

Zatím (interim!) konala komise zkušebná poradu závěrečnou o všech všudy odpovědích in tentaminibus a examinibus; uvážila při tom o mravnosti kandidátů, o jejich erudici, věku a pilnosti ve školách a na konec rozdělila a spořádala zkoušence v třídy (in classes).

Řadění v classes mělo se díti podle instrukce tak, že nejprv jsou sepsána jména všech kandidátů v tom pořádku, jak sedali a odpovídali při zkouškách. Po té naznačiti bylo, kdo odpovídal „bene“, „mediocriter“, „tenuiter“¹⁷⁰ (tot' jsou tedy známky klasifikační), a v kterých materiích odpovídal kdo dobře, prostředně nebo dokonce mdle. Prý necht' přihlíží se nejprve k těm, kteří jsou schopni a volni dosíci později grada misterského. Vždy se čtyři kandidáti navrhnou, a z nich se vyjme první, druhý, třetí a tak po čtyřech se vybírá a vynímá, až jsou všickni řadění a v třídy rozdělení. Každé classis vstaví se na čelo jeden determinátor¹⁷¹; první jest děkan, a druzí examinátoři stávají se determinátory dle senia¹⁷². Spolu hned určí se čas determinace, tj. čas pozdvížení kandidátů na grad bakalářský čili čas promoce. Lokací a classes zapíší se na papír, a akt spečetěný dá se v opatrování seniori magistro determinatori¹⁷³.

Když minula hodina určená k písemné práci (při níž dle instrukcí o hlídce není ani zmínky), vstoupí děkan, sebere škartu popsané, na nichž jméno a číslo káže psáti, a vše odnese examinátorům. Kandidátům káže počkati.

Profesoři rychle prohlédnou písemnosti, srovnají je a vstoupíce s děkanem do zkušební síně, oznámí skrze děkana, že za kratičkou lhůtu nemohli censuru podaných prací vykonati, aby se tedy kandidáti dostavili zase v určený čas, hotovi jsouce počet vydati z toho, co napsali.

Když pak i to dokonáno, a kandidáti podle pravidel rétoriky o své práci vydali zprávu, bylo po zkouškách. Kandidát byl hotov.

Ale instrukcí chtěla tomu (a prameny universitní ukazují, že se tak dělo), aby kandidáti jednotlivě předvoláni byli před magistry a děkana, a tu aby každému činěna byla řeč káravá, jak málo uměl. Ta řeč vůbec měla jméno „castigatio“¹⁷⁴). Děkan žádal kandidáta, aby nemyslil, že se s ním nakládá tvrdým a nejvyšším právem, gradus bakalářský žádá znamenitějších mužů mladých, ale páni slevují a milost činí; nechť se tedy kandidát ohlásí, spokojen-li a vděčen-li všeho, buď že ho k titulu bakalářskému připustí, buď že mu ho uprou, buď že mu dají první místo, prostřední nebo třeba poslední.

Tu měl kandidát dle instrukce v odvet říci, že vše rád přijme, mravy že chce polepšiti a studií že si bude hleděti pilněji a horlivěji (ardentius).

Když každý jednotlivě byl pokárán jaksi mezi čtyřma očima, byli pak voláni před pány všickni popolu, a tu se jim všem poněkud mírněji činily výtky stran nedostatečné učenosti, nepříhodných mravů. Na konec oznámilo se jim, poněvadž plná úvaha a censura ani lokace jejich nemohla býti ještě k místu přivedena, aby přišli sobě zítra pro výsledek.

Instrukce chtěla tomu, aby stranou byl ten onen upomenut, by pobídl druhé ke spravení pánům peněz za lázeň. Druhdy zvání examinatores skutečně do lázně, což bylo vůbec místo zábavy, kde se jedlo a pilo při koupání anebo po něm, ale dlením doby dostalo se to úsloví „platiti za lážňu“ ten význam, který má obdobně dnes slovo „zprostituté“. Jest to dárek, za který si mohl onen jíti do lázně a tento na pití, ale nemusil a nemusí ten ani onen.

Při shromáždění druhého dne zase měl děkan řeč ke všem. Censura prý hotova, a jakkoli učenost při některých nalezena obzvláštní, nechat' přec ti i všickni ostatní, pamětlivi jsouce slibů svých, vše nahrazují, čeho jim v mravech a v učenosti se nedostává, aby toho čestného titule bakalářského byli hodni. Páni že uznávají všechny za schopné „baccalaureandy“ čili nastávající bakaláře a že je vyhlásí. Ovšem mohli také oznámiti, že některých za schopné nepoznávají. Ale to se asi málo kdy přihodilo, poněvadž tuze neschopný člověk byl odehnán již v polou zkoušky, a jiný každý, jen kdož poněkud uměl, prošel.

Také připomenul děkan kandidátům, na výsledek zkoušky očekávajícím, kterak byli slíbili, že vděčnou myslí přijmou lokaci kteroukoli, beztohot' prý všickni stejně budou z přízně (ex gratia et favore)¹⁷⁵) pánů mistrů povýšení, tedy není potřebí trudit se, bude-li kdo první nebo poslední.

Po té vyzvání jsou ke konečné modlitbě. S počátku modlili se mlčky, pak zanotovali všickni jasným hlaholem zpěv: Gloria Tibi Trinitas¹⁷⁶). Jakož dojemný zvyk, klečmo se modlili a zpívali.

Pozpívavše vstali a shrnuli se v kout druh přes druhu, tím zrušili řady, v kterých do té chvíle trvali, řady dle svého sedění při zkoušce (conglobati in unum angulum congregantur)¹⁷⁷). Děkanovi teď podal senior „libellum obsignatum sigillo facultatis integrum“¹⁷⁸), to je onen spis, v němž zapsána lokace a výsledky.

Děkan ohledav a pochváliv neporušenost pečeti, rozpečetil a stoje promluvil slavnostně: „Nos decanus et magistri examinatores a faculta philosophica deputati, examinavimus infrascriptos juvenes et legitime atque accurate examinatos rite ordinavimus facta distributione in (quinque) classes hoc pacto.“¹⁷⁹)

Po té četl jména. Kandidáti první třídy (primae classis) v tom pořádku, jak byli čtení, vycházeli z hromady v koutě a stavěli se jinam, kde jim ukázáno. Po nich třída druhá, třetí a kolik jich.

Tento akt slul PRONUNTIATIO.¹⁸⁰)

Za prvních časů pražské školy vysoké musívali kandidáti stávatí venku před síní, až na kterého bylo zavoláno. Koho volali, prošel, koho nechali venku, propadl. K tomu se sbíhalo množství diváků z města a poněvadž se posmívali těm, kteří venku zůstávali a zůstali, mistři od roku 1377 volávali pak všechny najednou a tu jim uhlašovali.

Po pronuciaci napomenuti jsou baccalaureandové, aby nezapomněli své lokace, podle níž budou pak povýšeni u veřejné slavné promoci, k té promoci aby se časně dali ohlásiti a k ní aby prve nežli z Prahy odjedou, vydali filosofické these nebo quaestiones, jež míní o promoci přednášeti. Ty kvestie aby odevzdali svým determinátorům, kteří povedou classes k determinaci čili k promoci.

Teď vystoupil jeden kandidát za všechny a činil díky za mírné zkoušení a podal mistrům nový dar „na lázeň“. Děkoval, quod paterne eos tractaverint, fideliter docuerint et benigno responso spem certam consequendi gradum baccalaureatus fecerint. Quare honesti baccalaureandi magistris in balneas invitant, et quia vident magis commodum, ut ipsi magistri tempus balneandi sibi eligant, hoc minusculum balneare ut boni consulant.¹⁸¹)

Poté rozchod.

Děkan zapsal kandidáty v knihu pamětní podle lokace, a touž lokací počítalo se stáří gradu bakalářského, jenž kandidáty očekával. Ovšem musil kandidát v čas nastoupit na grad. Na lokaci se dalo velmi. Kdo byl první nebo druhý, směl se tím chlubití, a také jiní mu tu zkoušku k pochlubě a ke cti

přičítali. Když umřel morem Paeonius r. 1613, profesor Campanus psal v nekrologu, vychváliv nebožce, konečně i toto: „In examine anno 1605 inter 61 candidatos locum secundum meruit.“¹⁸²⁾

Determinace nebo *promoce* na bakalářství bývala slavnost obřadní.

Jí teprve došel kandidát gradu titule bakalářského. Promoci podnikla jedna classis po druhé v lhůtách kolikadenních nestejných.

Přede dnem promočním „baccalaureandové“ prosili děkana, aby svolal fakultu. Před tím už na kolik dní napsal děkan intimaci čili ohlášku a pozvání k slavnostnímu úkonu. Jako všechny jiné intimace takž i tato bývala obšírna a plna hovorů, které zhusta k věci skoro nic nenáležely. Například Benedikt z Nudořer r. 1611 zova ku promoci bakalářské, začal od vojny řecké z dob antických, pak přešel k běhům souvěkým a nedávno minulým, k vpádu passovského vojska do Prahy, líčil, kterak studenti odevšad i ze soukromých gymansií běželi na pomoc k universitě a chápali zbraně, aby ji zastoupili; drobní hoši že snášeli kamení, dva vlekli kámen, nestačil-li jeden vléci; chválil je pro to a sliboval jim, když se budou učití, udělení gradů akademických. A tím slovem došel k jádru své intimace.¹⁸³⁾

R. 1613 Nicolaus Albertus a Kamének, děkan, předlouhou řečí zve k promoci a vykládá, že by měli se déle připravovati kandidáti, ale „regni hujus amplitudo, urbium copia novam sobolem docentium producere cogit.“ Prý předešlého roku umřelo 11 mistrů, mnozí odstoupili od škol k jinému povolání atd. Nakonec pak zve.¹⁸⁴⁾

V pozváních vždy spolu napsány byly these, které noví bakaláři při promoci měli říkati.

R. 1608 stálo vytištění šesti set intimací u tiskaře Pavla Sessia šest kop bez pěti grošů bílých.¹⁸⁵⁾

V den ustanovený vešli kandidáti s mistrem slavnostně oděným, jež si sami byli vyvolili, do síně před mistry, před fakultu. Ten je uvedl a oznámil je i jejich prosbu, aby dán jim byl determinátor, jež by je obdařil titulem, a pak aby přijati byli do svazku fakulty.

Předvedených ptal se děkan nebo senior z mistrů, zda-li slyšeli knihy ke gradu tomu náležité a zda-li kdy odpovídali o sofismatech nebo thesech disputačních na této škole.

Když odpověděli, bylo jim na chvílku i s mistrem svým vyvoleným povystoupiti. V jich nepřítomnosti fakulta uvažovala, jsou-li při tom překážky, aby nebyl promován. Když se nic nenašlo a nenařadilo od nikoho, zavolán mistr se svými kandidáty. Mistr každého představil (praesentatio). Slíbili držeti všechny artikule ku gradu tomu náležité, z nichž první byl, aby složili po 10 bílých groších fakultě, mistrovi determinátorovi též po deseti, pedellovi 4 groše, ale jen míšeňské. Kdo prosil za odpuštění peněz, mohly mu být prominuty.

Potom sedli nastávající bakaláři v obyčejných pláštích mezi studenty a mistr determinátor předložil jim sofisma čili větu filosofickou, k ní jeden po druhém odpověděli.

Po té byla za chvíli respiratio, při níž zavzněl zpěv. Když zpěv byl skonán, podal zkoušencům pedellus hábit bakalářský, který na se vzali a vzavše, hned vystoupili ke kathedře mezi bakaláře. Tu druh po druhu odříkal svoji kvestii. Bylo už v nejstarší době zakázáno, aby nehotový ještě bakalář tuto svoji řeč četl z papírku nebo aby jináče napomáhal své paměti, ale zákazy (zdá se), že byly při leckom marny. Vždyť r. 1601 zase jsou napomínáni „ut nullus baccaureandorum orationem suam aut, ut vulgo dicitur, positionem legat e carta a libro“¹⁸⁶⁾. Prý by se měli tomu pro čest university naučiti ven.¹⁸⁷⁾

Na poučenou, jakého rázu these bakalářské bývaly, vybrali jsme z mnohých příkladů, skoro jen jako namátkou některé; jakž na první pohled vidno, jsou z disciplin scholastických těchž, z kterýchž se zkoušelo, a řídko kdy má některá these zvuk časový.

R. 1540 čteme v thesích: *Utrum fas sit christiano magistratui in schismaticos et blasphemos ferro ac igni animadvertere an minime?*¹⁸⁸⁾ To zní časově. V těchž thesích: „*Ex omnibus studiis sacrarum literarum studium homini christiano sit summe utile et necessarium an minime?*“¹⁸⁹⁾

R. 1546 odříkávali bakaláři řeč k otázkám: *An poetae rebus publicis prosint nec ne? An astrologia officiat religioni nec ne?*¹⁹⁰⁾ Jeden taky měl vyložit, co jest lépe mlčeti nebo mluvit.¹⁹¹⁾

R. 1548 nacházíme v thesích i tyto: *Utrum duplices sint actiones in homine, nempe naturales et voluntariae, nec non? Utrum dissolutio honestae disciplinae sit certissimum signum periturae reipublicae? Tenkrát mladý Jacobus Codicillus pojednal jsa kandidátem o thesi: Utrum studia literarum ob ingratitude vulgi sint negligenda?*¹⁹²⁾

Jeden odpovídal k otázce, je-li latiny a řečtiny potřebí k výmluvnosti; jiný mluvil k otázce, je-li studií a vzdělání potřebí k vládě.¹⁹³⁾

Na poznanou thesí po létech uvádíme z r. 1581 tuto: *An medicina in sola consistat experientia, an vero in ratione et experientia simul?*¹⁹⁴⁾ K tomu podotýkáme, že se v naší universí tehda medicíně řádně neučilo.

Jiná these tehdejší: *Utrum princeps, cujus est maxima virtus amare suos, fidere magis debeat subditis suis, an vero alienigenis mercede conditis?* Jiná: *Utrum mathematicarum disciplinarum cognitio jucunda tum utilis et necessaria?*¹⁹⁵⁾

Před tím r. 1577 mezi kandidáty Bacháček, pozdější proslulý mistr a anonymus, hovořil o své promoci: *Utrum artium liberalium studia et praecipue astronomiae regibus et principibus viris sint or-*

namento et digna scitu nec ne?¹⁹⁶⁾ Měla-li tato these už tenkrát vztah k císaři Rudolfovi, jenž rok před tím na trůn český dosedl?

Časová these z r. 1611 jest tato: Titulus Turcanum principis, quo se imperatorem ter maximum appellat, num vanissimus? Jeden z kandidátů při téže promoci trdil si hlavu otázkou: An bombardarum inventio, quae antea capitalis fuit, pro ratione hujus aetatis reipublicae utilissima?¹⁹⁷⁾ Nebo: Studiosis an permittendus armorum usus? Nebo: An terra tot venena producendo noverca potius quam mater dicenda?¹⁹⁸⁾ Jiný kandidát měl v krátkosti rozluštit otázku: Rectene dicitur summum jus summa crux?¹⁹⁹⁾ Jiný konečně i tím měl svůj stylus potrápiti: An philosopho uxor ducenda?²⁰⁰⁾ Roku následujícího říkal jeden: Num professor academicus salva sua professione possit etiam esse civis politicus? A druhý: Utrum pedites an equites ad bellum sunt aptiores? Třetí, zda-li slušno, aby student zabýval se alchymií.²⁰¹⁾

Tyto a jiné podobné these bylo vypracovati podle vzoru, jak se mu studenti už v latinských školách učivali v dialektice. Musil klásti důvody podpůrné i námitky, hned vyvraceti je.

Obyčejná forma bývala tedy: začátkem „Praecognoscenda“²⁰²⁾, což obsahovalo v sobě vysvětlení these, definici; druhé bylo „Deciditur quaestio“²⁰³⁾, což zahrnovalo v sobě důvody a třetí kus: „Satis fit argumentis oppositis.“²⁰⁴⁾ Schema k takovým pracem v kdekteré dialektice bylo již hotovo.²⁰⁵⁾

Také zdá se, že mnohý student vypracováním se ani nenamáhal, prostě si vypůjčil starou thesi, opsal a odříkal; neboť jsou jisté these, které se sto let pořád opakují.

Nežli však v slavné promoci these odříkány, pedellus vystoupil a měl řeč, při níž odevzdal od kandidátů děkanovi a determinátorovi dar peněžitý. Začal: Spectabilis domine decane et determinator! Honesti ac eruditi domini baccalaureandi, Vestrae Spectabilitati omnia fausta ac felicia a Deo optimo, maximo precantur, denique pro benevolentia et favore, quo eos Vestra Spectabilitas amplectitur, haec pauca et tenuia munuscula sincere gratitudinis ergo offerunt ac petunt, ut V. Spectab. ea boni consulere, vultuque sereno et hilari suscipere dignetur, promittunt in posterum defectum majori significatione gratitudinis compensaturos esse. Petunt etiam, ut promissam illis baccalaureatis dignitatem juxta suam auctoritatem et artium facultatis statuta ipsis conferre dignetur, qua aucti majore sedulitate almae universitatis hujus decus imprimis autem honorem Dei tueri artesque philosophiae in patria nostra propagare et juventuti suae fidei commissae inservire possent. Eam spem de V. Spect. concipiunt, quod illud sit eorum precibus datura.²⁰⁶⁾

Po té řeči vyzval děkan nebo determinátor a promluvil řečí ještě delší, že dar kandidátů jest hojný a vyzval je jednak k přísaze na statuta a k vyřikání thesí.

Z řeči determinatorovy vynímáme ukázkou: „Magnifica sunt haec, domini candidati munera, quibus abunde vestram erga me gratitudinem declaratis. Ego etsi eodem... animo ea suspicio, vobisque mea promptitudine libertatem hanc et munificentiam compensare libenter studebo, tamen interim aliud facere non possum, quam quod faciendum statutis praescribitur, nempe, ut priusquam speratum honorem vobis ex indulto facultatis artium conferam, conceptis verbis promittatis, vos ea statuta bona fide et inviolabiliter praestituros esse, quae a publico ministro praelegentur. Deinde singuli vestrum pro more et consuetudine hujus universitatis unam quaestionem explicetis, proinde ascendetis locum sublimiorem et lectioni statutorum ac legum facultatis artium animum advertetis.“²⁰⁷⁾

Potom hned vyzval pedella, aby četl zákony a přijal od kandidátů slib, jenž platí za přísahu: „Tu, pedelle, statuta facultatis artium dominis baccal. voce clara legito, promissumque, quod vim ac pondus habet juramenti, pro tuo officio ab iisdem exigit.“²⁰⁸⁾

Pedellus četl sedmero kusů, k nimž ku každému anebo snad ke všem najednou bylo odpověděti: promitto, slibuji. Slibovali, že budou děkana poslušni in omnibus licitis et honestis²⁰⁹⁾, statuta že budou zachovávat, že k disputacím a slavnostem universitním budou choditi, čtení mistrů, (pokud ovšem budou v Praze přítomni) poslouchati, aspoň třikrát v témdni, disputací podnikati, že gradu bakalářského při jiné škole žádné na novo nepřijmou, a konečně ku kterému stavu by z nich kdo přišel koli, že vždy budou snažiti se o dobro fakulty a university, seč bude.

Když vše vykonáno, vyřikáno, slíbeno, kandidáti obdrželi konečně titul bakalářský slavnostními slovy: „Auctoritate a Deo omnipotenti et ab invictissimo Romano imperatore Carolo IV. patre patriae fundatore universitatis aliorumque serenissimorum regum atque summorum pontificum, praecipue vero serenissimo principis Maxmiliani Secundi²¹⁰⁾ nec non unanimi consensu facultatis artium mihi plenarie concessae ego primus omnium, ego inquam quod vobis ecclesiae Christi, patriae, facultatique nostrae sit felix ac salutare, hodie a baccalaureandis facio, creo baccalaureos legitimos pronuncio ac saluto, omnibusque aliis nostrae scholae secundum promissa addictis eo titulo nominandos, honorandos ac salutandos jubeo.“²¹¹⁾

A následující řečí oddal novotným bakalářům práva, z nichž první bylo, že směli čísti v universích na těch knihách, z nichž byli zkoušeni i z nich disputovati; přiznáno jim právo nižší katedry, přední místo před studenty při veřejném vystupování, druhé místo po mistrech a konečně uznal jich právo

vyšších gradů se domáhati. Privil: „Facio vobis plenariam potestatem in hac universitate et privatim in his libris in quibus examinati estis, legendi, docendi, disputandi, ac omnes scholasticos actus, vobis juxta statuta concessos regendi et absolvendi. Tertio: conferro vobis autoritatem ascendendi hanc cathedram inferiorem, in qua actiones vestrum gradum concomitantes publice peragi solent. Quarto: conferro vobis in omnibus actionibus ac publicis pompis priorem locum prae studiosis, secundum post magistros. Postremo facio vobis potestatem ampliorem gradum aspirandi.“²¹²⁾

Skončil přáním, aby to vše bylo platné a pevné.

„Quae ut vobis omnia rata ac firma sint, id efficiat omnipotens Deus, conditor omnium rerum una cum Filio, domino ac redemptore nostro Jesu Christo et Spiritu sancto Amen.“²¹³⁾

Studenti přítomní teď napomenuti jsou, aby šli po příkladě právě povýšených, bakaláři napomenuti, „ut memores beneficiorum facultatem juvent et Spartam, quam nacti sunt, pro viribus ornare studeant.“²¹⁴⁾

Na konec stanoví determinátor díků činění, a když i to vykonáno, zval determinátor „ad coenam philosophicam“²¹⁵⁾.

A s tím byl rozchod.

O testimonium „accepti gradus“²¹⁶⁾ mohl se bakalář hlásiti kdykoli.

V příhodný čas po promoci bylo na útraty nových bakalářů nebo jich příznivců a přátel hodokvaselem oslaviti a dokončiti akademickou ceremonii. Kvas konán leckde i v soukromém domě, byli k němu zváni profesoři, přátelé, příbuzní.

Osvědčila-li se která classis bakalářská štědrou dostatečně, nepomeškali z pozvaných ti, kteří uměli robiti veršování, na oslavu šťastné a slavné promoce sepsati latinské básně, kteréž nejednou i tiskem byly vydány a našim prozaickým dobám dochovány. Títul někdy byl: Honori, virtute et doctrina ornatissimorum XII juvenum gradum primae philosophiae assumentium amici gratulabantur.²¹⁷⁾

Jindy jiný nadpis, ale vždy v něm i za ním mnoho lichotek zvykem oné doby.

Vysoká škola polytechnická Jihlava

Jakub Novotný

Vysoká škola polytechnická Jihlava (VŠPJ) vznikla zákonem č. 375/2004 Sb. ze dne 3. 6. 2004 jako první veřejná neuniverzitní vysoká škola v České republice a stala se jedinou veřejnou vysokou školou se sídlem v kraji Vysočina. Výuka byla zahájena v únoru roku 2005 v prvním akreditovaném studijním programu Ekonomika a management, a to v bakalářském oboru Finance a řízení. Na podzim roku 2005 byla akreditace tohoto studijního programu rozšířena ještě o bakalářský obor Cestovní ruch. V roce 2006 došlo k akreditaci dalšího studijního programu Elektrotechnika a informatika s bakalářským oborem Počítačové systémy. Tento studijní program byl později rozšířen o obor Aplikovaná informatika. Následně byl akreditován další studijní program Ošetrovatelství s bakalářskými obory Porodní asistentka a Všeobecná sestra, jejichž výuka byla zahájena na podzim 2008. Od akademického roku 2008/2009 začala také výuka v kombinované formě studia, a to v bakalářských oborech Finance a řízení a Počítačové systémy, od akademického roku 2010/2011 i Cestovní ruch. VŠPJ se od svého vzniku profiluje jako veřejná vysoká škola zaměřená na aplikovanou vzdělanost, jejímž posláním je poskytovat odborně různorodé studijní programy zaměřené zejména na potřeby regionálního trhu práce, pěstovat intenzivní spolupráci s aplikační sférou, odpovídající tvůrčí činnost a aplikovaný výzkum, poskytovat pestrou nabídku celoživotního vzdělávání a napomáhat kulturnímu a obecně vzdělanostnímu rozvoji regionu.

Počátkem roku 2011 (v době vzniku této publikace) VŠPJ nabízela 3 studijní bakalářské programy členěné na celkem 6 studijních oborů:

- Ekonomika a management
 - **Cestovní ruch** (včetně kombinované formy)
 - **Finance a řízení** (včetně kombinované formy)
- Elektrotechnika a informatika
 - **Aplikovaná informatika**
 - **Počítačové systémy** (včetně kombinované formy)
- Ošetrovatelství
 - **Porodní asistentka**
 - **Všeobecná sestra**

V témže akademickém roce VŠPJ zaměstnávala 174 stálých pracovníků a pravidelně spolupracovala s dalšími desítkami externích spolupracovníků. Celkový počet studentů přesáhl 3000, 79 % tvořili studenti denní formy studia, 21 % kombinované formy.

Je vhodné na tomto místě vzpomenout personální obsazení školy na klíčových pozicích v době jejího vzniku, neboť se jedná o osobnosti, které se významnou měrou zasloužily o vznik a zahájení činnosti samostatné vysoké školy v Jihlavě. Samozřejmě, že by toto nebylo možné bez péle, úsilí a podpory celé řady dalších lidí – akademických pracovníků, provozních pracovníků, regionálních i celostátních politiků, úředníků Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, ale nebylo by to možné ani bez zájmu a důvěry uchazečů o studium, studentů, jejich rodin a obyvatel zejména kraje Vysočina. Důležitá byla, je a jistě vždy bude vzájemná spolupráce se Statutárním městem Jihlava a krajem Vysočina i dalšími regionálními institucemi a zaměstnavateli.

Zcela bezpochyby jako prvního mezi osobnostmi stojícími u zrodu Vysoké školy polytechnické Jihlava je třeba uvést PaedDr. Ladislava Jirků. Z pozice ředitele Vyšší odborné školy Jihlava dlouhodobě napomáhal na nelehké cestě ke zřízení vysoké školy. Po jejím vzniku byl ministryní školství, mládeže a tělovýchovy pověřen řízením VŠPJ a výkonem působnosti orgánů této školy. Po zahájení výuky a ustanovení Akademického senátu byl posléze v roce 2006 zvolen historicky prvním rektorem Vysoké školy polytechnické Jihlava.

Prvními prorektory VŠPJ byli doc. RNDr. Jiří Vaníček, CSc. – zástupce rektora a prorektor pro vědecko-výzkumnou činnost a vnější vztahy, doc. RNDr. Zdeněk Laštovička, CSc. – prorektor pro celoživotní vzdělávání, Mgr. Lubomír Vošta – prorektor pro pedagogickou činnost. První kvestorkou VŠPJ byla Ing. Vlastimila Navrkalová.

S ohledem na obory akreditované v prvních pěti letech existence školy je třeba přinejmenším připomenout zásluhy na úspěšné akreditaci a zahájení výuky u oboru Finance a řízení doc. Ing. Aloise Kružíka, CSc., u oboru Cestovní ruch PaedDr. RNDr. Jaromíra Ruxe, CSc. a doc. RNDr. Jiřího Vaníčka, CSc., u oborů Počítačové systémy a Aplikovaná informatika Ing. Davida Matouška a prof. Ing. Františka Zezulky, CSc., a konečně u oborů Porodní asistentka a Všeobecná sestra PhDr. Marie Říhové a prof. MUDr. Aleše Roztočila, CSc.

První Akademický senát VŠPJ byl zvolen ve volbách konaných 8. 11. 2005 v následujícím složení:

Akademická komora

PaedDr. Emanuel Hurych, katedra přírodovědných a humanitních věd

Mgr. Andrea Kubišová, katedra přírodovědných a humanitních věd

Ing. David Matoušek, katedra elektrotechniky a informatiky

Ing. Libuše Měrtlová, katedra ekonomie a managementu

Mgr. Marcela Novotná, katedra jazyků

Ing. Jakub Novotný, katedra ekonomie a managementu

PhDr. Eva Půlkrábková, katedra cestovního ruchu

Ing. Miloslav Reiterman, katedra jazyků

PaedDr. RNDr. Jaromír Rux, CSc., katedra cestovního ruchu

Mgr. Radek Stolín, katedra přírodovědných a humanitních věd

Studentská komora

Jan Bartoň, obor Finance a řízení

Petra Kornová, obor Cestovní ruch

Aleš Kratěna, obor Cestovní ruch

Petr Šalomoun, obor Cestovní ruch

Michal Zadina, obor Finance a řízení

S účinností od 1. října 2006 byla ministryní školství, mládeže a tělovýchovy jmenována první Správní rada VŠPJ ve složení:

Ing. Josef Kodet (náměstek primátora města Jihlavy)

Dr. Ing. Markus Heyn (technický ředitel Bosch Diesel, s.r.o., Jihlava)

Mgr. Václav Jehlička (senátor Parlamentu ČR)

Ing. Vladimír Jeřábek (ředitel pro distribuční kanály Komerční banka, a.s., Praha)

Ing. Jan Kasal (poslanec Parlamentu ČR)

Ing. Jaromír Schling (poslanec Parlamentu ČR)

Ing. Libor Svoboda (předseda Dozorčí rady České pošty, s.p.)

Doc. Ing. Václav Vinš, CSc. (vedoucí oddělení vysokoškolského vzdělávání a tajemník Akreditační komise, MŠMT)

RNDr. Miloš Vystrčil (hejtman kraje Vysočina)

V průběhu roku 2006 byli Akademickým senátem schvalováni a následně rektorem jmenováni členové Akademické rady VŠPJ, která se sešla na svém prvním zasedání 8. listopadu 2006 ve složení:

Interní členové

PaedDr. Ladislav Jirků

Doc. Ing. Alois Kružík, CSc.

Doc. RNDr. Zdeněk Laštovička, CSc.

Ing. David Matoušek

Prof. Ing. Bohumil Minařík, CSc.

Prof. RNDr. Milan Mišovič, CSc.

Ing. Jakub Novotný

Ing. Miloslav Reiterman

RNDr. PaedDr. Jaromír Rux, CSc.

RNDr. Radek Stolín, Ph.D.

Doc. RNDr. Jiří Vaníček, CSc.

Prof. Ing. František Zezulka, CSc.

Externí členové

Prof. Ing. Jiří Militký, CSc. (Technická univerzita Liberec)

Ing. Věra Mulačová, Ph.D. (VŠTE České Budějovice)

Doc. Ing. Milan Rajnoch, CSc. (MZLU Brno)

Mgr. Alena Štěrbová (náměstkyně ministryně školství)

Doc. RNDr. Eva Vaněčková, CSc. (Jihočeská univerzita České Budějovice)

Budování vysokoškolské instituce je běh na dlouhou trať – obzvláště vzniká-li “na zelené louce“, bez přímé návaznosti na jinou vysokoškolskou instituci. V tomto ohledu jsou počáteční nastavení a zvolený směr rozvoje bezpochyby velmi důležité a první roky Vysoké školy polytechnické Jihlava lze hodnotit jako více než úspěšné.

Krátká informace o autorech statí

Martin Hemelík

Philippus Melanchthon (1497 – 1560)

Jedna z nejznamenitějších postav evropské renesance a představitel tzv. zaalpského humanismu první poloviny 16. století, zároveň jeden z vůdčích činitelů náboženské reformace, spolupracovník Martina Luthera.

Byl vynikajícím znalcem antického starověku a klasických jazyků (latina, řečtina, hebrejšтина), jako vysokoškolský pedagog působil na protestantské univerzitě ve Wittenbergu, kde jeho přednášky přitahovaly pozornost posluchačů ze všech oblastí Evropy. Byl rovněž autorem ve své době velice populárních jazykových učebnic, zvláště klasické latiny a klasické řečtiny. Hojně byla používána i jeho učebnice logiky.

Proslul zejména jako skvělý organizátor nového pojetí výchovy, vzdělání a školské soustavy. Jeho myšlenky, šířené především jeho přímými žáky, v tomto směru ovlivnily nejen německé Sasko, kde působil, ale také mnohé jiné státy a jejich panovníky i představitele měst, včetně českých a moravských zemí. Již za svého života byl obdařen čestným titulem „učitel Německa“ (praeceptor Germaniae). Jeho nová koncepce vzdělávacího procesu ovlivňovala německé školství ještě dlouhá staletí po jeho smrti.

Z jeho početných děl zasluhují zmínku především:

Institutiones graecae grammaticae (1518) – řecká mluvnice

De rhetorica libri tres (1519) – nauka o řečnictví

Compendiaria dialectices ratio sive Dialectica Philippi (1520) – rukojeť logiky

Loci communes rerum theologicarum seu hypotyposes theologicae (1521) – základy protestantské věrouky

Confessio Augustana (1530) – tzv. augsburské vyznání protestantské víry

De anima (1540) – pojednání o mohutnostech lidské duše

Initia doctrinae physicae (1549) – pojednání o otázkách přírody a jejího zkoumání

Ethicae doctrinae elementorum libri duo (1550) – základy mravních nauk

Kromě toho proslavil celou řadu veřejných přednášek, později proslavených a vydaných tiskem, z nichž byla pro tuto publikaci vybrána jeho *De laude vitae scholasticae oratio* (Chvalořeč na život ve školách) z roku 1536.

František Marek (1913 – 1987)

V současné době bohužel nepříliš známý český spisovatel a překladatel, autor řady odborných i popularizujících studií z dějin české a světové kultury, jakož i z oborů filosofie, psychologie, sociologie a pedagogiky.

Po celý život působil jako středoškolský a vysokoškolský pedagog, ale také jako archivář. Osud ho zavedl do několika působišť, z nichž zvláště Jihlava se stala jeho městem z nejmilejších. Její kulturní historii věnoval značnou část své odborné činnosti.

Kromě toho však byl také vynikajícím znalcem jazyků (němčina, angličtina, latina) a těchto svých znalostí ve spojení s literárním talentem využíval k překladatelské činnosti. Z jeho pera vznikly vynikající překlady významných děl světové literatury a poezie.

Z jeho početné bibliografie budiž uvedena alespoň některá významná pojednání, literární díla a překlady:

Odborné a popularizující studie:

Pět století knihtisku

Čeští humanisté a Jihlava

Jihlavská humanistická škola

Jihlavští humanisté

Severočeské kulturní kapitoly

Pavel Stráský

Osobnostní společnost

Psychologie propagandy

Antologie a učebnice:

An Anthology of American Writing with a Survey of the History of the USA

An Anthology of English Writing from Chaucer to the Present

Filosofická čítanka (spolu se Š. Zapletalem)

Romány:

Alchymista: román o životě Edwarda Kelleyho

Tajemství duté vrby

Nestačí život jeden

Překlady literární a filosofické:

H. Fielding: *Tom Jones: příběh nalezenec*

W. Thackeray: *Humoristické črty*

G. Meyrink: *Černá koule*

J. Urzidil: *Hry a slzy*

L. Fürnberg: *El Šat*

Jiblava ve verších staletí

J. A. T. Robinson: *Čestně o Bobu*

A. N. Whitehead: *Matematika a dobro a jiné eseje*

P. Wust: *Nejistota a odbodlání*

Zikmund Winter (1846 – 1912)

Znamení český historik a badatel v archiváliích, literát, spolu s Aloisem Jiráskem jeden z čelných představitelů české realistické historické prózy.

Jeho literární dílo mělo dvě základní polohy – jednou byla poloha obsáhlých, odborně fundovaných historických prací vznikajících zejména na základě důkladného a pečlivého studia archívních materiálů, druhou pak poloha kratších i delších prozaických děl zpracovávajících nejruznější historická témata.

Z té prvé oblasti jsou dodnes velice ceněné jeho práce podávající kulturně historický obraz českých měst především v 15. a 16. století:

Kulturní obraz českých měst

Dějiny řemesel a obchodu v Čechách ve XIV. a XV. století

Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách

Děje vysokých škol pražských od secesí cizích národů po dobu bitvy bělohorské 1409-1622

O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje

Život a učení na partikulárních školách v Čechách v XV. a XVI. století. Kulturně historický obraz.

Z oblasti druhé jsou i dnes velice známé některé jeho romány, novely i kratší literární útvary:

Rakovnické obrázky

Pražské obrázky

Rozina Sebranec

Panečnice

Nezbedný bakalář

Mistr Kampanus

Pro účely této publikace byla vybrána jedna jeho drobnější studie o životě na pražském vysokém učení *O gradě bakalářském*.

Jakub Novotný (nar. 1977)

Jihlavský rodák, absolvent jihlavského gymnázia a Vysoké školy ekonomické v Praze, kde vystudoval podnikovou ekonomiku, filosofii a aplikovanou informatiku. V současné době (od roku 2010) vykonává funkci rektora Vysoké školy polytechnické Jihlava.

Martin Hemelík (nar. 1957)

Rodem ze středních Čech, absolvent říčanského gymnázia a Filosofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, na Universitě Palackého v Olomouci získal licentia docendi pro obor dějiny filosofie. V současné době (od roku 2010) vykonává funkci prorektora Vysoké školy polytechnické Jihlava.

Ediční poznámka

Stat' P. Melanchthona: *Chvalořeč na život ve školách* je překladem řeči proslovené německým učencem v latinském jazyce v roce 1536. Překlad M. Hemelíka byl pořízen z vydání *Melanchthonis Opera selecta*, ed. G. R. Schmidt 1989. Toto vydání je kdykoli dostupné na internetových stránkách: <http://www.hs.-augsburg.de/harsch/Chronologia/Lspost16/Melanchthon>. Vysvětlujícími poznámkami Melanchthonovu řeč opatřil M. Hemelík.

Stat' F. Marka: *Jihlavská humanistická škola* byla poprvé vydána ve *Sborníku prací Pedagogického institutu v Jihlavě*, sv. I (Jihlava 1962, str. 275-316). V této publikaci byla otištěna se svolením rodiny F. Marka prakticky beze změn, byly provedeny pouze některé drobné korektury odstraňující dobové jazykové a stylistické zvyklosti.

Stat' Z. Wintera *O gradě bakalářském* byla poprvé otištěna ve výroční zprávě pražského gymnázia v roce 1895. Do této publikace byla převzata její původní verze doplněná o překlady latinských textů (překlad M. Hemelík) a s drobnými jazykovými korekcemi, které však nesměly narušit původní ráz nenapodobitelného Winterova jazyka a stylu. Původní poznámky autora (po odstranění málo srozumitelných zkratk) jsou označeny značkou ZW. Doplnující překlady a vysvětlující poznámky M. Hemelíka jsou označeny zkratkou M.H.

Vysvětlivky

- ¹ Jedna z proslavených řečí německého učence pochází z roku 1536. Překlad byl pořízen z originálního latinského znění (dle vydání *Melanchthonis Opera selecta*, ed. G. R. Schmidt 1989), které je dostupné na: <http://www.hs-augsburg.de/harsch/Chronologia/Lspost16/Melanchthon>. Autorem překladu je Martin Hemelík.
- ² Sofisté – termín, který Melanchthon užívá v pejorativním významu pro označení těch, kteří záměrně zneužívají možnosti lidského myšlení, překrucují jeho logickou strukturu, vytvářejí falešnou a klamavou argumentaci, vyprázdněnými, byť logicky správnými formulkami znehodnocují lidské poznání a myšlení. Původně to byla významná skupina myslitelů v rané fázi vývoje starověké řecké filosofie, která působila zejména v klasických Athénách. Mezi čelné sofisty patřili například Protágorás, Gorgiás aj.
- ³ Astraea je pozdější pojmenování původní řecké bohyně spravedlnosti Díké (Δίκη), dcery boha Dia a bohyně Themis. Píše o ní například Publius Ovidius Naso v I. knize svých *Proměn* (Metamorphoses).
- ⁴ Zlatý věk (aurea aetas) – první ze čtyř věků, které rozeznávala řecká mytologie (zlatý, stříbrný, bronzový, železný). Byla to šťastná doba Kronovy vlády, kdy lidé dobrovolně ctili čest a spravedlnost a žili v trvalém míru. Rovněž o něm píše Publius Ovidius Naso v první knize svých *Proměn*.
- ⁵ Marcus Tullius Cicero (106-43 př. n. l.) – jeden z nejslavnějších Římanů. Proslulý rétor, politik (v roce 63 př. n. l. zastával úřad římského konsula), spisovatel, stoický filosof. Na příkaz Marca Antonia byl 7. prosince 43 př. n. l. zavražděn.
- ⁶ Platón (427-347 př. n. l.) – patřil mezi největší myslitele klasického období vývoje řecké filosofie. Jeho filosofické názory výrazně ovlivňovaly celý vývoj evropské filosofie, ale zvláště silně se jeho vliv prosazoval právě v renesančním humanistickém myšlení.
- ⁷ Isokratés (436-338 př. n. l.) – vynikající athénský řečník, založil v Athénách rétorickou školu. Byl veřejně a politicky činný. Propagoval myšlenku řeckého sjednocení. Proto se také nakonec obrátil na makedonského krále Filipa II., čímž předjímal budoucí politický vývoj v Řecku.
- ⁸ Timotheos (411-354 př. n. l.) – athénský admirál, iniciátor vzniku athénské námořní flotily, na moři několikrát porazil Spartu a její spojence.
- ⁹ Aeschines (389-314 př. n. l.) – proslavený řecký státník, výborný řečník, konkurující jinému slavnému řečníku té doby Démosthénovi.
- ¹⁰ Aristoteles ze Stageiry (382-322 př. n. l.) největší učenec starověku, představitel klasického období vývoje řecké filosofie. Od roku 342 byl vychovatelem makedonského prince Alexandra, pozdějšího dobyvatele starověkého světa Alexandra Velikého.
- ¹¹ Alexandros I. Veliký (356-323 př. n. l.) – makedonský král, nejslavnější vojevůdce starověkého světa, který dobyl během jednoho desetiletí téměř celý tehdejší civilizovaný svět.
- ¹² Zřejmě se jedná o Bartola de Sassoferrato (1313-1359), vynikajícího italského právníka, vyučujícího na vysokém učení v Perugii, komentátora a znalce římského práva (tzv. postglosátora).
- ¹³ Galenos (130-200) – nejslavnější řecký lékař římské doby. Osobní lékař císaře Marca Aurelia.

- ¹⁴ Řecký termín „scholé“ (σχολή), od kterého je odvozen i latinský termín „schola“ a český termín škola, znamenal původně „zadržení, ustání, odpočinek, oddech, volný čas, prázdnou chvíli, určenou ke zkoumání, bádání“.
- ¹⁵ Hesiodos (8.-7. st. př. n. l.) – tvůrce řeckého didaktického eposu. Z jeho skladeb jsou nejslavnější *Práce a dni* (Ἔργα και ἔμεραι) a *Původ bohů* (Θεογονια).
- ¹⁶ Euripidés (480-406 př. n. l.) – jeden z nejslavnějších řeckých dramatických básníků. Dodnes jsou inscenovány jeho hry *Médeia*, *Hyppolitos*, *Trójaneky* a jiné.
- ¹⁷ *sythetesin* (συζητησιν) – řecký výraz pro „spolužit“.
- ¹⁸ Šalamoun – biblický král, vládl v Izraeli v letech 970-928 př. n. l.
- ¹⁹ Na konci 12. a na počátku 13. století vzniká „universitas“ jako právní seskupení, které sdružovalo ve stejném právním režimu studenty a mistry a získalo nezávislost na královské jurisdikci a později si vydobylo právo disponovat s povolením vyučovat (licentia docendi).
- ²⁰ Gaius Laelius Minor, později zvaný Sapiens (190-129 př. n. l.), důvěrný přítel Publia Cornelia Scipiona Mladšího, proslulý řečník a literát.
- ²¹ Publius Cornelius Scipio Aemilianus Africanus Minor (185-129 př. n. l.), konsul a vojevůdce za třetí punské války, dobyvatel Kartága, velký mecenáš kultury.
- ²² hamousoi (ἄμουσοι) řecký výraz pro „nevzdělance“ (ti, kteří jsou bez Múz).
- ²³ Martin Leupold, *Chronik der Stadt Iglau*. Vydal Christian d'Elvert, *Mähr. Chroniken*, Brno 1861, str. 115. Dále už jen „*Leupoldova kronika*“.
- ²⁴ Tamtéž, str. 116
- ²⁵ Tamtéž, str. 118
- ²⁶ Julius Wallner, *Geschichte des Gymnasiums zu Iglau*, Jihlava 1884, str. 6
- ²⁷ *Leupoldova kronika*, str. 132
- ²⁸ Jan Fried, *Česká kaple a čeští kazatelé v Jihlavě*, Výr. zpráva čs. gymnasia, 1931.
- ²⁹ O poměrech na městských školách viz dílo Zikmunda Wintra: k přehledné informaci stať *Škola v knize Zlatá doba měst českých*. Praha 1913, ke studiu dílo *Život a učení na českých školách partikulárních*, Praha 1901.
- ³⁰ Zik. Winter, *Zlatá doba*, str. 163
- ³¹ Chr. d'Elvert, *Geschichte Iglans*, Brno 1850, str. 231.
- ³² Okresní archiv Jihlava, *Městská správa, Zlomky staré registratury*, II A 10, s. d., dále jen ZSR
- ³³ Zik. Winter, *Život a učení*, str. 197 a str. 228
- ³⁴ Vydal František Dvorský v knize *Paměti o školách českých*, Praha 1886
- ³⁵ Ot. Odložilík, *Mistr Jan Campanus*, Praha 1938, vl. nákl.
- ³⁶ *Charites*, II, 11, MDC, Ad d. Matthaecum Polnensem.
- ³⁷ *Charites*, I, 28, Ad M. Joachimus Golcium.
- ³⁸ V. Vroutecký, *Monumentum Chartaceum*, 1619. Viz A. Truhlář, *Rukověť humanistického písemnictví*, I, Praha 1908, str. 100
- ³⁹ A. Truhlář, *Rukověť*, str. 114
- ⁴⁰ Václav Flajšhans, *Písemnictví české*, Praha 1901, str. 401. Viz též *Dějiny české literatury*, ČSAV 1959, I, 369

- 41 *Carmina Gratulatoria*, 16. 8. 1605, č. 1
- 42 Zik. Winter, *Děje vysokých škol*, Praha 1897, str. 138
- 43 *Epitaphia*, 1599, č. 35
- 44 ZSR, II A 10, listy z 14. 5. 1580, z 23. 5. 1580 a z 3. 9. 1581
- 45 J. Lipták, *Geschichte des Ev. Lyzeums in Kesmark*, Kežmarok 1933, str. 21d H. Bauer, *Alt Elbinger Stammbücher*, Elblong 1929, str. 154d., portrét na str. 169. – A. Altrichter, *Rektor J. Mylius*, Igel-Land, č. 20.
- 46 ZSR, II A 10, s. d.
- 47 ZSR, II A 10, 12. 10. 1563
- 48 Seznamy studentů otiskl Petrides, Igel-Land, 1929, č. 37-38
- 49 Zik. Winter, *Život a učení*, str. 782
- 50 Cit. Z. Winter, *Život a učení*, str. 642
- 51 *Leupoldova kronika*, str. 311
- 52 *Leupoldova kronika*, str. 201
- 53 Seznam předmětů a knih, které z kaple vzal, viz ZSR, II A 10, z 16. 12. 1600
- 54 ZSR, II A 10, s. d.
- 55 Zik. Winter, *Život a učení*, str. 742
- 56 ZSR, II A 10, č. 17
- 57 Tamtéž, č. 21
- 58 *Leupoldova kronika*, str. 191
- 59 ZSR, II A 10, r. 1592
- 60 ZSR, II A 10, s. d.
- 61 Text zakládací listiny otiskl J. Wallner, *Geschichte*, str. 68-72
- 62 ZSR, II A 10, z 26. 10. 1574
- 63 K učitelskému sboru patřili dále nižší učitelé, zvaní kolegové a později také varhaník. Ten byl přijat do sboru proto, že kantor se stal skutečným učitelem a varhaník převzal jeho dosavadní úkoly. Proto bylo v Jihlavě místo kantora obsazováno stipendistou vyškoleným ve Wittenbergu, a nikoliv hudebníkem.
- 64 *Leupoldova kronika*, str. 191
- 65 Chr. D'Elvert, *Geschichte Iglau*, str. 174
- 66 Jul. Wallner, *Geschichte des Gymnasiums*, str. 20
- 67 *Leupoldova kronika*, str. 142
- 68 *Leupoldova kronika*, str. 156
- 69 ZSR, II a 9, listy z 21. 6. 1574, z 6. 7. 1574, z 3. 9. 1574
- 70 ZSR, II A 9, červenec 1574
- 71 ZSR, II A 9, list z 1. 7. 1574
- 72 *Leupoldova kronika*, str. 157
- 73 *Leupoldova kronika*, str. 154

- ⁷⁴ ZSR, II A 9, dne 18. 3. 1577
- ⁷⁵ ZSR, II A 10, č. 628
- ⁷⁶ *Leupoldova kronika*, str. 169-176
- ⁷⁷ ZSR, II A 10, č. 642, č. 646 a 647
- ⁷⁸ Viz A. Molnár, *Československá výchova před Komenským*, 1956, str. 169
- ⁷⁹ Jeho kolegou tam byl Matyáš Borbonius z Borbenheimu, který r. 1591 školu opustil a stal se slavným lékařem, a též jihlavský žák a později ředitel gymnázia v Elblongu Jan Mylius.
- ⁸⁰ Béda Dudík, *Dějiny knihtiskařství na Moravě*, ČMM, 1876, str. 134
- ⁸¹ V 2. pol. 17. stol přeměněna na pivovar, nyní obnovena. Viz též *Moravská vlastivěda, Okres Velkomeziříčský*, str. 99
- ⁸² F. V. Jurka, *Dr. Adam Huber*, ČMM, 1895, str. 236. – Týž, *O školách meziříčských*, *Národ a škola 1887* (škola mylně označena jako bratrská). – Aug. Kratochvíl, *Luteránská škola ve Vel. Meziříčí*, ČMM, 1905, str. 197
- ⁸³ *Carmen Lugubre* in obitum M. Petri a Tulechowa, ve sbírce *Epitaphia...scripta 1589*
- ⁸⁴ ZSR, II A 10, listy č. 662, 672, 695, 712, 717, 718
- ⁸⁵ Ant. Altrichter, *Iglauer Heimatbuch*, Jihlava 1940, str. 90
- ⁸⁶ Sigismund Suevus (1526-1596), Lutherův bibliograf.
- ⁸⁷ K. Goedecke, *Grundriss zur Geschichte der d. Dichtung aus den Quellen*, II, Drážďany 1886, str. 105
- ⁸⁸ ZSR, II A 10, 8. 11. 1583
- ⁸⁹ *Leupoldova kronika*, str. 178
- ⁹⁰ Tamtéž, str. 180
- ⁹¹ Ant. Altrichter, *Iglauer Heimatbuch*, str. 91. – Tuto epizodu zpracoval Altrichter také jako povídku s názvem Erasmus Arenarius (*Deutsche Heimat*, 1931, str. 257-261).
- ⁹² *Leupoldova kronika*, str. 180
- ⁹³ Proti tomuto Abelovu pamfletu se ohradil Mat. Scheufler spiskem *Krunýř lípy lubaňské proti slinám jakébosi drzouna* (*Spongia Tiliae Labanensis contra aspergines cuiusdam scurrae*, 1567).
- ⁹⁴ K. Goedecke, *Grundriss*, II, str. 105. A. Truhlář, *Rukověť*, I, str. 3
- ⁹⁵ ZSR, II A 10, z 1. 9. 1585
- ⁹⁶ Tamtéž, 20. 4. 1586
- ⁹⁷ Centuriae duae *Charitum* seu Epigrammatum ad moecenates et amicos scriptorum a M. Ioanne Campano Vodniano, ...MDC (Knihovna Národního musea, sál starých tisků, sign. 59 F 11.)
- ⁹⁸ *Leupoldova kronika*, str. 220
- ⁹⁹ *Leupoldova kronika*, str. 245
- ¹⁰⁰ *Leupoldova kronika*, str. 298
- ¹⁰¹ Chr. d'Elvert, *Geschichte Iglau*, str. 275
- ¹⁰² Jul. Wallner, *Geschichte*, str. 64.
- ¹⁰³ *Leupoldova kronika*, str. 251
- ¹⁰⁴ ZSR, II A 10, dne 16. 12. 1622

- ¹⁰⁵ ZSR, II A 9, dne 5. 10. 1622. Obsahuje plnou moc k jednání s císařem.
- ¹⁰⁶ Kapitál nadace tehdy činil asi 5000 týn. zl. Byl uložen u města, ale r. 1627 zmocnili se jezuiti úroků z kapitálu ve výši 350 zl. ročně ve prospěch svého semináře. (Jul. Wallner, *Chronik der Anstalt 1625-1773*, str. 42.)
- ¹⁰⁷ Predikant Pavel Schubert a diakon Augustin Pauspertl museli město opustit do 24 hodin (ZSR, II A 9, 2. 10. 1622)
- ¹⁰⁸ Hlavní pramen i podnět k této stati byl rukopis v knížeci Lobkovické knihovně pražské na přímluvu pana univ. prof. dr. Vřešťála od J. Jasnosti pana knížete Jiřího z Lobkovic půjčený. Jsou to „*Collectanea*“ mistra Bydžovského. (ZW)
- ¹⁰⁹ *Programmata academiae*. Vydal Jičínský. (ZW)
- ¹¹⁰ Chtějíce dle vys. instrukcí tomu, aby žáci, jimž se tato knížka větším dílem dostane do rukou, poznali prameny in originali, nepodáváme překladů; kde slova nesnadnější a neobvyklejší, tu přičinil ochotný prof. Fr. Žlábek význam jeho.
(„Gramatikové se o to sváří, a dle mého názoru je to dosud sporné. Jsou tací, kteří s Ludovicem Vivesem soudí, že tento titul pochází z keltského slova bacula značícího boj /zápas/ a v naší akademii byl zaveden pod tlakem pařížské koleje; naši představitelé soudili, že bakaláři jsou tak nazýváni podle plodů vavřínu, který je nesmrtelnou chválou pravého vědění.“ – přel. M.H.)
- ¹¹¹ *Monumenta Germaniae Paedagogica* I. XLIV. (ZW)
- ¹¹² *Chronica*. Butzbachovy zprávy z r. 1498. (ZW)
- ¹¹³ Doslova „básník vavřínem ozdobený na znamení vítězství“. (M.H.)
- ¹¹⁴ Zarncke: *Die deutschen Universitäten Im Mittelalter* 10. (ZW)
(„Lekce a cvičení jsou třídní; proto je tedy bude možno úplně vykonat ve třech směnách, tj. během jednoho a půl roku; v jedné směně je totiž třeba slyšet tři lekce a dvě cvičení.“ – přel. M.H.)
- ¹¹⁵ *Monumenta* I. 306. (ZW)
- ¹¹⁶ *Programmata*. Tiskárna universitní knihovny Č. 52 G.b. (ZW)
- ¹¹⁷ Jednalo se o Priscianovu *Menší syntax*, tzv. starou logiku, tj. Aristotelovy logické spisy *První a Druhé Analytiky* a *O sofistických důkazech*, dále o Aristotelovy *Fyziky*, jeho spis *O duši* a spis o materiálním světě od Jana de Sacro Busto. (M.H.)
- ¹¹⁸ Pastor-Janssen. *Geschichte des deutschen Volkes* III. 222. (ZW)
- ¹¹⁹ Viz pozn. č. 9.
- ¹²⁰ Tj. jakýsi minimální souhrn logiky. (MH)
- ¹²¹ Tzv. menší Aristotelovy spisy o přírodě. (MH)
- ¹²² Tj. zejména Aristotelovy spisy *Etika Nikomachova* a *Politika*. (MH)
- ¹²³ V *Programmatech* r. 1612. Universitní knihovna.
(„V moci koho je, aby během semestru vyslechl mimochodem tolik lekcí, neřku-li aby je mohl správně pochopit!“ – přel.M.H.)
- ¹²⁴ Rukopis Bydžovského *Collectanea* 36 (ZW)
(Bude číst Aristotelovu knihu *O sofistických důkazech* ve prospěch mládeže usilující o bakalářský stupeň.) (M.H.)

- 125 Tj. Ciceronovy spisy *O povinnostech, O osudu, O nejlepší způsobu řeči.*
- 126 Rukopis Bydžovského 25. (ZW)
(„A naopak všechny ty, které pronásledovala nečinná zahálka a zhýralost, od tohoto nejvznešenějšího zápolení Múz zdaleka a zeširoka odháníme jako osla od lyry a popoháníme je mezitím k lepšímu plodu /výsledku/.“ – přel. M.H.)
- 127 Tj. děkan artistické fakulty. (MH)
- 128 („Mistr Tomáš z Vlašimi...otevřít zkoušku pro bakalářský stupeň. Avšak všechnu dospívající mládež špatné víry, zbloudilou, zasaženou kacífstvím a rouhačskou a o zakázaných dnech kusy masa hltající od tohoto skvělého titulu jako ohyzdy zkázonosné a ptáky masožravé od žlabu daleko odhání a žene.“ – přel. M.H.)
- 129 Rukopis Bydžovského 16.
- 130 *Programmata academiae.* Jičínský.
(„Jsou dnes synové, kteří aby nebyli zbaveni rodičovského klína a pohledu, haní knihy a učinnost, vyhnanstvím nazývají obcování s jinými a raději slouží chlévu než oltáři. Jsou mnohé matky, které říkají: nechci vychovávat svého syna tak, aby se stal doktorem nebo mistrem, nechci, aby žil v cizině mimo domov.“ – přel. M.H.)
- 131 *Collectanea* Bydžovského 11.
(„Tohoto času jsou mnozí, kteří s rukama zašpiněnými sotva osvojenými oběma jazyky a jednoduchými naukami obracejí ducha k nejvyšším oborům - teologii, lékařství a právu, kterými je celý lidský život ovládán. Jak dobře a správně to dělají, o tom svědčí výsledky zkušenosti celého lidského rodu s největším zlem. Zda-li není pro teologa nutné, aby nebyl neznalý umění mluvit a jazyků? Stejně tak je pro lékaře a právníky nutné, aby byli poučení a vybaveni v obojím, chtějí-li číst v pramenech svých věd a díla jejich koryfeů; nevzdělaný lékař usmrtí a zabije bezpočet lidí stejně jako právní poradce přemnohé oškube do hola.“ – přel. M.H.)
- 132 Tj. listinou.
- 133 („...zda jsou osoby, které mají být připuštěny“ (ke zkoušce). – přel. M.H.)
- 134 Tj. k první části zkoušky.
- 135 („...zda splnili všechny ty (podmínky), které se týkají tohoto počestného titulu.“ – přel. M.H.)
- 136 Archív Zemský *Oeconomica* 15. 120 (ZW)
(„...zda naplnili v koleji jistý čas.“ – přel. M.H.)
- 137 *Bec jaune*, holopiště jest *beanus* dle slovníku Du Cange. *Beanus* je za rozdíl od studenta. Slul „*pecus campi*, cui, ut rite ad publicas lectiones praeparatur, cornua deponenda essent.“ (ZW)
(*Bec jaune* (fr.) = žlutý zobák; holopiště = mladý nezkušený člověk (podle Trávníčkova slovníku); „brav pro obecná shromáždění, kterému, aby byl podle starého zvyku připraven k veřejným lekcím, musely být odstraněny rohy.“ – přel. M.H.)
- 138 („Hrubé mravy odložiti na kozla skrze *beana*.“ – přel. M.H.)
- 139 Rozumí se zápis do „úředních desek univerzity“. (M.H.)
- 140 Archív Zemský *Oeconomica* č.15. fol. 120 (ZW)
(„...zda vedli disputace s mistry a bakaláři.“ – přel. M.H.)

- 141 Tomek: *Děje University* 38 (ZW)
- 142 („...zda chtějí žít podle předepsané normy a pravidla statutu a slíbit, že budou zachovávat statut i to, co je ustanoveno.“ – přel. M.H.)
- 143 Archív Zemský. Loco citato. (citované místo) (ZW)
- 144 Pláštiky, kolárky přes ramena; ἔπιωμις znamená rámě. (ZW)
- 145 („...nosili znamení kandidátů neboli epomides na ramenech.“ – přel. M.H.)
- 146 („dárek /peníz/ na znamení vděčnosti“ – přel. M.H.)
- 147 Tj. nazváni ve smyslu označení. (M.H.)
- 148 Zkouška z pravopisu, z gramatiky, z tzv. staré logiky.
- 149 Zkouška z tzv. nové logiky, z fyzikálních věd, z geometrie a trigonometrie.
- 150 *Oeconomica*. Archív Zemský 15 l.c. (ZW)
- 151 Tj. zkouška z pravopisu byla vykonána během ranní hodinky (ranní pobožnosti).
- 152 Tj. vážně a přísně.
- 153 Tj. v danou hodinu (doslova „v bodě hodiny“).
- 154 „Přijď, Duchu Svatý!“ (M.H.)
- 155 („...jak se diví (mistři), že někteří studenti filosofie vstupují na kolbiště, aniž by znali gramatiku, kterou neznat je hanebné i pro chlapce. Avšak aby poznali otcovskou lásku zkoušejících, v naději na lepší (výsledky) povoluje se jim přijít na fakultu na zkoušku z dialektiky.“ – přel. M.H.)
- 156 Tj. oddech, odpočinutí.
- 157 Tj. v nauce tzv. staré logiky.
- 158 Aristotelova logika celkově zvána ὄργανον (ORGANON), zahrnuje v sobě základní pojmy κατηγοριαί (KATEGORAI), o výkladech περὶ ἑρμηνείας (PERI HERMENEIAS), soudy a důkazy ἀναλυτικά πρότερα ὕστερα (ANALYTIKA PROTERA, HYSTERA), o klamných soudech περὶ σοφιστικῶν ἐλεγχῶν (PERI SOFISTIKON ELENCHON) a τὸπικα (TOPIKA), knihy o důvodech k důkazům. (ZW)
(Z Porfyriova Úvodu k Aristotelovým Kategorii, z *Kategorií* a Aristotelovy knihy *O vyjadřování* – M.H.)
- 159 („...Jestliže nesloží (částku) příštího dne, nebude moci nastat počátek zkoušek.“ – přel. M.H.)
- 160 *Oeconomica*. Archív Zemský Č.15, fol. 273. (ZW)
- 161 Viz pozn. 46 (ZW)
- 162 Dvě knihy ELENCHON. *Sofistické soudy*. (ZW)
- 163 Tj. ze čtyř prvních knih Aristotelových *Fyziké* a z Aristotelovy knihy *O duši*.
- 164 Tj. hodokvasy.
- 165 („... že zkoušející z důvodu majetkových poměrů kandidátů nemají činit velká vydání v hodokvasách, jak se děje na jiných školách a dříve bylo zvykem i na této škole, ale aby za práci /kandidáti/ po jednotlivých zkouškách jednotlivými odměnami opatřili děkana a starší učitele.“ – přel. M.H.)
- 166 Tj. zkouška z geometrie a trigonometrie.
- 167 Tj. během ranních hodin.

- 168 („...nakolik se jednotliví (studenti) zdokonalili v rétorických a stylistických cvičeníh.“ – přel. M.H.)
169 Tj. ve slohu dopisním (ve stylu listu).
170 Tj. dobře, prostředně a slabě (chatrně).
171 Ten, kdo promuje. (ZW)
172 Tj. stáří.
173 Tj. nejstaršímu učiteli determinátorovi.
174 Tj. pokárání.
175 Tj. z milosti a přízně.
176 Tj. Sláva Tobě, Trojice.
177 („srocení a shromáždění v jednom koutu“ – přel. M.H.)
178 („knihu zapečetěnou fakultní pečeti“ – přel. M.H.)
179 Archív Zemský. *Oeconomica*, č.15, fol. 274 (ZW)
(„ My, děkan a mistři zkoušející vyslaní filosofickou fakultou, vyzkoušeli jsme níže zapsané mladíky a podle práva a přesně jsme vyzkoušené podle starobylého zvyku rozdělili tímto způsobem do (pěti) tříd.“ – přel. M.H.)
180 Tj. proslovení, prohlášení.
181 („...že se nimi nakládali otcovsky, věrně je vyučovali a přívětivým odpovídáním že jistou učinili naději na dosažení gradu bakalářského. Proto počestní bakalaureandi zvou pány mistry do lázni, a protože vidí více pohodlné, aby si mistři sami zvolili čas k lázni, podávají jim jako dary peníze na lázeň.“ – přel. M.H.)
182 *Programmata*. Jičínský. (ZW)
(„Při zkoušce v roce 1605 si mezi 61 kandidáty zasloužil druhé místo.“ – přel. M.H.)
183 *Programmata* Jičínského.
184 Tamže.
(„...velikost tohoto království, hojnost měst si vynucuje, aby se vytvářel nový dorost těch, co budou vyučovat.“ – přel. M.H.)
185 Rukopis německé university A. 34. fol. 68. (ZW)
186 („...aby žádný z bakalaureandů svou řeč, jak se obvykle říká, nečetl coby článek ze stránky knihy.“ – přel. M.H.)
187 Archív Zemský. *Oeconomica*. 15. fol. 138. (ZW)
188 („Zda je dovoleno křesťanskému úřadu, aby přistupoval mečem a ohněm k jinověrcům a rozkolníkům?“ – přel. M.H.)
189 *Collectanea* Bydžovini 39.
(„Zda je ze všech studií studium posvátných nauk člověku nejužitečnější a nejnezbytnější?“ – přel. M.H.)
190 („Zda básníci prospívají obcím? Zda astrologie škodí náboženství?“ – přel. M.H.)
191 Tamže 48.
192 („Zda-li je v člověku dvojí /druh/ jednání, totiž přirozené a dobrovolné? Zda zrušení počestných nauk je nejjistějším znamením zanikajícího státu?...Mají-li se studia zanedbávat kvůli nevděčnosti lidu?“ – přel. M.H.)
193 *Collectanea* Bydžovského. 52.

- ¹⁹⁴ („Zda je lékařství založeno na pouhé zkušenosti či zda je vskutku založeno zároveň ve zkušenosti a rozumu?“ – přel. M.H.)
- ¹⁹⁵ („Zda šlechtic, jehož je největší ctností milovat své, má více věřit svým poddaným či zda cizozemcům žoldem založeným?...Zda poznání matematických nauk je jak zábavné tak i užitečné a nutné?“ – přel. M.H.)
- ¹⁹⁶ Tamže 190.
(„Jsou-li studia svobodných umění a zvláště astronomie králům a velmožům ozdobou a hodna toho, aby je znali? – přel. M.H.)
- ¹⁹⁷ *Programmata*. Jičínský. *Collecta* 1617. (ZW)
- ¹⁹⁸ („Zda není titul tureckého vládce, jenž se nazývá imperator ter maximus /císař třikrát největší/, pošetilý?...Zda vynález bombard, který byl dříve život ohrožující, je nakonec státu převelice užitečný?... Zda je zvykem připustit u studujících zbraně?...Zda země produkující tolik zkázy neměla by být spíše zvána macechou nežli matkou?“ – přel. M.H.)
- ¹⁹⁹ („Zda se oprávněně říká, že nejvyšším právem je nejvyšší kříž?“ – přel. M.H.)
- ²⁰⁰ Bibliografie musejní. 59. G. 7.
(„Zda se má filosof ženit?“ – přel. M.H.)
- ²⁰¹ *Programmata* Jičínského.
(„Zda může být akademický profesor bez urážky své profese zároveň občanem politickým? ...Zda jsou k válčení schopnější pěšáci nebo jezdcí?“ – přel. M.H.)
- ²⁰² Tj. předběžné obeznání.
- ²⁰³ Tj. vypořádání se s otázkou.
- ²⁰⁴ Tj. dostatečné argumenty proti.
- ²⁰⁵ Čti praecepta dialectices od Codicilla. R. 1590. *Museum*. (ZW)
- ²⁰⁶ („Spectabilis pane děkane a determinátore! Počestní a učení páni bakaláři vám Spectabilis co nejvíce přejí vše šťastné a požehnané od Boha milostivého. Za laskavost a přízeň, kterou jim, Spectabilis, poskytujete, vám tento malý a skrovný peníz s upřímnou vděčností podávají a žádají, abyste jej Spectabilis s tváří veselou a jasnou přijal jako dárek, slíbují, že později nahradí nedostatek darů většími důkazy své vděčnosti. Také žádají, abyste jim slíbenou bakalářskou hodnost podle svého práva a statut fakulty svobodných umění ráčil udělit, aby jsouce touto hodností opatření mohli s větší pilností dbáti cti „almae universitatis“ a zvláště pak dbáti cti Boží, vědy a filosofii v naší vlasti zachovávat i a rozšiřovat i a mládeži sobě svěřené sloužiti. Chovají tu naději, že jejich prosbám Spectabilis vyhovíte.“ – přel. M.H.)
- ²⁰⁷ („Skvělé jsou tyto vaše dary, páni kandidáti, kterými jste sdostatek vyjádřili vůči mně vaši vděčnost. Já je tedy ...přijímám s touž myslí a jsem odhodlán se snažit vám ochotně splatit tuto štědrost, zatím však nemohu činit nic jiného, než co předepisují statuta, totiž že vám odevzdám s dovolením fakulty očekávanou hodnost, slíbíte-li určitými slovy, že budete v dobré víře a neporušitelně zachovávat statuta, která vám budou přečtena „a publico ministro“ /tj. pedelem neboli školníkem/. Po tom jeden po druhém podle obyčeje a zvyku této univerzity vyložíte jednu kwestii, proto vystupte na vyvýšené místo a obraťte svůj zřetel k četbě statut a zákonů artistické fakulty.“ – přel. M.H.)

- ²⁰⁸ („Ty, pedele, čti pánům bakalaureandům hlasem jasným statuta fakulty artistické a slib, jenž má sílu a váhu přísahy, si od nich, jak nařizuje tvůj úřad, vyžádej.“ – přel. M.H.)
- ²⁰⁹ Tj. ve všech věcech dovolených a počestných.
- ²¹⁰ Zde následoval celý titul. (ZW)
- ²¹¹ („Autoritou Boha všemohoucího a nepřemožitelného císaře římského Karla IV., otce vlasti, zakladatele univerzity, a jiných nejjasnějších králů jakož i nejvyšších pontifiků, zvláště pak nejjasnějšího vládce Maxmiliána II. a za jednohlasného a úplného souhlasu fakulty artistické jest mi jako prvnímu mezi všemi dovoleno, abych pravil, že vás církvi Kristově, vlasti a naší fakultě, necht' je šťastna a pozdravena, z bakalaureandů činím, ustanovuji, prohlašuji a tituluji bakaláři podle práva a všem ostatním z naší školy slibem zavázaným nařizují, aby jste tímto titulem byli označováni, zdraveni a uctíváni.“ – přel. M.H.)
- ²¹² („Udělují vám úplné právo na této univerzitě veřejně i soukromně číst, vyučovat a disputovat v těch knihách, ze kterých jste byli zkoušeni, a je vám podle statut povoleno být účastni a absolvovat všechny akce školské. Za třetí: udělují vám právo získat nižší katedru, na které se mají veřejně konat všechny akce vašemu gradu příslušné. Za čtvrté: udělují vám ve všech akcích a veřejných slavnostech přední místo před studenty, druhé místo po mistrech. Konečně pak udělují vám právo usilovat o vyšší grady.“ – přel. M.H.)
- ²¹³ („Aby to všechno bylo pevné a právoplatné, k tomu necht' dopomáhá Bůh všemohoucí, tvůrce všech věcí, spolu se Synem, pánem a spasitelem naším Ježíšem Kristem a Duchem svatým. Amen.“ – přel. M.H.)
- ²¹⁴ („...aby pamětlivi jsouce dobrodiní podporovali fakultu a podle svých sil jí byli ku ozdobě a cti.“ – přel. M.H.)
- ²¹⁵ Tj. k filosofickému hodokvasu.
- ²¹⁶ Tj. o potvrzení o přijetí gradu.
- ²¹⁷ („K počtě, zdatnosti a vědění nejznamenitějších 12 mladíků, kteří si přisvojili gradus první filosofie, přátelé gratulovali. – přel. M.H.)

Obsah

Úvodní slovo	9
1. P. Melanchthon: Chvalořeč života ve školách	11
2. F. Marek: Humanistická škola v Jihlavě	17
3. Z. Winter: O gradě bakalářském	51
4. J. Novotný: Vysoká škola polytechnická Jihlava	68
Informace o autorech	72
Ediční poznámka	77
Vysvětlivky	78

Editor Martin Hemelík

De vita scholastica aneb O životě ve školách

Vydala Vysoká škola polytechnická Jihlava, 2011

Vydání první

Grafická úprava akad. malíř Vladimír Netolička

Tisk AMAPRINT-Kerndl s.r.o., Třebíč

Náklad 250 výtisků

ISBN 978-80-87035-40-5